The Journal of

THE TANJORE SARASVATI MAHAL LIBRARY

EDITED BY:

S. GOPALAN, B. A., B. L.,

Honorary Secretary, T. M. S. S. M. Library,

TANJORE.

Vol XI No. 2

PUBLISHED WITH THE PERMISSION OF
THE ADMINISTRATIVE COMMITTEE OF THE LIBRARY.

1957

Annual Subscription Rs. 4.

The Journal of
THE TANJORE SARASVATI MAHAL LIBRARY

EDITED BY:

S. GOPALAN, B. A., B. L.,

Honorary Secretary, T. M. S. S. M. Library,

TANJORE.

Vol. XI

No. 2

PUBLISHED WITH THE PERMISSION OF
THE ADMINISTRATIVE COMMITTEE OF THE LIBRARY.

1957

Annual Subscription Rs. 4.

Statement about ownership and other particulars about newspaper JOURNAL OF THE TANJORE SARASVATI MAHAL LIBRARY to be published in the first issue every year after the last day of February.

FORM IV

(See Rule 8)

1.	Place of Publication	Tanjore.
2.	Periodicity of its publication	Three issues in a year.
3.	Printer's Name	Sri S. N. Panchanada Iyer.
	Nationality	Indian.
	Address	Managing Director, Sri Vani Vilas Syndicate Ltd., SRIRANGAM. Tiruchirapalli-6.
4.	Publisher's Name	Sri S. Gopalan,
	Nationality	Indian
	Address	Honorary Secretary, T, M. S. S. M. Library, Tanjore.
5.	Editor's Name	Sri S. Gopalan,
	Nationality	Indian,
	Address	Honorary Secretary, T. M. S. S. M. Library, Tanjore.
6.	Names and address of individuals who own the newspaper and partners or share-holders holding more than one percent of the total capital.	The Administrative Committee of the T. M. S. S. M. Library, Tanjore.

I, S. Gopalan, hereby declare that the particulars given above are true to the best of my knowledge and belief.

S. GOPALAN,
Signature of Publisher.

Date 25th Feb. 1957.

ஸ்ரீ:

பகவன்

நாவல்பாக்கம் ஸ்ரீ தேவநாதாச்சாரியர்,
வித்வான், ஸரஸ்வதி மஹால், தஞ்சாவூர்.

"அகரமுதல வெழுத் தெல்லாமாதி
பகவன் முதற்றே யுலகு"

தமிழ் மறையாகிய திருக்குறளின் முதற்குறள் இது. இமமண்ணுலகினர் துன்பங்கள் நீங்கி இன்பமயமான அமரவாழ்வு வாழ்வதற்கென 1330 குறட்பாக்களாகிய அமுதமழையைப் பொழிந்த திருவள்ளுவரெனும் கார்முகிலின் வள்ளுறையாகிய இது, எல்லாவிதத்தாலும் அடுத்தாற்போல்வரும் குறள்களுக்கு, ஏன்? உலகிலுள்ள நூல்கள் யாவற்றிற்குமே முதன்மையாக அமையும் பெருமைவாய்ந்ததெனில் மிகையாகாது. தெய்வத்தமிழ்மறையின் வேர்போன்ற இக் குறளில்; உலகுக்கெல்லாம் தனி முதல்வனாகிய இறைவனும், (பகவனும்) [1] சப்தஜாலங்களுக்கெல்லாம் வித்தாகியதும் அவ்விறைவனை யுணர்த்தும் சக்தி வாய்ந்ததுமான அகரமும் இன்றியமையாதவாறு இடம் பெற்றுள்ளமையின் இது மிகவும் சிறப்புற்று விளங்குகின்றது. சொல்–பொருள் (नाम–रूप) என்று இரு கூறாகப்பிரிக்கப்படும் உலகத்தில், எல்லாப்பொருள்களையும் படைத்துக் காத்து அழித்து, அவைகளைத் தன்திருமேனியிலேயே தரித்து நிற்கும் இறைவன் உலகிற்கெல்லாம் முதல் தனி வித்தாகத் திகழ்பவன். எழுத்துக்களுக்கெல்லாம் அகரம் முதன்மை பெற்றது. பொருள்களில் முதன்மையான பகவனுக்கேற்ற சொல், சொற்களில் முதன்மையான அகரமேயல்லவா? [2] 'अक्षराणामकारोऽस्मि' (அக்ஷராணமகாரோஸ்மி) என்னும் பகவானுடைய பொன்மொழியின் உட்கருத்து இதுவேயன்றோ? இக்குறளில் இடம்பெற்றுள்ள 'பகவன்' என்னும் சொல், அதன் பொருளான இறைவனைப்போலவே விசித்திரமான சக்தி வாய்ந்தது. இதிலுள்ள சில விசேஷங்களை ஈண்டு விளக்குவோம்.

பரிமேலழகர் இக்குறளை 'ஏற்புடைக்கடவுள் வாழ்த்து' எனக்கூறியுள்ளார். "ஏற்புடைக்கடவுள் = ஏற்பு– உடை– கடவுள். ஏற்பு = தகுதி. அதாவது:– நூலாசிரியர், தாம் இயற்றப்போகும் நூலின் பொருளுக்கேற்ப, நூன்முகத்தில் கடவுள் வாழ்த்துக்கூறுதல்" என்பது இதன் பொருள். [3] முப்பால்

1. சப்த ஜாலங்கள் = சொற்கூட்டங்கள்.
2. 'எழுத்துக்களுள் (நான்) அகரமாக இருக்கிறேன்' என்பது இதன் கருத்து.
3. முப்பால்கள் = அறத்துப்பால், பொருட்பால், காமத்துப்பால் என்பன.

களைப் பேசும் நூலாகிய திருக்குறளுக்கு, [1] மும்மூர்த்திகளும் ஏற்புடையவர்களே. ஸத்துவம்–ரஜஸ்–தமஸ்–எனப் பிரபஞ்சத்தின் மூலகாரணமாகிய குணங்கள் மூன்று. அவற்றுள் ஸத்துவத்தால் அறம் தோன்றுகிறது: ரஜோ குணத்தால் பொருளும், தமஸ்ஸினால் இன்பமும் தோன்றுகின்றன. அயன்–அரி–அரன், எனப்படும் மும்மூர்த்திகளும் முறையே மேற்கூறப்பட்ட முக்குணங்களாலான முப்பாலுக்கும் ஏற்ற கடவுளாயமைந்தமையின், அம்மூவரையும் ‘பகவன்’ என்னும் ஒரே சொல்லால் குறிப்பிட்டு ஈண்டு வாழ்த்துக் கூறப்பட்டது. முழு முதற்கடவுளாகிய இறைவனை ‘பகவன்’ என்னும் சொல்லால் குறிப்பிட்டு வாழ்த்துக் கூறியது; ஸத்துவ முதலிய முக்குணங்களால் [2] மும்மூர்த்திகளாகத் தோற்றமளிக்கும் அவனது இயல்பை முன்னிட்டு மும்மூர்த்திகட்கும் கூறப் பட்ட வாழ்த்தாகக் கொள்ளப்பட்டது. ‘இவ்வாழ்த்து அம்மூவர்க்கும் பொதுப்படக் கூறினாரெனவுணர்க” என்னும் உரைப்பகுதியினின்றும் இக் கருத்தை நன்குணரலாம்.

---

1. மும்மூர்த்திகள் = அயன், அரி, அரன் இவர்கள்.

2. ஸ்ரீவிஷ்ணு புராணம்–முதல் அம்சம்–4வது அத்தியாயத்தில் இவ்விஷயம் நன்கு எடுத்துரைக்கப்பெற்றுளது. ஆங்குள்ள சில சுலோகங்களும் அவற்றின் கருத்தும் வருமாறு:–

(மூ) मैत्रेयः — ब्रह्मा नारायणाख्योऽसौ कल्पादौ भगवान्यथा ।
ससर्ज सर्वभूतानि तदाचक्ष्व महामुने! ॥ १ ॥

(கருத்து) மைத்ரேயர் கேட்கிறார்—‘முனிவர்களுள் சிறந்தவரே! ஊழி முதலில் பரம் பொருளாகிய நாராயணன் என்னும் ப்ரம்மா (பிரமன்) எல்லாப்பொருள்களையும் எவ்வாறு படைத்தார்? இதை எனக்குச் சொல்லவேணும்.

(மூ) पराशरः — अतीतकल्पावसाने निशासुप्तोत्थितः प्रभुः ।
सत्त्वोद्रिक्तस्तथा ब्रह्मा शून्यं लोकमवैक्षत ॥ ३ ॥

(கருத்து) பராசரர் சொல்கிறார்—கடந்த கல்பத்தின் (ஊழியின்) முடிவில் உறக்கத் தினின்றும் விழித்தெழுந்த ஸ்வதந்த்ரரான பிரமன் ஸத்வ குணம் மேலிட்டிருந்தார். எங்கும் ஒன்றுமில்லாமல் சூனியமாக இருந்ததைக் கண்டார்.

(மூ) पृथिवी — नमस्ते पुण्डरीकाक्ष! शंखचक्रगदाधर! ।
....
नमस्ते परमात्मात्मन्पुरुषात्मन्नमोऽस्तु ते ।
प्रधानव्यक्तभूताय कालभूताय ते नमः ॥ १४ ॥

त्वं कर्ता सर्वभूतानां त्वं पाता त्वं विनाशकृत् ।
सर्गादिषु प्रभो! ब्रह्मविष्णुरुद्रात्मरूपधृक् ॥ १५ ॥

"ஆதிபகவ" னென்னு மிருபெயரொட்டுப் பண்புத்தொகை வடநூன் முடிபு" என்னும் உரைப்பகுதி, "பகவன்" என்னும் சொல் ஸம்ஸ்க்ருத பதம் என்பதை எடுத்துக்காட்டுகிறது. அது தமிழ்ச்சொல்லாக இருப்பின் "ஆதிப் பகவன்" என்று வல்லொற்று மிக வேண்டியிருக்கும். அவ்வாறு வல்லொற்று மிகாது இயல்பாகவே உள்ளமையின் இது வடமொழிச் சொல்லென்பது தெளிவு. आदिभगव: (ஆதிபகவன்) என்று வடமொழியுச்சரிப்பில் இப்பகுதி அமைந்துள்ளது என்றாயிற்று. இதனால் வல்லொற்று மிகாதொழிந்தமைக்கு ஒரு காரணம் காட்டினாராயிற்று. அவ்வளவேயன்றி இச்சொல் ஸம்ஸ்க்ருதம் அல்லது தமிழ் இவைகளுள் எம்மொழியைச் சார்ந்ததாகக் கொள்ளப்படினும் பொருளில் சிறிதும் வேறுபாடில்லை. ஸம்ஸ்க்ருதத்திலும் தமிழிலும் உள்ள பல இலக்கண இலக்கியங்களை ஆராய்ந்து இக்கருத்தை உறுதிப்படுத்துவதே இக்கட்டுரையின் நோக்கம். முந்துறமுன்னம் சொல்லின் ஒற்றுமையைக் கவனித்து, பிறகு பொருளொற்றுமையை விளக்குவாம்.

भग: = **பகன்** ; भगव: = **பகவன்** ; भगवान् = **பகவான்.** இம்மூன்று சொற்களும் ஒரே பொருளுள்ளவை. அதாவது:—"பகவன்" (भगव;) என்னும் சொல் எதை யுணர்த்துகிறதோ அதையே "பகன்" (भग:); "பகவான்" (भगवान्) என்னும் சொற்களும் உணர்த்துகின்றன. [1] "भग एव भगवाँऽस्तु देवा:" (பக ஏவ பகவான் அஸ்து தேவா:) [2] "श्रेष्ठो देवानां भगवो भगासि" (ச்ரேஷ்டோ தேவாநாம் பகவோ பகாஸி) என்னும் வேத வாக்கியங்கள் இரண்டும் மேற்கூறிய கருத்தைத் தரு கின்றன. முந்திய வாக்கியம், 'பகன்' எனப்படுபவனே 'பகவான்' என்கிறது. பிந்தியது, "பகவன்" "பகன்" என்னும் இரு சொற்களாலும், [3] தேவர்களுள் சிறந்தவனாகிய இறைவனை விளித்துச் சொல்கிறது. இவற்றிலிருந்து, 'பகவன்' எனப்படுபவன் தேவர்களுள் சிறந்தவனென்றும் (பரம்பொருளென்றும்) அவனே 'பகன்' 'பகவான்' என்பதும் ஐயந்திரிபற அறுதியிடப்பட்டன. ஸம்ஸ்க்ருதத்தில் அகர ஈற்றுச் சொற்களின் முதல் வேற்றுமையுருபு (ஒருமை)க்கு ':' (ஸ்) (விஸர்க்கம்) விகுதியாக அமைந்துள்ளது. தமிழில் 'அன்' என்பது

(கருத்து) பூமிதேவி வாரகப்பெருமாளைத் துதிக்கிறாள் "செந்தாமரைக் கண்ணா! சங்கு சக்கரம்-கதை-இவற்றைத் தரிப்பவனே! உம்மை வணங்குகிறேன் ... ... பரம்பொருளாகிய உமக்கு வணக்கம். புருஷவடிவமாகிய உமக்கு வணக்கம். மூலப்பிரகிருதி வடிவமாகவும், காலவடிவமாகவும் உள்ள உமக்கு வணக்கம். எல்லாவுலகுகளையும் படைப்பவர் நீர்தான். காப்பவரும் அழிப்பவரும் நீரே. படைத்தல்-காத்தல்-அழித்தல்-இவற்றில் முறையே பிரமன்-விஷ்ணு-ருத்திரன்-என்னும் வடிவங்களைத் தரிக்கிறீர்.

1. ருக்வேதம் 10-வது மண்டலம், 68வது ஸூக்தம், 2வது ருக் (செய்யுள்).
2. க்ருஷ்ணயஜுர்வேதம். 3வது அஷ்டகம், 1வது பிரச்னம், 1வது அனுவாகம்.
3. 'மனிசர்க்குத் தேவர் போலத் தேவர்க்கும் தேவாவோ' (நம்மாழ்வார்) திருவாய்மொழி.

அவ்விகுதியாக அமைந்துள்ளது. அதனால் இம்மூன்று சொற்களின் ஒற்றுமையை எளிதில் அறியலாம்.

(ஸம்ஸ்க்ருதம்)	(தமிழ்)
रामः (ராமः)	இராமன்
गोविन्दः (கோவிந்தः)	கோவிந்தன்
भगः (பகः)	பகன்
भगवः (பகவः)	பகவன்
[1] भगवान् (பகவான்)	பகவான்

இது போன்ற உதாஹரணங்களை நோக்குக.

இலக்கணம்.

இனி ஸம்ஸ்க்ருதத்திலும் தமிழிலும் இச்சொல்லின் பகுதி விகுதிகளைக் கவனிப்போம். ஸம்ஸ்க்ருதத்தில் 'भज सेवायां' (பஜ ஸேவாயாம்) என்பது இச்சொல்லின் பகுதி. இதன்மேல் '[2] पुंसि संज्ञायां घः प्रायेण' (பும்ஸி ஸம்ஜ்ஞாயாம் கः ப்ராயேண) என்னும் ஸூத்திரத்தினால் 'घ' (க) என்னும் விகுதி வரும். இதில் 'घ्' (க்) என்னும் மெய் லோபமடையும் (கெடும்). भज् + अ = भज என்றாகும். भज् (பஜ்) என்னும் பகுதியில் ஈற்றெழுத்தாகிய 'ஜ்' '[3] चजोः कु घिण्यतोः' (சஜோः குகிண்யதோः) என்னும் ஸூத்திரத்தினால் ग् (க்) ஆக மாறும். அதனால் 'भग' (பக) என்னும் சொல் தேறும். இதில் முதல்வேற்றுமையொருமை விகுதியாகிய (ஸ்) ':' என்னும் விஸர்க்கத்தைச் சேர்த்தால் 'भगः' (பகः) என்னும் சொல் உருவாகும். 'ஸேவிக்கத் தகுந்தவன்' 'அடையத் தகுந்தவன்' என்று பொருள் படும் இச்சொல். இதையே ஒன்றன்பாலாகவும் கொள்ளலாம். அப்பொழுது 'भगम्' (பகம்) என்று சொல்லின் உருவம் இருக்கும். அதற்கும் மேற்சொன்ன பொருளேதான். ஆனால் ஒன்றன்பாலானமைபற்றி அச்சொல், 'செல்வம்' 'அறிவு' 'வைராக்கியம்' (அவாவறுத்தல்) 'ஐசுவரியம்' இதுபோன்ற பொருள்களை 'அடையத்தகுந்தது' என்ற பகுதியின் பொருளுக்குத் தக்கவிதத்தில் உணர்த்தும். 'भगवः' (பகவः) 'भगवान्' (பகவான்) என்னும் சொற்களும் மேற்கூறிய 'ஐசுவரியம்' 'வீரியம்' 'அறிவு' முதலியவற்றை உடையவன் என்கிற கருத்தையே தெரிவிக்கும். 'தனவான்' 'தான்யவான்' என்னுமிடங்களிற் போல் 'वान्' (வான்) என்னும் விகுதி 'உடையவன்' என்னும் கருத்தையுணர்த்தும். 'எல்லோராலும் அடையத் தகுந்தவன்' 'எல்லோருக்கும் ஸேவிக்கத் தகுந்தவன்' 'எல்லையற்ற ஐசுவரியம் முதலியவற்றையுடையவன்' என்று இவ்

1. இது மெய்யீற்றுச் சொல் விகுதியாகவின், ஸம்ஸ்க்ருதத்திலும் தமிழிலும் எவ்வித மாறுபாடும் இல்லாமலே காணப்படுகின்றது.

2. அஷ்டாத்யாயீ 3-3-118.

3. ,, 7-3-52.

வாருகவெல்லாம் இறைவனொருவனே இருத்தலின் இச்சொற்கள் அவனையே யுணர்த்தும். பக்தி மிகுதியால்—ஆசாரியனையும், அறிவிற்சிறந்த மற்றவர்களை யும் சில சமயங்களில் இச்சொல்லால் வழங்குவதுண்டு. ஆனால், அது முக்கிய மானதல்ல. 'அவர்கள் கடவுளுக்குச் சமானம்' என்பதைத்தான் அவ்வழக்கம் எடுத்துக்காட்டும். அவ்வளவேயன்றி 'பகவன்' 'பகவான்' என்னும் சொற் கள் பல பொருளுடையனவல்ல.

தமிழில் 'பகவன்' என்னும் சொல் 'பகு' என்னும் பகுதியினின்றும் தோன்றுவதாகும். 'பகு' என்னும் பகுதிக்குப் 'பகுத்தல்' 'பிரித்தல்' 'பங்கு போடுதல்' என்பன போன்ற பொருள்கள் உள்ளன. 'பகுபதம்—பகாப்பதம், பகுத்தறிவு – பகுத்துண்ணுதல்—என்னும் வழக்குச் சொற்களைக்காண்க. [1] 'பகவு' என்னும் சொல் 'பகுத்தல்' என்னும் பொருளுடையது. பகவு + அன் = பகவன் என்று தேறுகின்றது. 'பிரிப்பவன்—பங்குபோடுபவன்— என்பது இச் சொல்லின் பொருளாகும். சாதாரணமாக இப்பொருளை நோக்கின், இப்பெயர் ஒவ்வொரு காரணத்தை முன்னிட்டு யாவரையும் குறிக்கவல்லதாகவே தோன் றும். ஆனால், இக்குறளில் 'பகவன்' என்னும் சொல்லுக்கு 'ஆதி' என்னும் அடைமொழி அமைந்துள்ளமையின், உலகம் தோன்றுவதற்கு முன்பே எழுந் தருளியிருந்த இறைவனையே இச்சொல் முக்கியமாகவுணர்த்தவல்லது. அவனையும் 'பகுப்பவன்' பிரிப்பவன்–பங்குபோடுபவன்—என்னும் கருத்திலேயே உணர்த்து கின்றது. ஊழிமுதல்வனாகிய இறைவனும் முதன் முதலாக இத்தொழிலையே செய்யவேண்டுவது இன்றியமையாததல்லவா? ஸகல சேதனாசேதனங்களும் (சேதனங்கள்—உயிர்கள்—ஆத்துமாக்கள். அசேதனங்கள் — ஜடப்பொருள் கள்) ஒன்றாய்க்கலந்து விடுகின்றன மகாப்பிரளய காலத்தில். அதுவே 'மூலப் பிரகிருதி' பிரகிருதி, பாழ், அவ்யக்தம், தமஸ், அவ்யாக்ருதம், என்றெல்லாம் வழங்கப்படுவது. உலகத்தை மீண்டும் தோற்றுவிக்க விரும்பும் கடவுள், அந்த அகண்டமான மூலப்பிரகிருதியினின்றும் ஒரு பகுதியை முந்துற முன்னம் தனிப் படுத்தியாக வேண்டும். அதிலும், ஒன்றுக்குள் ஒன்றாக உருமாறி லயித்துக் கிடக்கும் ஐம்பூதங்களையும், உயிர்களையும், ஐம்பொறிகளையும், இதுபோன்ற எண்ணற்ற பொருள்களையும் அதனதன் இயற்கையான தன்மையுடன் தனித் தனியாகப் பிரிக்கவேண்டும். பிறகு, இந்த ஊழியில் தோன்றப்போகிற கோடிக் கணக்கான உயிர்களின் முன்னை வினை வகைகளைப் பகுத்தறிந்து அதற்கேற்ப அவர்களைப் பல்வேறு யோனிகளில் தோற்றுவிக்கவேண்டும். அசித்தாகிய ஜடப் பொருளின் பல்வேறு பகுதிகளை அவரவர்களுக்கேற்றவாறு பகுத்துத்தர வேண்டும். இவ்வளவும் செய்த பிறகுங்கூட அவனுக்கு ஓய்வில்லை. இவைகள்

1. "எட்பகவன்ன ... ..." திருக்குறள்—889.

ஒன்ருெடொன்று கலந்து, தம்தம் தன்மை குன்றிவிடாதவாறு அவற்றைத் தனித்தனியே தம்தம் இயல்புடன் திகழுமாறு நிலைநிறுத்தி வைக்கவேண்டும். இதற்காக இறைவன் என்ன செய்கிருன்? தன்னையே பலகோடி நூருயிரம் வடிவங்களாகப் பிரித்துக்கொண்டு ஒவ்வொரு உயிர்க்குள்ளும் நுழைந்து அதனுடன் ஜடப்பொருள்களிலும் உட்புகுந்து சர்வவியாபியாய்த் திகழ்கிருன். இவ்வளவு பாகுபாடுகள் செய்பவனைப் 'பகவன்' என்னத்தடையாது? இறைவனே 'ஆதிபகவன்'.

இவ்வாறு மூலப்பிரகிருதி முதலான பொருள்களைப் பகுப்பதற்கு, அதற்கேற்ற ஐசுவரியம், வீரியம், புகழ், திரு, அறிவு, வைராக்கியம், இவை அளவற்றனவாக இருந்தாலல்லது முடியாது. இறைவனிடம் அவை ஆறும் அளவிட முடியாதபடி நிறைந்திருக்கின்றன. இவ்வாறு குணங்களுக்கும் ஸம்ஸ்க்ருதத்தில் 'பகம்' (भगम्) என்று பெயர். அவற்றை 'உடையவன்' என்னும் பொருளில் 'வான்' (वान्) என்னும் விகுதியைச் சேர்த்து 'பகவான்' (भगवान्) என்னும் சொல்லால் கடவுளை வழங்கி வருகின்றனர்.

[1] ऐश्वर्यस्य समग्रस्य वीर्यस्य यशसश्श्रियः ।
ज्ञानवैराग्ययोश्चैव षण्णां भग इतीरणा ॥

(ஐச்வர்யஸ்ய ஸமக்ரஸ்ய வீர்யஸ்ய யசஸச்ச்ரிய: ।
ஜ்ஞானவைராக்யயோச்சைவ ஷண்ணும் பக இதீரணு ॥)

என்னும் சுலோகம் மேற்படி கருத்தையே விவரிக்கிறது.

[2] ज्ञानशक्तिबलैश्वर्यवीर्यतेजांस्यशेषतः ।
भगवच्छब्दवाच्यानि विना हेयैर्गुणादिभिः ॥

(ஜ்ஞானசக்திபலைச்வர்யவீர்யதேஜாம்ஸ்யசேஷத: ।
பகவச்சப்தவாச்யானி விநா ஹேயைர்குணுதிபி: ॥)

ஜ்ஞானம் – சக்தி – பலம் – ஐசுவரியம் – வீரியம் – தேஜஸ் – இவையெல்லாம் குறைவற்றிருப்பின் அவற்றிற்கு 'பகம்' என்று பெயர். இவற்றை உடையவன் பகவான். 'தீய குணங்களின்றி மேற்படி ஆறு குணங்களையுடையவன்' என்பதே 'பகவான்' என்னும் சொல்லின் பொருள், என்று மேற்சொன்ன சுலோகத்தின் கருத்து. [3] 'பற்றுதலில்லாத – அளவிடவொண்ணுத ஐசுவரியமுள்ள – முழுமுதற்

1. ஸ்ரீ விஷ்ணுபுராணம் 6வது அம்சம், 5வது அத்தியாயம் 74வது சுலோகம்.
2. ,, ,, ,, 79 ,, ,,
3. शुद्धे महाविभूत्याख्ये परे ब्रह्मणि वर्तते ।
मैत्रेय भगवच्छब्दः सर्वकारणकारणे ॥

ஸ்ரீ விஷ்ணு புராணம்—6வது அம்சம், 5வது அத்தியாயம், 72வது சுலோகம்.

கடவுளாகிய பரப்பிரம்மத்தையே 'பகவான்' என்னும் சொல் உணர்த்தும்.

ஸ்ரீ விஷ்ணு புராணம்

'பகவான்' என்னும் சொல்லில் அடங்கிய 'ப' 'க' 'வ' 'ன்' என்னும் ஒவ்வொரு எழுத்துக்கும் ஒவ்வொரு பொருளுண்டு. அப்படியே முதலிரண்டு எழுத்துக்களுக்கு (பக) மாத்திரம் ஒரு பொருளுண்டு. மூன்றெழுத்துக்களுக்கு (பகவ)ம் ஒரு பொருளுண்டு. முழுச்சொல்லுக்கும் ஒரு பொருளுண்டு. இதெல்லாம் விஷ்ணு புராணத்தில் பரக்கப் பேசப்பட்டுள்ளது:—

i. 'ப' (भ) என்னும் எழுத்தின் பொருள்:—

"[1] संभर्तेति तथा भर्ता भकारार्थस्तथा मुने।"

(ஸம்பர்த்தேதி ததா பர்த்தா பகாரார்த்தஸ்ததா முநே!)

संभर्ता (ஸம்பர்த்தா) = மூலப்பிரகிருதியை ஸ்ருஷ்டிக்குத் தகுந்ததாகச் செய்பவன்.
भर्ता (பர்த்தா) = உடையவன், வளர்ப்பவன் – ஆதாரமாயிருப்பவன்.

ii. 'ग' (க) என்னும் எழுத்தின் பொருள்:—

[2] "नेता गमयिता स्रष्टा गकारार्थस्तथा मुने।"

(நேதா கமயிதா ஸ்ரஷ்டா ககாரார்த்தஸ்ததா முநே!)

नेता (நேதா) = காப்பவன், அவரவர்களைத் தத்தம் வினைப்பயனை அடையச் செய்பவன்; गमयिता (கமயிதா) = தன்னுள் இழுத்துக்கொள்பவன் (ஸம்ஹாரம் செய்பவன்); स्रष्टा (ஸ்ரஷ்டா) = படைப்பவன்.

iii. 'भग' (பக) என்னும் இரண்டெழுத்துக்கும் சேர்ந்து ஒரு பொருள்:—

[3] "ऐश्वर्यस्य समग्रस्य वीर्यस्य यशसश्श्रियः।"
ज्ञानवैराग्ययोश्चैव षण्णां भग इतीरणा॥"

(ஐச்வர்யஸ்ய ஸமக்ரஸ்ய வீர்யஸ்ய யசஸ: ச்ரிய:।
ஜ்ஞான வைராக்யயோச்சைவ ஷண்ணாம் பக இதீரணா॥)

இதன் கருத்து முன்னமே விளக்கப்பட்டுள்ளது.

இனி 'வ' என்னும் எழுத்தின் பொருள்;—

[4] वसन्ति तत्र भूतानि भूतात्मन्यखिलात्मनि।
स च भूतेष्वशेषेषु वकारार्थस्ततोऽव्ययः॥

---

1. ஸ்ரீ விஷ்ணு புராணம் 6–5–73.
2. ,, ,,
3. ,, ,, 74.
4. ,, ,, 75.

(வஸந்தி தத்ர பூதாநி பூதாத்மந்யகிலாத்மநி ।
ஸ ச பூதேஷ்வசேஷேஷு வகாரார்த்தஸ்ததோऽவ்யய: ॥)

'பூதங்களைத் தன்னுடம்பாக உடையவனும், எல்லாவற்றையும் அடக்கியாள்பவனுமான இறைவன்மேல் எல்லாப் பொருள்களும் வஸிக்கின்றன. அவனும் எல்லாப் பொருள்களிலும் வஸிக்கிறான். ஆயினும் அவைகளில் காணப்படும் மாறுபாடுகள் இவனுக்கு இல்லை' என்பது.

ஈண்டு ஒவ்வொரு எழுத்துக்களுக்கும் பொருள் கூறுமிடத்து அவ்வவ் வெழுத்துக்களில் தொடங்கும் தாதுக்கள் (பகுதி) ஆதாரமாகக் கொள்ளப்பட்டுள்ளன. ஆதலின் இதை வெறும் கற்பனையாக நினைக்கக்கூடாது.

இனி 'भगवान्' (பகவான்) என்னும் சொல்லின் முழுப்பொருள் :—

[1] "एवमेष महान् शब्दो मैत्रेय! भगवानिति ।
परमब्रह्मभूतस्य वासुदेवस्य नान्यगः ॥"

(ஏவமேஷ மஹான் சப்தோ மைத்ரேய பகவானிதி ।
பரமப்ரம்மபூதஸ்ய வாஸுதேவஸ்ய நாந்யக: ॥)

'மைத்ரேய முனிவரே! இவ்வாறு 'பகவான்' என்னும் இப்பெரிய சொல் பரம் பொருளாகிய வாஸுதேவனுக்கே பொருந்தும். வேறு பொருளுக்கு அல்ல' என்று.

[2] तत्र पूज्यपदार्थोक्तिपरिभाषासमन्वितः ।
शब्दोऽयं नोपचारेण ह्यन्यत्र ह्युपचारतः ॥

(தத்ர பூஜ்யபதார்த்தோக்திபரிபாஷாஸமன்வித: ।
சப்தோயம் நோபசாரேண ஹ்யன்யத்ர ஹ்யுபசாரத: ॥)

'சிறந்த பொருளை யுணர்த்தும் சக்தியுள்ள இச்சொல்' அந்த பரப்ரும்மத்தில் இன்றியமையாதவாறு பொருந்தும். மற்றவிடத்திலோவெனில் [3]'கௌண' மாகக் கொள்ளப்படும்.

[4] उत्पत्तिं प्रलयञ्चैव भूतानामागतिं गतिम् ।
वेत्ति विद्यामविद्याञ्च स वाच्यो भगवानिति ॥

(உத்பத்திம் ப்ரலயஞ்சைவ பூதாநாமாகதிம் கதிம் ।
வேத்தி வித்யா மவித்யாஞ்ச ஸ வாச்யோ பகவானிதி ॥)

---

1. ஸ்ரீ விஷ்ணு புராணம் 6-5-76.
2. " " 77.
3. ஒரு சொல், தன் பொருளை விட்டு மற்றொரு பொருளையுணர்த்துமாயின் அதை 'ஔபசாரிகம்' 'கௌணம்' என்பர். 'பகவான்' என்னும் சொல்லுக்கு முக்கியமான பொருள் இறைவன். அவனைத் தவிர்ந்த மற்ற பொருள்களில் அச்சொல் உபயோகிக்கப்படுவது 'கௌணம்'.
4. ஸ்ரீ விஷ்ணுபுராணம் 6-5-78.

'பொருள்களின் தோற்றம்-மறைவு (அழிதல்), வருதல்-போதல், வித்யை-அவித்யை, இவற்றை எவன் அறிவானோ அவன் 'பகவான்' எனப்படுவான்.

[1] ज्ञानशक्तिबलैश्वर्यवीर्यतेजांस्यशेषतः ।
भगवच्छब्दवाच्यानि विना हेयैर्गुणादिभिः ॥

(ஜ்ஞானசக்திபலைச்வர்யவீர்யதேஜாம்ஸ்யசேஷத:।
பகவச்சப்தவாச்யானி விநா ஹேயைர்குணாதிபி: ॥)

இதன் கருத்து முன்பே விளக்கப்பெற்றது.

பகவன் = சூரியன்

தமிழில் 'பகவன்' என்னும் சொல்லுக்குச் சூரியன் என்னும் பொருளுண்டு. 'பகலவன்' 'பகலோன்' 'பகல் செய்வான்' என்று [2] 'பகல்' என்னும் சொல்லின் மேல் வந்த பெயர்கள் பலவும் சூரியனுக்குள்ளன. 'தோன்றுதல்' என்னும் பொருளில் 'தோன்றல்' என்னும் சொல் போலப் 'பகுத்தல்' என்னும் பொருளில் [3] 'பகல்' என்னும் சொல் வழங்கப்பட்டுள்ளது.[4] ஆதலின் 'பகு' என்னும் பகுதியினின்றும் தோன்றிய சொல்லே 'பகல்' என்பது. 'பிரிதல்' அல்லது 'பிரித்தல்' என்பது இச்சொல்லின் பொருள். 'பகவன்' என்பதற்கும் 'பிரிப்பவன்' என்றே பொருளானமையின் 'பகவன்' 'பகல்' என்னுமிச்சொற்களிரண்டும் சொல்லிலும் பொருளிலும் நெருங்கிய தொடர்புள்ளவை. 'பகல்' என்னும் சொல்லுக்குப் பொருள்கள் பலவுண்டு. அவ்வாறே 'பகவன்' என்னும் சொல்லுக்கும் பல பொருள்களுண்டு. இச்சொற்களிரண்டும் ஒரே பகுதியினின்றும் தோன்றினமையின், அவற்றின் பொருள்கள் பலவற்றிலும் ஒற்றுமை காணப்படுவது இயல்பேயாகும். 'பகவன்' என்பதற்குப் 'பரம்பொருளாகிய இறைவன்' என்று பொருள் கொள்ளுமிடத்து, பகுதிப்பொருளின் பொருத்தத்தைக் கீழே விளக்கினோம். அது போலவே 'சூரியன்' என்னும் பொருள் 'பகவன்' என்னும் சொல்லுக்கு ஏற்கப்படும்பொழுதும் பகுதிப் பொருளின் பொருத்தத்தை ஈண்டு எடுத்துரைப்போம்.

பகல் = ஊழிக்காலம். பகவன் = பிரிப்பவன். ஆதிகாலத்தில் நாம் வாழும் இப்பூமியும், இதைப்போன்ற செவ்வாய்-வியாழன்-முதலிய பல கிரகங்களும் இல்லாமலிருந்தன. சூரியன் ஒன்றே தனித்திருந்தது. அது மற்றொரு

---

1. ஸ்ரீ விஷ்ணுபுராணம் 6-5-79.
2. 'பாஅல் புளித்துப் பகலிருளினும்' பகல் = சூரியன். புறநானூறு 2ம் பாட்டு. 'பன்மலர்ப் பூம்பொழிற் பகன் முளைத்ததுபோல்' மணிமேகலை 4-92.
3. 'பகலிடங் கண்ணிப்பல ரொடுங்கூடி' புறநானூறு-249.
4. 'பகுத்தலிற் பகலாயிற்று' சிலப்பதிகாரம் 4-81-அடியார்க்கு நல்லாருரை.

நட்சத்திரத்தின் ஆகர்ஷண சக்தியால் இழுக்கப்பட்டபொழுது அதனின்றும் ஒரு பகுதி தனிப்பட்டது. அது பலவாருகச் சிதறியது. அவைகள் தான், இப்பொழுது– பூமி– அங்காரகன் – புதன் – வியாழன்– வெள்ளி–சனி– நெப்டியூன்– என்றெல்லாம் அழைக்கப்படும் கிரகங்கள். தன் வடிவத்தின் ஒரு பகுதியைப் பகுத்து ஊழிக்காலத்தில் இவ்வுலகையும் மற்ற உலகங்களையும் தோற்றுவித்தமையின் 'பகவன்' என்று சூரியனைக் கூறினர்.

பகல் = சூரியன் தெரியும் 30 நாழிகை கொண்ட அரை நாள். பகவன் = 60 நாழிகை (பூமியைப் பொறுத்த வரை)களை ஒரு நாளாகவும், அதில் பாதி இரவாகவும் மற்றொரு பாதி பகலாகவும் பிரித்தவன். இவ்வாறு செய்பவன் சூரியனேயல்லவா? கிருஷ்ண யஜுர்வேதம் தைத்திரீயஸம்ஹிதையில் – 6வது காண்டத்தில் 4வது ப்ரச்னத்தில் 8வது அனுவாகத்தில் உள்ள ஒரு கதை ஈண்டு நோக்கற்பாலது:—'(முன்பு) இது (காலம்) இரவென்றும் பகலென்றும் பிரிக்கப்படாமல் இருந்தது. அந்தத் தேவர்கள் மித்திரன்–வருணன், இவ்விருவரையும் இதை (காலத்தை)ப் பிரித்து நிலைநிறுத்துமாறு வேண்டினர். அவ்விருவரும், ஸோமயாகத்தில் தங்களுக்கு முன்பாக ஒரே ஒரு [1]கிரகம்தான் கிரகிக்கப்படலா மென்று வரம் கேட்டனர். அவ்வாறே வரமருளப்பட்டது. அதனால் மைத்ரா வருணக்ரகத்திற்கு முன் ஐந்திரவாயவக்ரகம் ஒன்றுதான் கிரகிக்கப்படுகிறது. [2]மித்திரன் பகலையும், [3]வருணன் இரவையும் உண்டுபண்ணினர். அதன் பிறகு தான் இது (காலம்) இருகூருகப் பிரிந்தது. ஆதலின் மைத்ராவருணக்ரகத்தை அனுஷ்டிப்பது மேற்கூறிய பயனைத் தரும்' என்பது கதை. இதை விளக்கும் வேதவாக்கியங்கள்:—

"न वा इदन्दिवा न नक्तमासीदव्यावृत्तन्ते देवा मित्रावरुणावब्रुवन्निदन्नो विवासयतमिति तावब्रूतां वरं वृणावहा एक एवावत्पूर्वो ग्रहो गृह्याता इति तस्मादैन्द्रवायवः पूर्वो मैत्रावरुणाद्गृह्यते ... मित्रोऽहरजनयद्वरुणो रात्रिन्ततो वा इदं व्यौच्छद्यन्मैत्रावरुणो गृह्यते व्युष्ट्यै" (தைத்திரீய ஸம்ஹிதை – 6வது காண்டம் – 4வது ப்ரச்னம், அனு. 8) என்பன.

அகண்டமான காலத்தைப் பகல்-இரவு-என இருகூருகப் பகுத்தமையின் "பகவன்" என்று சூரியனைக் கூறினர். இதனின்றும் ஒரு உண்மை வெளிவருகின்றது. இந்தப் பூமி தோன்றியதும் சுழற்சியின்றி வெகுகாலம் இருந்திருக்க வேண்டும். அக்காலத்தையே மேற்கூறிய வேதவாக்கியம் குறிப்பிடுகின்றது. பிறகு சுழலவாரம்பித்திருத்தல் வேண்டும். அதுமுதலாக, சூரியன் தெரியும் காலம் மத்தியானம் எனவும், அவன் தெரியாத காலம் இரவு எனவும் பகுக்கப்

1. கிரகம் = ஸோமமெனப்படும் ஒருவகைக் கொடியைப் பிழிந்து அதனின்றும் கிரகிக்கப்படும் சாறு வைப்பதற்கான சிறு பாத்திரம்.

2–3. பன்னிரண்டு வடிவமான (12 மாதங்களில்) சூரியன்களுள் இருவரின் பெயர்கள் இவை.

பட்டது. அவ்விதமான பாகுபாட்டிற்கு முக்கிய காரணமாயிருந்தமையின் ''பகவன்'' என்று சூரியன் வழங்கப்பட்டான், என்று.

[1] பகல்=அரை யாமம். 30 நாழிகை கொண்ட இரவு, 4 யாமங்களாகப் பிரிக்கப்படுகிறது. ஒரு யாமம் என்பது 7½ நாழிகை. அதில் கடைசி யாமத்தின் பின்பாதி (3¾ நாழிகை) 'பகல்' எனப்படும், 'பின் மாலை' எனவும் வழங்கப் படும். சூரியன் உதயமாவதற்கு முன்புள்ள அரையாமம் 'பகல்' என்பது. தினந் தோறும் அதை முன்னிட்டுக்கொண்டே சூரியன் தோன்றுவதனால், அவனைப் 'பகல்' என்றும், 'பகவன்' என்றும் வழங்கினர். இந்த அரை யாமத்துக்கு ஸம்ஸ்க்ருதத்தில் 'உஷஸ்' (उषस्) என்று பெயர். சூரியனுக்கு 'பகன்' (भगः) என்று பெயர். உஷஸ் (பின்மாலை) பகனை (சூரியனை) அழைத்து வருகிறதாக ருக்வேதத்தில் கூறப்பட்டுள்ளது :—

[2] समध्वरायोषसो नमन्त दधिक्रावेव शुचये पदाय ।
अर्वाचीनं वसुविदं भगन्नो रथमिवाश्वा वाजिन आवहन्तु ॥

(ஸமத்வராயோஷஸோ நமந்த ததிக்ராவேவ சுசயே பதாய ।
அர்வாசீனம் வஸுவிதம் பகம்நோ ரதமிவாச்வா வாஜிந ஆவஹந்து ॥)

'உஷஸ்' எனப்படும் தேவதைகள், (இவர்கள் – 30 – சகோதரிகள். பூமியின் பல பகுதிகளில் வரிசையாக, சூரியோதய காலம் மாறிக்கொண்டே செல்கையில், அதற்கேற்ப உஷஸ்ஸும் (பின் மாலையும்) மாறுபடுமல்லவா? அவற்றை 30 எனக் கணக்கிட்டுள்ளனர்). யாகத்துக்காக, குதிரைகள் தேரை இழுத்துவருவது போல, சூரியனைக் கொண்டுவரட்டும் என்று கருத்து. குதிரைகள் தேரை இழுத்து வருகிற மாதிரி உஷஸ் சூரியனை அழைத்து வருகின்றமையைப் பேசியபடி. மற்றொரு வாக்கியம் 'பகன்' (भगः) என்னும் தேவனுக்கு உஷஸ் (பின்மாலை) சகோதரியென்றும், வருணனுக்குத் தங்கையென்றும் கூறுகின்றது.

'भगस्य स्वसा वरुणस्य जामिः' (ऋग्वेदे- 1-123-5)
(பகஸ்ய ஸ்வஸா வருணஸ்ய ஜாமி:) (ருக்வே. 1–123–5)

உஷஸ் தேவதையே! நீ பகனுக்கு ஸகோதரி, வருணனுக்குத் தங்கை' என்பது இதன் பொருள். 'பகன்' 'வருணன்' இவ்விரண்டும் சூரியனுடைய பெயர்கள். அவனுக்கு உடன்பிறந்தவளாக உஷஸ் தேவதை (பின்மாலை)யை இவ்வாக்கியம் வருணிக்கின்றது. அவனுடன் கூடவே முன்னும் பின்னுமாகத் தோன்றுகிறு

1. 'அரையிருள் யாமத்தும் பகலுந்துஞ்சார்' சிலப்பதிகாரம்—4, 81.
'நடுநாள் யாமத்தும் பகலுந்துஞ்சான்' புறநானூறு—189.
'பகலே நாள் ஒரு முகூர்த்தம்' சூடாமணி நிகண்டு.

2. ருக்வேதம் 7-41-5. (பகஸூக்தம்)

ளல்லவா இவளும். அதனால், அவனும் அவளும் சகோதர சகோதரிகளாகக் கற்பனை செய்யப்படுகின்றது.

[1] பகல் = இளவெயில். காலைவேளையிலுள்ள சூரியனைப் 'பகல்' என்று வழங்குகின்றனர். 'பகவன்' என்றும் அவனைக் கூறுவது பொருத்தமுடைத்து. இதே கருத்தில் ருக்வேத வாக்கியத்தைக் காண்மின் !

[2] "प्रातर्जितं भगमुग्रं हुवेम वयं पुत्रमदितेर्यो विधर्ता ।

(ப்ராதர்ஜிதம் பகமுக்ரம் ஹுவேம வயம் புத்ரமதிதேர்யோ விதர்த்தா)

'உலகத்தையெல்லாம் தரித்துக்கொண்டிருப்பவனும், வெற்றிவீரனும், அதிதியின் புத்திரனுமாகிய 'பகன்' என்னும் தேவனை (பகவனை)க் காலையிலேயே நாம் அழைப்போம்' என்பது இதன் கருத்து.

[3] பகல் = சூரியன். பொதுவாகச் சூரியனைப் 'பகல்' என்று வழங்குகின்றனர். 'பகவன்' என்னும் சொல்லும் அவ்வாறேயாகும். வேதங்களிலும் அப்படியே.

"भगो अर्यमा सविता पुरंधिः"

(பகோ அர்யமா ஸவிதா புரந்தி:)

இவ்வாக்கியம், ருக்வேதம் 10–85–36. யஜுர்வேதம் மந்த்ரப்ரச்னம் 1–3–3. அதர்வண வேதம் 14–1–50. ஸாமவேதம் மந்த்ரப்ராம்மணம் 1–2–16. இவ்விடங்களில் உள்ளது. இதில் 4 சொற்கள் உள்ளன. நான்கும் சூரியனுடைய பெயர்கள். இக்கட்டுரையின் தொடக்கத்தில் சூரியனை பக:–பகவ:–பகவான்— என்று குறிப்பிடும் யஜுர்வேதவாக்கியம் எடுத்துக்காட்டப்பட்டுள்ளது. ஆதலின் 'பகவன்' என்றும், 'பகல்' என்றும் தமிழில் சூரியன் வழங்கப்படுவதுபோல் ஸம்ஸ்க்ருதத்திலும் நான்கு வேதங்களின் மேற்கோள் காட்டப்பட்டன. திருக்கோவையாரில்,

'பகன்றாமரைக்கண் கெட............(184)

'பகலோன் கரந்தனன்...............(188)

பகன்–பகலோன்–என்று சூரியனைக் குறிக்கிறார். ஒரு ஆண்டில் முறையே வரும் பன்னிரண்டு மாதங்களுக்கும் அபிமானியாகிய சூரியனைப் [4]பன்னிரண்டு பெயர்க

---

1. 'பாய்திரைநீலம் பகலாகத்தையினுள்' பரிபாடல் 11–96.
2. ருக்வேதம் 7-42-2
3. 'பன்மலர்ப்பூம்பொழிற்பகல் முளைத்தது போல்' மணிமேகலை—4-92
4. धाता मित्रोऽर्यमा शक्रो वरुण स्त्वंश एव च । भगो विवस्वान् पूषा च सविता दशमस्तथा ॥
एकादशस्तथा त्वष्टा द्वादशो विष्णुरुच्यते । जघन्यजस्तु सर्वेषामादित्यानां गुणाधिकः ॥

ளிட்டு வழங்குகின்றனர். இவர்களுள் 'பகன்' என்பவரும் ஒருவர். [1] இவர் 7-வது (ஐப்பசி மாதத்தின்) தேவதை. இவர்களுள் 'பகன்' (भग:) என்னும் ஆதித்தனையே 'பகவன்' 'பகவான்' என்று மற்ற இரண்டு சொற்களாலும் வேதம் வழங்குகின்றது. அது:—

[2] "श्रेष्ठो देवानां भगवो भगासि"

[3] "भग एव भगवा ँ अस्तु देवाः"

(ச்ரேஷ்டோ தேவானும் **பகவோ பகாஸி**)

(**பக ஏவ பகவான்** அஸ்து தேவா:)

என்னும் வேத வாக்கியங்களால் முன்பே எடுத்துக்காட்டப்பட்டது. மேற் சொன்ன வாக்கியங்களின் கருத்து:—

'**பகவன் – பகன்** – எனப்படும் தேவனே! நீ தேவர்களுக்குள் உயர்ந்த வனாக இருக்கிறாய்'

'தேவர்களே! **பகன்** எனப்படும் தேவனே **பகவானா**கவிருக்கட்டும்' என்பது. இவ்வாறு சூரியனைத் தேவர்களுள் சிறந்தவனாகக் கூறுவதற்குப் பல காரணங்களுண்டு. அவற்றுள் ஒன்றை ஈண்டு விளக்குவோம்:—

உயிர் வகைகள் யாவும் ஆரோக்கியத்தையும் நல்ல அறிவையும் சூரியனிட மிருந்தே பெறுகின்றன. 'आरोग्यं भास्करादिच्छेत्' (ஆரோக்யம் பாஸ்கராதிச்சேத்) என்பது முதுமொழி. 'ஆதித்தனிடமிருந்து ஆரோக்யத்தைப் பெறவேண்டும்' என்பது இதன் கருத்து. '[4]भगेमां धियमुदवाददन्नः' (பகேமாம் தியமுதவாததந்ந:) என்பது ருக்வேதம்—அதர்வணவேதம்—யஜுர்வேதம் ஆகிய மூன்று வேதங்களி

(தாதா[1] மித்ரோऽர்யமா[2] சக்ரோ[3] வருண[4] ஸ்த்வம்ச[5] ஏவ[6] ச।
பகோ[7] விவஸ்வான்[8] பூஷா[9] ச ஸவிதா[10] தசமஸ்ததா॥
ஏகாதசஸ்ததா[11] த்வஷ்டா த்வாதசோ[12] விஷ்ணு ருச்யதே।
ஜகன்யஜஸ்து ஸர்வேஷாமாதித்யாநாம் குணாதிக:॥ **மகாபாரதம் 1-65.**

இதன் கருத்து:— 'தாதா – மித்திரன் – அர்யமா – சக்ரன் – வருணன் – அம்சன் – பகன் – விவஸ்வான் – பூஷா – ஸவிதா – த்வஷ்டா – விஷ்ணு என ஆதித்தன் பன்னிரண்டு வகை. இவர்களுள் முடிவில் கூறப்பட்ட வன் எல்லோரினும் குணங்கள் மிக்கவன்'

1. இது மகாபாரதத்தில் சொல்லியபடி. ஸ்ரீ விஷ்ணுபுராணத்தில் சொல்லப்பட்டபடி 'பகன்' 10வது (தை மாதத்தின்) தேவதை (ஸ்ரீ விஷ்ணுபுராணம் 1-10).

2. கிருஷ்ண யஜுர்வேதம் – ப்ராம்மணம் 3-1-8.

3. ,, ,, 2-5-5-1. ருக்வேதம் 7-41-5.

4. ருக்வேதம் 7-41-3. அதர்வணவேதம் 3-16-3. சுக்லயஜுர்வேதம் 34-36. கிருஷ்ணயஜுர்வேதம் தைத்திரிய ப்ராம்மணம் 2-5-5-2.

லும் காணப்படுகின்றது. 'பகன் எனப்படும் தேவனே! எங்களுக்கு இவ்வறிவைக் கொடுத்து, காப்பாற்றவேண்டும்' என்பது இதன் கருத்து. ஆதித்தனுக்கு 'ஸவிதா' என்ருெரு பெயருண்டு. 'காயத்ரீ' என்று பிரசித்திபெற்ற மந்திரத்துக்கு அந்த 'ஸவிதா' தான் தேவதை. 'ஸவிதா' என்ருல் 'தூண்டுதல் செய்பவன்' என்று பொருள். வேதத்தில் பலவிடங்களிலும் 'தேவனுகிய ஸவிதாவினுடைய தூண்டுதலினுல் (இக்காரியத்தைச் செய்கிறேன்), என்று கருத்துள்ள சொற்ருெடர் காணப்படுகின்றது. 'நமது அறிவு கிளர்ந்தெழுமாறு செய்கிற அந்த ஸவிதாவினுடைய ஒளியை வணங்குகின்ருேம்' என்பதே காயத்ரீ மந்திரத்தின் பொருள். இரவு முழுவதும் செயலற்று அசேதனம்போல் உறங்கி விழுந்துக்கிடக்கும் உயிர் வகைகள், சூரியனைக் கண்டவுடன் தாமரைபோல் அறிவு மலரப்பெற்று, புறவிருள் அகவிருள் இரண்டும் நீங்கப்பெற்றுத் தத்தம் கடமைகளில் ஈடுபட்டு உய்வதற்கு இன்றியமையாத வழிகாட்டி ஆதித்தனேயல்லவா? அவனைத் தேவர்களுள் உயர்ந்தவனென்னுமல் வேறு யாரைச் சொல்வது? 'பகவன் முதற்றே யுலகு' என்று, 'உலகு, 'பகவன்' எனப்படும் சூரியனையே முதலாகவுடையது' என்னும் கருத்தில் இக்குறள் தோன்றிற்று.

பகவன் = சிறந்தவன்.

[1] 'சிறப்புடைய பொருள்கள் யாவற்றையும் 'பகவத்' சப்தத்தினுல் வழங்குவர். ஆயினும் அது முக்கியமன்று. இச்சொல் பரம்பொருளையே முக்கியமாகக் குறிக்கும்' என்னும் கருத்துள்ள ஸ்ரீ விஷ்ணுபுராண ச்லோகம் முன்பு விளக்கப்பட்டுள்ளது. பகவத் கீதையிலும்:—

[2] "यद्यद्विभूतिमत्सत्त्वं श्रीमदूर्जितमेव वा ।
तत्तदेवावगच्छ त्वं मम तेजोंशसंभवम् ॥"

(யத்யத் விபூதிமத் ஸத்த்வம் ஸ்ரீமதூர்ஜிதமேவ வா ।
தத்ததேவாவகச்ச த்வம் மம தேஜோம்ச ஸம்பவம் ॥)

என்னும் சுலோகத்தில் 'சிறந்த பொருள்கள் யாவும் என் அம்சத்தினின்றும் தோன்றியவை' என்று கிருஷ்ண பரமாத்மா பறைசாற்றுகிருர். ஆதலின் உலகிற்சிறந்த பலவற்றையும் 'பகவன்' என்னும் சொல்லால், பல்வேறு மதத்தினரும் நிகண்டுக்காரர்களும் வழங்குகின்றனர். ஜைன மதத்தினர் 'அருகன்' என்பர். புத்த மதத்தினர் 'புத்தன்' என்பர். பிரமன் – சிவன் – விஷ்ணு (திருமால்) ஆகிய மூவருக்கும் பெயரென்பர். சூரியனுக்குப் பெயரென்பர்.

---

1. तत्र पूज्यपदार्थोक्तिपरिभाषासमन्वितः ।
शब्दोऽयं नोपचारेण ह्यन्यत्र ह्युपचारतः ॥ ஸ்ரீ விஷ்ணுபுராணம் 6-5-77.

2. பகவத்கீதை 10-41.

இதெல்லாம் உலகின் பல்வேறு பகுதிகளில் வழங்கப்பட்டு வந்திருத்தலின் [1] நிகண்டுக்காரர்கள் அவையெல்லாவற்றையும் தத்தம் நிகண்டுக்களில் சேர்த்துள்ளனர். [2] 'திருமாலடியார்கள்'—என்று ஆழ்வார்கள் வழங்குகின்றனர். [3] 'தமிழ்வேதமறிந்த **பகவர்களே**' என்பது வேதாந்ததேசிகருடைய இனிய குரல். உலக வழக்கையொட்டி நிகண்டுக்காரர்களால் தொகுக்கப்பட்டு, ஏனைய நூலாசிரியர்களாலும் உபயோகிக்கப்பட்ட இப்பொருள்கள் யாவும் 'பகவன்' என்னும் சொல்லுக்கு ஏற்றவையே. அதில் யாரும் ஆட்சேபணை செய்ய இயலாது. அவசியமுமில்லை. விஷ்ணு புராணம்—பகவத்கீதை—இவற்றில் கூறப்பட்டபடி, பரம்பொருளான இறைவனொருவனே இச்சொல்லின் முக்கியமான பொருள். மற்றையாவும், அவனது அம்சத்தினின்றும் தோன்றினமையின் அவனைக் குறிக்கும் சொல்லால் (பகவன்—என்னும் சொல்லால்) வழங்கப்பெற்றன—என்பதுமட்டும் மறுக்க முடியாத உண்மை.

இவ்விடத்தில் அடிப்படையான உண்மையொன்று நம் நினைவிலிருக்க வேண்டும். சொற்களை நிகண்டுக்காரர்கள் தொகுக்கும்போது, 'வழக்கிலுள்ளவை' என்னும் ஒரே காரணத்தைத்தான் ஆதாரமாகக் கொள்கின்றனர். ஸம்ஸ்க்ருதபதம்—தமிழ்ச்சொல்—என்றிப்படியெல்லாம் பிரித்து ஒன்றையேற்று மற்றொன்றைக் கைவிடுவதில்லை—அவ்வாறு செய்வது அவசியமில்லாதது மட்டுமல்ல, சாத்திய மில்லாததுங்கூட. இக்கருத்தைப் பிங்கல முனிவர் **தமது** நிகண்டு நூலின் சிறப்புப்பாயிரத்தில் தெளிவுபடுத்தியுள்ளார்:—

"இயற்சொற்றிரி சொற்றிசைச்சொல் வடசொலென்
றனைத்தே செய்யுட்கணிகலனுதலின்"
... ...
"வடசொற்கிளவி வடவெழுத்தொரீஇ
யெழுத்தொடு புணர்ந்த சொற்றாகுஞ்
சிதைந்தன வரினு மியைந்தனவரையார்"

என்னும் மூலத்தையும்;

'வடசொல்லுக்கேயுரிய வெனப்படுஞ்சிறப் பெழுத்தினீங்கி யிருவகைப்படு மொழிகளுக்கும் பொதுவாகிய எழுத்தாலியன்ற சொல்லும், வடவெழுத்தாலியன்ற வடசொல் சிதைந்து வந்தாலும் செய்யுளிடத்துப் பொருத்தமுடையன வென்று களையாது புலவர் கொள்ளுஞ் சொல்லுமாகிய வடசொல்லுமென்ற' என்னும் உரைப்பகுதியையும் காண்மின்! ஒப்புயர்வற்ற இக்கருத்தை அடி

---

1. சேந்தன் திவாகரம், பிங்கல நிகண்டு, சூடாமணி நிகண்டு.
2. பெரியாழ்வார் திருமொழி 4-9-6.
3. தேசிகப்ரபந்தம்.

THE 'BĒḌI ĀNJANĒYA' AT TIRUMALAI.

(Sri A. Balasubrahmanyan, Tiruppati)

The temple of 'Bēḍi Ānjanēya,' is situated opposite to the Shrine of Sri Veṅkatēśwara just at the corner of the entrance to the Sannidhi Sreet of the main temple. The special feature about this Ānjanēya is that He is fettered hand and foot – a pose well-fitted and adapted to represent the attitude of a bond soul to the Lord opposite, who has his abhaya or fear-removing or saving hasta turned towards His feet. The picture reproduced here has been taken in the above Shrine.

The downward turned Abhaya-hasta of the Lord is said to mean 'Surrender to me and I shall save you', even as He has stated in the Bhagavad Gita. As original as the assurance is the pose of the Bhakta Ānjanēya representing the soul's monkey-like mind being bound by the Grace of the Lord. On perceiving the Divine Lord, the activities of the mind and the other organs of sense and action, get bound and the Soul released from its bondage to them.

But in this connection there is the local version of a puranic story woven

round this Ānjanēya. It says that the Lord desired to bind Ānjanēya (monkey) hand and foot so as to put a stop to his antics when he was on his way to fetch 'Sanjeevi' to bring to life the lives of the dead warriors in the Rāma-Rāvana War. But Ānjanēya agreed to be bound after Sri Rāmachandra's work was finished. True to his promise he returned to the Lord Sri Vēnkatēśwara and submitted himself to be fettered body and mind.

A probe into Kamba Rāmāyana is interesting :- Sugrīva mentions about Tiruvēngadam to Hanumān who was deputed to the South in search of Sīta in stanzas 26 to 29 of the 'chapter for search' (நாடவிட்டபடலம்). In stanza 26 he describes Vēngadam as the border for the northern and southern languages : stanza 27 is very significant in describing the special features of the place; 'where Sages who are enemies of the two-fold causes of rebirths were residing'. The stanza runs as follows :-

இருவினையு மிடைவிடா வெல்வினையு மியற்றுதே யிமையோ ரேந்துந்,
... ...
... ... *கடையின் ஞானத்,*
தரு வினையின் பெருப்பகை ஓராண்டுள ரீண்டிருந்து மடிவணங்கற்பாலர்.

'The Sages you may worship, from the very place where (Sugrīva and Hanuman) we are standing'. The motive for saying so is brought out in stanza 29 where he says that if he visited the place he would straightaway to go to Mōksha (vīḍu), divested of the effects of good and evil deeds and thereby Rāmakārya would suffer. In such a place Rāvana would not have dared to keep Sīta in captivity and therefore the search of that area was needless. The stanza reads thus :-

கோடுறு மால்வரைய தனைக்குறுகுதிரே லுந் நெடிய கொடுமை நீங்கி,
வீடுறுதி ராதலின் விலங்குதிர் ... ...

Stanza 28 gives a detailed description of the wonderful Hills of the Sages where elephant calves and tiger cubs sleep together.

The instructions of Sugrīva seem to have worked deep into the heart of Śri Ānjanēya and he only waited for the time to come for him to see the place for himself. He stands alone at the end of Rāmāyana when Srī Rāma went to Vaikuṇṭha taking Sugrīva with him. This incident is described in stanza 143 Uttara kandam 'Chandraketu Nagar padalam' :-

மருத்துவின் மைந்தனை மகிழ்ந்து நோக்கி முன்
புரைத்தது முணர்த்தியால் உலகில் வாழ்வதுன்
கருத்து முண்டாதலாற் கனகத் தோளினா
யிருத்தி நம்மாணை யென்றி ராமன் போயினான்.

Then left to himself Ānjanēya remembered the words of Sugrīva about Thiruvēngadam and determined that to be his future abode in this world. On

arrival in all humility of a Bhaktha he had the Grace of the Lord who fettered the two causes for re-birth depicted appropriately by the chains for the hands and feet.

A recognition of the fact of Ānjanēya having taken abode on the Hills by one of the Ālwārs would add to the evidence in this matter. Sri Tiruppān Ālwar in his Amalanādipirān third verse begins to describe the place of Vēngaḍam where the Lord meets the gods as 'Mandhi Pāay Vaḍavēngadamāmalai' (மந்திபாய் வடவேங்கட மாமலை) meaning in the ordinary sense the great Hill where the monkeys jump. The word 'jump' cannot fully convey the meaning intended by 'Pāay' which means 'to jump at a target'. It is quite appropriate to cite here stanza 125 of the Chandraketu Nagar padalam in the Uttara kanda of Sri Kambarāmāyana 'கருத்து வந்தெழுதிர் கடவுடன்னையோர், பருத்த செங்கனி யெனப் பாய்ந்த பான்மையார்'. Indeed none else than Ānjanēya did the feats of jumping (பாய்வது) in such outstanding ways as jumping to catch the Sun, jumping across to Lanka, and jumping to Himalayas to bring Sanjeevi. Sri Tiruppān Ālwār referring to 'Mandipāay Vaḍa Vēngaḍamāmalai' should have had in his vision the Ānjanēya who jumped to the Hill for his final stay and that seems to be the proper interpretation for the noble depiction on the Hills.

Thus Bēḍi Ānjanēya on the Hills becomes a most significant Shrine on the Hills so well-known as the apara Vaikunṭha, the Vaikunṭha on the earth.

Would it be too much to hope that the Dēvasthānam authorities would take more interest in bringing the attention of the pilgrims to this significant and unique Shrine in the near future?

TEXT

(c) अथ नीराजितपद्यं यथा —

विघ्नेशं शारदांबां कमलभवहरीशानदेवेशदेवान्
भानुं भानोस्तनूजं ग्रहगणमखिलं तारकाचक्रवालम् ।
तन्नाथं शीतभानुं तदनु गुरुगणं भूपतिं मन्त्रिमुख्यान्
सभ्यान् कल्याणसिद्ध्यै विरचयति नटश्चारुनीराजनीयम् ॥

(d) अस्याभिनयः —

1. विघ्नेशं — 'बहिः क्षिप्तांगुलिद्वंद्वोऽधस्तलोऽनादरोज्झिते '[1] इति, त्रिपताकाद्विघ्नदर्शनं ;- पुरःस्थितमुष्टिनेशदर्शनम् ।

2. शारदांबां — मुखगतहंसास्येन हंसदर्शनं ; मृगशीर्षाभ्यां वीणादर्शनं ; हृदि स्थापित- पताकेनांबादर्शनम् ।

3. कमलभवं — [2]कमलवर्तनया पुरतः सव्यविकासितमुकुलेन

4. हरीशानदेवेशदेवान् ,

हरि — सुदर्शनदर्शितसूचीमुखेन

ईशान — अरालाभ्यां जटादर्शनेन

देवेश — ऊर्ध्वगतोत्तानोर्ध्वांगुलिपताकाभ्यां हृदि मुष्टिदर्शनेन

देवान् — ऊर्ध्वगतोत्तानोर्ध्वांगुलिपताकाभ्यां

5. भानुं — सूचीमुखेन मण्डलदर्शनं

---

1. सङ्गीतरत्नाकरसप्तमाध्याये ११० तमश्लोकस्योत्तरार्धोऽयम् ।

2. (a) वर्तना — बाहूनां करणेनाथ समस्तव्यस्तयोजनात् ।
क्रमाद्द्रुतादिवैचित्र्याज्जायन्तेऽत्र सहस्रशः ॥
वर्तनाश्चतुरैरूह्यास्ताः शोभाभरसंभृताः ।

(सं० र० अध्याय ७ श्लोक ३९)

(b) कमलवर्तना– स्वस्तिकांकुंचितौ हस्तौ व्यावृत्तपरिवर्तितौ ।
मिथः पराङ्मुखौ सन्तौ सैषा कमलवर्तना ॥

— कल्लिनाथकृतसंगीतरत्नाकरव्याख्याने नृत्ताध्याये ३४८ तमश्लोकविवरणे कोहलीयोद्धृतवर्तनालक्षणे षोडशी वर्तना ॥

6. भानोः — पार्श्वे मण्डलाकारदक्षिणसूच्या

7. तनूजं — हृदि परिवर्तित पुरऊर्ध्वाधःस्थापितपताकाभ्यां बालदर्शनं

8. ग्रहगणं — वामपताकोपरि मण्डलाकारदोलितसंदंशात् । हृदिस्थितवाममुष्टिना ।

9. अखिलं — पुरोविस्तृतस्वस्तिकेन ।

10. तारकाचक्रवाळं,

तारका — ऊर्ध्वमुखदक्षिणसंदंशद्रुतदोलनेन

चक्रवाळं — पुरोमण्डलाकारसूच्या

11. तन्नाथं — पूर्णचन्द्रदर्शनेन पताकेन

12. शीतभानुं,

शीत — पुरोल्लासिताधोमुखमुकुलाभ्यां

भानुं — ऊर्ध्वाधस्तिर्यग्दक्षिणपार्श्वगतद्रुतत्रिपताकेन

13. तदनु — पुरः किंचिदूर्ध्वगतविलंबितदक्षपताकेन

14. गुरुगणं,

गुरु — मुखगतांजलिना,

गणं — पुरो मुष्टिद्वयसंयोगात्

15. भूपतिं — पताकाभ्यां भूमिदर्शनात् हृदि स्थापितस्वस्तिकपताकाभ्यां

16. मन्त्रिमुख्यान् — हृदि परिवर्तितचतुरान्मुष्टिदर्शनेन

17. सभ्यान् — पुरोविस्तृतपताकस्वस्तिकाभ्यां

18. कल्याणसिद्ध्यै — पुरोर्ध्वगताद्रुद्वृत्तान्मुष्टिद्वयसंयोगेन

19. विरचयति — अधोमुखाभ्यां पुरो हंसमुखाभ्यां

20. नटः — पुरोर्ध्वमुखदक्षिणकंपिताळपद्मेन

21. चारु — पार्श्वदोलितसंदंशेन

22. नीराजनीयं — पुरोर्ध्वमुखाकिंचिद्विस्तृतपताकाभ्यां नीराजनं दर्शनीयम् । तन्नीराजनं किंचिदधोगतपताकेन ॥

इति नीराजनपद्यश्लोकाभिनयः ॥

TRANSLATION

Rule 18. After thus taking these eleven steps, following the traditional practice, the two 'cālakas' or graceful wavings of hand called 'Laharīchakram' and 'Nīrājanam' are to be performed, starting from the standing pose of 'maṇḍala'.[1]

They are described hereunder :—

(a) LAHARĪCAKRACĀLANAM :—

One of the hands is moved in a wallowing manner, and the other with the back presented forward is swung to and fro. The latter is then taken towards the left shoulder and extended outward. It is then pulled in, raised and moved this way and that with a rotatory motion like that of a mixing ladle and then moved at the sides slowly and with grace. The movements are accompanied by dance, the hands holding Hamsāsya[2] mudra. This is called 'Laharīcakra'.

(b) NĪRĀJANA CĀLANAM

The two hands are joined together so as to be about to cross each other. They are then extended in the same position and moved round in the horizontal plane, and then raised up to the head, and then moved round again. This is called 'Nīrājanā'.

(c) The stanza for Nīrājanā (waving of lighted camphor) is as follows :—

I, the actor perform, in the prescribed manner, the act of waving lighted camphor before Vighneśwara, the Lord of obstacles, Dēvi Saraswati, Lord Brahma Śri Mahāviṣṇu, Lord Śiva, Indra and other celestials. Sūrya, Yama, the planetary Deities, the Deities presiding over the stars, and Chandra ; and then before the Āchāryas, the king, the principal ministers and the members of the audience.

---

1. '*Mandala Sthanaka*'. The standing pose of Mandala is described as follows :—

ऐन्द्रे तु मण्डले पादौ चतुस्तालान्तरास्थितौ ।
त्र्यश्रौ पक्षस्थितौ चैव कटिजानुसमस्थितौ ॥

In Mandala pose, the feet are placed 4 spans apart turned in a slightly oblique direction each leg having a triangular formation. The hip and the knees are in the same plane.

— Natya Sastra (Baroda Edition) Chap. 10, vv. 65 and 66.

2. 'Hamsasya' is shown by holding the thumb, the 1st finger and 2nd finger together, while the other fingers are apart.

(c. f.) तर्जनीमध्यमाङ्गुष्ठास्त्रेताग्निस्था निरंतरा ।
भवेयुर्हंसवक्त्रस्य शेषे द्वे संप्रसारिते ॥

(नाट्यशास्त्रं अ. ९ श्लोक. १०४)

(d) The abhinaya of this verse is as follows :—

(1) VIGHNEŚAM (The Lord of obstacles)

'Vighna' or obstacle is shown by throwing out two fingers of 'Tripatāka' held with the palm facing downward; for it has been said, 'when two of the fingers are thrown out with the palm facing downward, it denotes rejection with disregard.

(2) ŚĀRADĀMBĀM (Saraswati)

The Hamsa vāhana is first shown by the Hamsāsya mudra in front of the face, and then is shown the Vīna by means of Mṛgaśīrṣa in both hands, imitating the playing on Vīna. 'Amba' or mother is showing by holding Patāka mudra at the heart.

(3) KAMALA BHAVAM (Lotus-born i. e., Brahma) is indicated by 'Kamala vartanā'[1] in front and 'Mukula hasta'[2] opening out at the left side.

(4) HARI, ĪŚĀNA, DĒVĒŚA, DĒVĀN (Mahāviṣṇu, Paramaśiva, Indra and other celestials).

Hari – by tracing the cakra by means of the Sūcī mukha (pointed finger).

Īśāna – by showing the matted locks by the hand holding 'Arāla' mudra (the fingers stretched out as in 'Patāka' except the first finger which is slightly bent.

Dēvēśa – 'Dēva' is shown by patāka mudra aloft, the palm facing upward and the fingers bent upward; and Īśa is shown by holding the Muṣṭi mudra at the level of the heart to indicate lordship or authority.

Dēvān (the celestials) – by holding patāka mudra aloft, the palm facing upward and the fingers bent upward.

(5) BHĀNUM (the sun) by describing a circle with Sūcīmukha mudra.

(6) BHĀNŌH (of the sun) – by describing a circle with Sūcī mudra of the right hand.

---

1. 'Kamalavartana' is a combination of inward and outward winding movements of the hands starting from bent and Swastika position, that is, crossing each other or about to cross each other. (Vide item 16 of the Vartanas of Kohala extracted in the commentary of Kallinatha on Sl. 348 of Nrityadhyaya of Sangita Ratnakara).

2. Mukula hasta is formed by joining all the fingers and keeping their ends together, all facing upward.

समागताग्राः सहिता यस्यांगुल्यो भवन्ति हि ।
ऊर्ध्वा हंसमुखस्यैव स भवेन्मुकुलः करः ॥

(नाट्यशास्त्रं अ. ९ श्लो ११७)

श्रीभगवानुवाच ॥ ५ ॥

पाहा पार्था माझीं रूपें ॥ शतशोथ सहस्रें अमूपें ॥
नानाविधें दिव्यें निःपापें ॥ देखतां पापें पळोनि जाती ॥ १० ॥

नानाप्रकारिचे ज्यांचे वर्ण ॥ नाना आकृती थोर लहान ॥
येकाहुनि येक विलक्षण ॥ देवगणादि जन ज्यांत आटले ॥ ११ ॥ ६ ॥

पाहें आदित्य वसू रुद्र बहुत ॥ अश्विनीदेव तथा मरुत ॥
उदंड देखिलिं नाहिंत तें येथ ॥ रूपें विस्मित लक्ष्मीं भारता ॥ १२ ॥ ७ ॥

येकत्र माझिया शरीरिं ॥ जग चराचर भरोवरि ॥
पाहें अद्य गुडाकेशा अंतरीं ॥ अन्य परि इछिसि तेहि ॥ १३ ॥ ८ ॥

याच दृष्टीनें माझें विलोकन ॥ करावया शक्य नव्हेसि आपण ॥
म्हणोनि देतसें दिव्य लोचन ॥ पाहें न्याहाळुन ममैश्वर्य योग ॥ १४ ॥

संजय उवाच ॥ ९ ॥

येरीकडे हस्तनापटणिं ॥ संजय रायातें विलोकुनि ॥
म्हणें येणेंरीती नृपा बोलोनि ॥ ईश्वर जनिं योगियांचा जो ॥ १५ ॥

तो श्रीहरी तया पार्थासी ॥ परम रूप ऐश्वर्यासी ॥
दाविता जाहाला तें केवी म्हणसी ॥ तरि तुजपासिं निरोपितों ॥ १६ ॥ १० ॥

अनेक वदनें नयन ॥ अनेकाद्भुत दर्शन ॥
अनेक दिव्याभरणें जाण ॥ वळिलिं दारुण दिव्यायुधें नाना ॥ १७ ॥ ११ ॥

दिव्यमाळा दिव्य अंबर ॥ दिव्यगंधानुलेपन सार ॥
सर्वाश्चर्यकर देव दुर्धर ॥ अनंत अपार विश्वतोमुख ॥ १८ ॥ १२ ॥

सहस्र सूर्याचें तेज गगनिं ॥ प्रगटे अकस्मात मिळोनि ॥
तन्हिं या महात्म्याच्या तेजासी तुळणि ॥ नये जनिं कदापिहिं ॥ १९ ॥ १३ ॥

येकिं तेथें विध अनेक ॥ जग सर्व पृथक पृथक ॥
देहिं देव देवांचे सम्यक ॥ पाहे निश्शंक पांडव तेव्हां ॥ २० ॥ १४ ॥

विस्मय पावोनि त्यानंतरें ॥ अर्जुन झाला रोमांचित शरीरें ॥
देवासि नमस्कारुनि शिरें ॥ कृतांजलि उत्तरें बोलियेला ॥ २१ ॥

अर्जुन उवाच ॥ १५ ॥

मग अर्जुन बोले उत्तर ॥ देहिं तुझिये देवासुर ॥
देख असे मीं आणि चराचर ॥ भूतें समग्र त्यांसहित ॥ २२ ॥

इश जो कां शंकर नामा ॥ तो आणि कमलासन ब्रह्मा ॥
ऋषी सर्वही दिव्य उरग संगमा ॥ मेघश्यामा लक्षीतसें ॥ २३ ॥ १६ ॥

अनेक बाहु अनेक उदर ॥ अनेक वदनें अनेक नेत्र ॥
पाहतों तुझीं रूपें सर्वत्र ॥ अनंत पार नाहिं जया ॥ २४ ॥

याचा सेवट मीं देखता नाहिं ॥ आधि मध्य न पडेचि ठाईं ॥
विश्वेश्वरा विश्वरूप तुझें पांहीं ॥ दिशा दाहीं त्रिलोकितसें ॥ २५ ॥ १७ ॥

किरीट गदा आणि चक्र ॥ तेजो राशी दीप्तिवंत सर्वत्र ॥
लक्षितों मीं तुझें रूप उग्र ॥ भयें नेत्र झांकती माझे ॥ २६ ॥

म्हणोनि तें न पाहवे मज ॥ अग्नि सूर्यापरिं दारुण तेज ॥
अप्रमेय पसरलें सहज ॥ बोलतां बोज न येचि शब्दां ॥ २७ ॥ १८ ॥

तुं अक्षर परम योग्य जाणावया ॥ अविनाश ब्रह्म म्हणति जया ॥
तुं परनिधान होसी विश्वा यया ॥ पावोनि लया तुज माजि येती ॥ २८ ॥

तूं अव्यय शाश्वत धर्म रक्षक ॥ सनातन पुरुष जगीं येक ॥
माझें मतें हा ऱ्यां विवेक ॥ अति नेमक केला असे ॥ २९ ॥ १९ ॥

ज्या नाहिं आदि मध्य अंत ॥ अनंत वीर्या बाहु अनंत ॥
नेत्रस्थानीं शशि आदित्य ॥ तेजस्वी अत्यंत हुताशन जो ॥ ३० ॥

तो माझ्या आननी लक्षित ॥ स्वतेजें करुनि विश्व तप्त ॥
करित आहेसि देवा निश्चित ॥ व्यापिले समस्त तुवां आंगें ॥ ३१ ॥ २० ॥

द्यावा पृथिवी माजिल पैस ॥ व्यापिलातां येकें दिशा अशेष ॥
पाहोनि अद्भुत रूपहें कर्कश ॥ व्यथा त्रैलोक्यास महात्म्या होते ॥ ३२ ॥ २१ ॥

हे महा असुराचे संघ तुज माजि ॥ प्रवेश करिताति सहजिं ॥
कोण्हि भय भीत वक्ष रोजिं ॥ बद्धकर पंकजिं वर्णिताति ॥ ३३ ॥

महर्षि आणि सिद्ध संघ ॥ स्वस्ति वाक्यें बोलताति सुरंग ॥
स्तुतिनें स्तविताति अनेग ॥ तुज सांग जगदीशा ॥ ३४ ॥ २२ ॥

रुद्र आदित्य आणि वसव ॥ साध्य आश्विन विश्वेदेव ॥
मरुत पितर ऊष्मपादि सर्वे ॥ आणि गन्धर्व गायक जे ॥ ३५ ॥

यक्ष त्रिदश सिद्ध समुदाव ॥ ऐसे हे पावोनि विस्मय भाव ॥
तुतें पाहताति शंकित जीव ॥ नवलात्र मानुनि अती ॥ ३६ ॥ २३ ॥

महारूप तुझें विचित्र ॥ बहु वदनें बहु नेत्र ॥
महाबाहो बहु बाहुकर ॥ ऊरु अपार तैसेचि चरण ॥ ३७ ॥

बहु उदर बहु दंष्ट्राकराल ॥ नेणों वदनिं रोविले भूल ॥
देखोनि व्यथित लोक सकळ ॥ मीं केवळ तेणेंचिपरीं ॥ ३८ ॥ २४ ॥

नभ आटोपोनियां प्रदीप्त ॥ अनेक वर्ण भासुर अत्यंत ॥
आननें नेत्र धग धगित ॥ विशाल बहुत अमर्याद ॥ ३९ ॥

पाहोनियां ऐसिया तें ॥ माझा अंतरात्मा व्यथेतें ॥
पावतसे धैर्य कैंसे तेथें ॥ सुख पंथा तें नेणवेचि विष्णो ॥ ४० ॥ २५ ॥

दंष्ट्राकराळा महाघोर ॥ मुखें तैसींच भयंकर ॥
तुझीं देखोनि गळाला धीर ॥ जें समाचार कालाग्निपरीं ॥ ४१ ॥

तेणें जागत नाहिं दिशा ॥ मां सुखाचा लेश कायसा ॥
प्रसन्न होयें जगन्निवासा ॥ देवा ईशा भगवंता ॥ ४२ ॥ २६ ॥

हे सर्वेहि धृतराष्ट्र सुत ॥ पृथिवी पाळक नृपनाथ ॥
कुरू साह्य करणार अत्यंत ॥ संघ बहुत यांचे जे ॥ ४३ ॥

ते आणि भीष्म तथा द्रोण ॥ सूतपुत्र जो राधानंदन ॥
आमुचे योद्धे मुख्य दारुण ॥ त्यांचें वर्तमान निरोपितों मीं ॥ ४४ ॥ २७ ॥

घाकें तुझ्या त्वरें प्रवेशती ॥ ज्यांत दंष्ट्राकराळा भ्यार अती ॥
कोण्हांचिं शिरेंच घळितां दंतीं ॥ अडकले असती दशनीं प्राणि ॥ ४५ ॥ २८ ॥

जेविं नदिया बहुतोय वेगें ॥ समुद्रमुखासि जाति प्रसंगें ॥
तेविं ज्वाला वदनिं तुझिया आंगें ॥ नरलोक संचें विरंचि निघती ॥ ४६ ॥ २९ ॥

जैसे प्रदिप्त पावकिं पतंगा ॥ रिघती नाशावया सवेगा ॥
तैसे नाशार्थ प्रवेशति अनेगा ॥ लोक युक्त वेग तुझ्या वदनिं ॥ ४७ ॥ ३० ॥

या सकळहीं लोकांसि ॥ ज्वालामुखी जेव्हां घालितोसी ॥
तेव्हां न पुरे म्हणोनि असोसी ॥ आवाळिं चाटिसी पुनः पुन्हा ॥ ४८ ॥

तुझीया घोर तेज प्रभा ॥ समग्र व्यापुनि जन कदंबा ॥
तपताति विष्णो रमावल्लभा ॥ पावलासी क्षोभा म्हणोनि उग ॥ ४९ ॥ ३१ ॥

सांग मला तूं आहेसि कोण ॥ उग्ररूपें माहा दारुणें ॥
तुज देवा करीतसें नमन ॥ शांत प्रसन्न व्हावया प्रीति ॥ ५० ॥

मीं जी विज्ञापना भावें तुज ॥ करुं इछितसें सहज ॥
तुझ्या प्रवृत्तीचा नाहिं समज ॥ आग्र गजबज म्हणोनि पावतो ॥ ५१ ॥

श्रीभगवानुवाच ॥ ३२ ॥

मग अर्जुनासि गोपाळ ॥ म्हणें मीं पुरातन काळ ।
लोकक्षय कर्ता कराळ ॥ आतां हें सकळ मारूं इछितों ॥ ५२ ॥

अैकोनि भय न धरिं झणिं ॥ तुज वेगळें हे समरंगणिं ॥
योद्धे घालीन निजवदनिं ॥ उभयवाहिनी मजि ते आसती ॥ ५३ ॥

तस्मात तूं उठिं लाभयश ॥ जिंकोनि शत्रु भोगिं सर्व देश ॥
त्यां हे पूर्विंच मारिलें अशेष ॥ होईं निमित्तासि सव्यसाचि तूं ॥ ५४ ॥ ३४ ॥

द्रोण भीष्म जयद्रथ कर्ण ॥ तथा अन्य योध्ये वीर संपूर्ण ॥
त्यां मारिलें जिंकों तूं आपण ॥ न धरून कतव्या ॥ ५५ ॥

हे सापत्न शत्रु रणांगणीं ॥ जिंकसील नेमस्त निज बाणीं ॥
विजयश्री तुझिया मूर्धनीं । आश्रय करुनि पैं आहे ॥ ५६ ॥

ऐसा बोलिला भगवंत ॥ तो सकळहीं नेमस्त वृत्तांत ॥
संजय रायाप्रति सांगत ॥ तो वदला मात येणेपरिं ॥ ५७ ॥

संजय उवाच ॥ ३५ ॥

मग संजय म्हणें नृपति ॥ ऐकोनि ऐसी केशव भारती ॥
कृतांजलि किरीटिनें कांपत अति ॥ घातलें क्षिति दंडवत । ५८ ॥

दंडवत करूनि कृष्णाप्रति ॥ भीतभीत गद्गद स्वरें सुमती ॥
प्रणम्य करुनि वचनोक्ति ॥ येणेंरीति बोलता झाला ॥ ५९ ॥

अर्जुन उवाच ॥ ३६ ॥

मग अर्जुन म्हणें देवासि ॥ तुझिया स्थानीं हृषीकेशी ॥
कीर्ति वसतसें अहर्निशी ॥ तारक दीनासि म्हणोनियां ॥ ६० ॥

जेणें जग हर्ष पावती ॥ असंभाव्य मनिं रंजती ॥
राक्षस भ्याले जें कां चित्तिं ॥ ते पळती दशदिशा ॥ ६१ ॥

सिध्द संघ सर्व मिळोन । भावें करिताति नमन ॥
ऐसें यश असाध्य साधारण ॥ आहे सलग्न तुझीया ठायीं ॥ ६२ ॥ ३७ ॥

कां ते महात्मयां आपण ॥ तुजलागि न करिती नमन ॥
तूं महाथोर चतुराननं ॥ कर्ता निर्माण तयांसहिं ॥ ६३ ॥

अनंत देवेश जगन्निवास ॥ विश्वाचा तुझ्या ठाईं रहिवास ॥
संत असताती अविनाश ॥ अक्षर पुरुष परतो तूं ॥ ६४ ॥ ३८ ॥

तूं आदिदेव पुरीं पुरुष ॥ तुजपासाव हा जगदाभास ॥
म्हणोनि पुरातन विशेष ॥ होसी यास संशयो नसे ॥ ६५ ॥

तूंचि या विश्वासि पर निधान ॥ होती जाती तुज माजि जन ॥
ज्ञाताज्ञेय परंधाम निर्गुण ॥ अनंत विश्व पूर्ण व्यापिले तुवां ॥ ६६ ॥ ३९ ॥

वायु यम अग्नि वरुण शशांक ॥ ब्रम्हा तूं पिता विष्णु येक ॥
नमो तुज सहस्र लेख ॥ पुन्हां सम्यक नमो नमस्ते ॥ ६७ ॥ ४० ॥

नमन पुढें मागें उभिया ॥ नमोस्तु तुज सर्वत्र ठायां ॥
व्यापुनि अससी सर्व रूपें तया ॥ पडतों पांया वारंवार ॥ ६८ ॥

अनंतवार्या अमितविक्रमा ॥ तूं होसी जगीं पुरुषोत्तमा ॥
तूं सर्व म्हणोनि परम ॥ महिमा रम्य सर्व साजे ॥ ६९ ॥ ४१ ॥

सखा माझा तूं म्हणउनि ॥ मीं येणेंरिति बदलों वाणि ॥
हे कृष्णा यादवा मित्रा गुणिं ॥ धांव निर्वाणिं आमुच्या कार्या ॥ ७० ॥

हा तुझा महिमा न जाणोनि ॥ म्यां क्षुद्र कामें सांगीतालिं जनिं ॥
तांही तैसी च माझी शिराणी ॥ प्रतिक्षणीं पुरविली ॥ ७१ ॥

मोठा प्रमाद मजपासुनिं ॥ घडत आला कार्यें सांगोनि ॥
तो तुवां न गणावा मनिं ॥ येक दो स्थानिं किती सांगों ॥ ७२ ॥ ४२ ॥

शरीर संबंधाचेनि गुणराशी ॥ हास्यार्थ असत्कारिलासी ॥
चालतां निजतां भोजन प्रदेशीं ॥ निंदा विशेषीं मज घडली ॥ ७३ ॥

येकांतिं अच्युता मागें पुढें ॥ जें जें बोलणें घडलें बांकडें ॥
तें समग्र क्षमा करिं रोकडें ॥ अप्रमेया निवाडें मजप्रति ॥ ७४ ॥

मीं गेलो बालकपणावरि ॥ नाहिं समजलों तुझी थोरी ॥
आतां मज कळलें अंतरीं ॥ कैस्यापरीं तेंचि बोलतों ॥ ७५ ॥ ४३ ॥

लोक आणि चराचरहिं ॥ पिता तुंवा होसी निश्चईं ॥
म्हणोनि पूज्यत्व सर्वेही ॥ तुझ्याठाईं विलसतसे ॥ ७६ ॥

तूं गुरू होसी गुरुचाहीं ॥ तुज समान नाडळे कोण्हिंहिं ॥
मा तेथेंचि शेष अन्यादि काई ॥ प्रभाव लोकत्रईं अतुळ तुझा ॥ ७७ ॥ ४४ ॥

तस्मात नमन विस्तारुनि काया ॥ साष्टांग करितों ईशा देवराया ॥
मज प्रसन्न होईं गुणालया ॥ पिता तनया क्षमी तेवी ॥ ७८ ॥

नातरी सखा बोले सखयासी ॥ अथवा भ्रतार जेवि प्रियेसिं ॥
तेवि क्षमीं ममापराधासी ॥ भीतों मानासिं घोर दर्शने ॥ ७९ ॥ ४५ ॥

जें पूर्वि कदां देखिलें नाहिं ॥ तें देखतांचि हर्षलों हृदईं ॥
सर्वेचि भयें व्यथित देहिं ॥ झालों पाहिं मना माजि ॥ ८० ॥

आतां प्रसन्न जगन्निवास ॥ होउनि तें पूर्व रूप देवेश ॥
देवा मज दाखविं मानसा ॥ मोठी आशा लागली असे ॥ ८१ ॥ ४६ ॥

शिरिं किरीट गद चक्र करिं ॥ भूषणें रम्य नख शिखावरी ॥
वनमाळा कास पीतांबरीं ॥ अंदु तोडरिं पाउलें दिव्ये ॥ ८२ ॥

कुंडल दीप्ति पदकीं किला ॥ तेजें उजळती दिग्मंडळा ॥
भालिं कस्तूरीचा टिळा ॥ मेघसांवळा हास्य वदन ॥ ८३ ॥

त्या रूपाचें मीं इछितों दर्शन ॥ जें चौभुजाचें तुझें लक्षण ॥
तें सहस्त्रबाहो विश्वमूर्ति आपण ॥ होईं माझें मन तोषावया ॥ ८४ ॥

ऐसि भाकि करूणा अत्यंत ॥ पूर्व रूप दर्शनिं मोठा आर्त ॥
त्याचा समजोनि भावार्थ ॥ बोलें मात जगदीश ॥ ८५ ॥

श्रीभगवानुवाच ॥ ४७ ॥

मग भगवंत बोले वचन ॥ म्यां अर्जुना प्रसन्न होउन ॥
आत्मयोगें या रूपाचें दर्शन ॥ तुजलागुन पैं केलें ॥ ८६ ॥

अनंत तेजोमय विश्व आदि ॥ तुजवीण पूर्वि कोण्हीं कधीं ॥
देखिलें नाहिं हे गुणनिधी ॥ दानि वेदीं अलभ्य जें ॥ ८७ ॥ ४८

यागिं करुनि वेदिं करुनि ॥ दानिं करुनि कर्मी करूनि ॥
अथवा उग्रतपें करूनि ॥ ये रीती जनीं पाहावया ॥ ८८ ॥

न शक्य मीं मनुष्य लोक महीं ॥ तुजवीण कुरुप्रवीरा पाहिं ॥
अन्यासि दर्शन नव्हेचि कहिं ॥ सांगतों हें हृदईं तें आतां बिंबो ॥ ८९ ॥ ४९ ॥

हें रूप माझें घोर देखोन ॥ न हो व्यथेनें मूढ तुझें मन ॥
मागुती सुखें निर्भय होउन ॥ तेंवि लोक न रूपकरिं ॥ ९० ॥ ५० ॥

संजय उवाच —

मग संजय म्हणे नृपती ॥ ऐसें बोलोनि अर्जुनाप्रति ॥
वासुदेवें पूर्वरूप प्रचिती ॥ त्याचिये सुमती आणियेलें ॥ ९१ ॥

शंख चक्र पीतांबरधारी ॥ उभा ठाकला दृष्टि सामोरीं ॥
भ्याला होता जो निज अंतरिं ॥ त्यासि परोपरिं आश्वासिलें ॥ ९२ ॥

पहिली टाकुनि क्रूर महिमा ॥ ऐसा पुन्हां सौम्य झाला तो महात्मा ॥
मग विलोकुनि त्या नरोत्तमा ॥ पार्थ सार्वभौमा बोलता जाहला ॥ ९३ ॥ ५१ ॥

पाहोनि हें मानुष रूप सौम्य ॥ तें जे जनार्दना निरोपम ॥
विश्रांति पावलों मीं परम ॥ खेद विषम दुरी झाला ॥ ९४ ॥

श्रीभगवानुवाच ॥ ५२ ॥

परिसोनि पार्थाची वाणी ऐसी ॥ भगवंत म्हणें तयासि ॥
तूं विश्वरूपाचा लाभ न मानिसी ॥ तोषलासि याचि रूपें ॥ ९५ ॥

काय म्हणों तुज यावरुनिं ॥ हें रूप देखणें कष्ट नयनीं ॥
जें माझें देखिलें तुवां लोचनिं ॥ यत्न न करूनि सुलभपणें ॥ ९६ ॥

या रूपाचें देव तेही ॥ दर्शन इछिति नित्य हृदईं ॥
तें तुज पावलें पाहिं ॥ कृपा प्रवाहिं पैं माझ्या ॥ ९७ ॥ ५३ ॥

वेदाध्ययनें तप साधनें ॥ न शक्य मीं मजतां नयनें ॥
देखिलें तेणें प्रमाणें अम्यां ॥ ... ... ॥ ९८ ॥ ५४ ॥

माझी भक्ति अनन्य गति ॥ परंतपा जे कोणिह करिति ॥
मीं येवं विध शक्य तयांप्रति ॥ अर्जुना निरुती पाहावया ॥ ९९ ॥

पाहावया तत्वता जाणावया ॥ आणि मज माजि प्रवेशावया ॥
सर्वानुकूळ असें मीं तया ॥ निजभक्तीचिया प्रताप गुणें ॥ १०० ॥ ५५ ॥

निज भक्ति ते असी ऐसी ॥ मद्भक्त जो मज उपासी ॥
तो जें जें कर्म करी स्वभावेंसिं ॥ मज उद्देशीं तें म्हणें ॥ १०१ ॥

कर्म फळाचा संग वर्जित ॥ आणि ज्ञानेंहि अहंता मुक्त ॥
म्हणोनि तो संग रहित ॥ निर्वैर मद्भक्त सर्वांभूतिं ॥ १०२ ॥

मीं मत्कर्म क्रिया प्रसंगें ॥ थोर करीं तयासि आंगें ॥
म्हणिजे मिसळले लागवेगें ॥ तेवि स्वमार्गें काढिं त्यासि ॥ १०३ ॥

मग सिंधु माजि नदी मिळे ॥ तेवि मज माजि प्रवेशोनि खेळे ॥
पांडवा न देखानि देखे डोळे ॥ द्रष्टुत्वें आले सर्वां तयां ॥ १०४ ॥

द्रष्टुत्वासहि घाली सेखीं पाणि ॥ येकीं येकत्वाची मिथ्या काहाणिं ॥
मद्भक्ताची ऐसी करणी ॥ म्हणे रुक्मिणीकांत बोलिला ॥ १०५ ॥

येथें श्रोते करितील प्रश्न ॥ देवें दाविलें जें रूप आपण ॥
तें सगुण किंवा निर्गुण ॥ कैसें महिमान त्याचें असे ॥ १०६ ॥

वक्ता बोले प्रति उत्तरिं ॥ हे सगुण रूपाचीच थोरी ॥
दृष्टी मना अगोचरी निर्विकारी ॥ ऐसे बरें अंतरिं कळों तुम्हां ॥ १०७ ॥

हा गीतेचा अक्रावा अध्याये ॥ धृतराष्ट्रासि सांगे संजये ॥
वैशंपायन जाणवी अभिप्राये ॥ राजा जन्मेजय तयाप्रती ॥ १०८ ॥

नैमिषवासी ऋषिजन ॥ पाहों आले शौनक यज्ञ ॥
सूत त्यांसि करी निरूपण ॥ माधव आपण श्रोतयांप्रति ॥ १०९ ॥

इति श्रीमहाभारते भीष्मपर्वणि भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे
विश्वरूपदर्शनयोगो नाम एकादशोध्याय: ॥ ११ ॥

॥ श्रीः ॥

अध्याय. १२

श्रीराम कर्ता ॥

येकादशाध्यायाचे अंति ॥ देव बोलिला येणें रीती ॥
जें मीं शक्य निजभक्तांप्रती ॥ अैकोनि चित्तिं विचारी पार्थ ॥ १ ॥

सगुण निर्गुण भजकजनिं ॥ भक्त असती प्रसिद्ध दोनि ॥
कोणासि शक्य हा चक्रपाणिं ॥ तें विवंचनि विचारूं यासी ॥ २ ॥

दोघांत कोण वाटतो युक्त ॥ कोण झडकरी होतो मुक्त ॥
म्हणोनि पार्थ तो कृष्णभक्त ॥ विवेकसंयुक्त बोलता झाला ॥ ३ ॥

अर्जुन उवाच ॥ १ ॥

येवें सदा युक्त सुमती ॥ जे भक्त तुज उपासिती ॥
ध्यान कीर्तन भजन करिती ॥ नामिं प्रीति अमर्याद ॥ ४ ॥

तुझीया भक्तिनें रंगलें मन ॥ ज्यांसी आवडे सगुण भजन ॥
कोणिंह् उपासिती निर्गुण ॥ उत्तम कोण तया मध्यें ॥ ५ ॥

अैसी अर्जुनाची विनवणि ॥ परिसोनि तो देव चूडामणी ॥
वदता झाला निजवाणि ॥ संतोषोनि असंभाव्य ॥ ६ ॥

श्रीभगवानुवाच ॥ २ ॥

माझिया रूपीं रिघउनि मन ॥ नित्य उपासिती सावधान ॥
मजवीण नेणतीच आन ॥ विश्वास पूर्ण माझेची ठाईं ॥ ७ ॥

श्रद्धापर अत्यंत होउनि ॥ युक्त अैसे जे कां मद्भजनिं ॥
ते मीं युक्त मानीतसें मनिं ॥ मतें करुनि पैं माझ्या ॥ ८ ॥

त्यासि जेव्हां तां युक्त मानिलें ॥ येरां अयुक्तत्व स्वभावेंचि आलें ॥
अैसें कल्पुंनको मन मेळें ॥ ते विषईं भलें निरोपितों मीं ॥ ९ ॥ ३ ॥

जें अक्षर अनिर्देश्य ॥ म्हणिजे क्षर भाव नाहिं त्यास ॥
शब्दहि न लागेचि निःशेष ॥ श्रद्धा विशेष म्हणोनियां ॥ १० ॥

त्या अव्यक्तासीच उपासिती ॥ सगुण भाव काहिं न धरिती ॥
निर्गुणासीच थोर म्हणती ॥ येर नाणिती दृष्टि पुढें ॥ ११ ॥

अक्षर सर्वत्रिं अलिप्त ॥ अचिंत्य अढळ शाश्वत ॥
तेथेंचि रमावया चित्त ॥ ततर अत्यंत इंद्रियेंसि ॥ १२ ॥ ४ ॥

नेमुनि इंद्रिय ग्राम ॥ जें सर्वत्रि बुद्धि सम ॥
मजचि पावती ते निभ्रम ॥ निर्गुण निःभीम ध्यानयोग ॥ १३ ॥

भृंगी कीटकाचा घडे विचार ॥ ध्यानें होती मद्रूपाकार ॥
सर्व भूतहितिं अंतर ॥ निरंतर असे ज्यांचें ॥ १४ ॥

तुं कल्पिसील ऐसें चित्तिं ॥ उभयता जेंव्हां तुज पावती ॥
तेव्हां दोघेही समान जगती ॥ न्यूनाधीक गती नाडलेचि ॥ १५ ॥

सगुणाधारें जे उपासिती ॥ ते तामसांत म्हणतिले श्रीपती ॥
येथें संमत मजप्रती ॥ दोघेहि निरुति दिसोनि आले ॥ १६ ॥

येका पटणासि द्वारें दोनि ॥ प्रवेश करूंये दोहींकडुनि ॥
तैसी दोघांची पाहातां करणीं ॥ आली नयनिं दिसोनि मज ॥ १७ ॥

ऐसा जरि उपजेल हेत ॥ तरि परियेसीं सावचित्त ॥
काहिं येक अंतर असे येथ ॥ तें प्रसंगोचित बोलिजेल ॥ १८ ॥ ५ ॥

अव्यक्त रूपिं जे आसक्त ॥ लाविती बळेंचि तेथें चित्त ॥
तेणें अधीक कष्टी होत ॥ सोपा पंथ नव्हे म्हणुनि ॥ १९ ॥

भक्ति मार्ग तो हा धोपट ॥ जैसा राज मार्ग सरळ नीट ॥
कंटक सरांटियापरिं उद्धट ॥ अव्यक्त वाट कठिण होये ॥ २० ॥

म्हणोनि अव्यक्त गती देहीं ॥ दुःखें पाविजेतसे तेहिं ॥
सगुण निर्गुण या अभिप्रायीं ॥ म्यां संमत पाहि म्हणतिलें २१ ॥

दुःखें मज पावणें तें भलें ॥ कीं सौख्यें पावणें चांगलें ॥
सौख्यें पावणेंचि आगळें ॥ त्या भक्ताचें मोकळें मत ऐक ॥ २२ ॥ ६ ॥

जे सर्व कर्माचा संभार ॥ मज अर्पिति होउनि मत्पर ॥
फळाचा न करिती उच्चार ॥ अन्य प्रकार नाणिती मना ॥ २३ ॥

अनन्यता योग गती ॥ मजचि ध्यानिं सदा धरिती ॥
तेणेंचि प्रकारें उपासिती ॥ मीं तयां प्रति उद्धरिं मग ॥ २४ ॥ ७ ॥

मृत्यु संसार दुस्तर सागरिं ॥ त्यां लागि मींचि उद्धरिं तारीं ॥
पार्था विलंब नाहिं लौकरी ॥ मदर्पित भारी चित्त त्यातें मिं ॥ २५ ॥ ८ ॥

म्हणोनियां माझ्या रूपिं मन ॥ घालुनि बुद्धीहीं आपण ॥
मज माजि मेळविं निशिदिन ॥ संकल्प आन न धरितां ॥ २६ ॥

माझ्या रूपिं तेणें निश्चयेसीं ॥ सेखीं तुं अभिन्नत्वें मीळसी ॥
संशय नाहिं या गोष्टिसी ॥ मजहुनि विशेषीं थोर नसे ॥ २७ ॥ ९ ॥

आतां माझिया ठाईं चित्त ॥ करूं न शकसी स्थिर निश्चित ॥
तरि अभ्यास योग युक्त ॥ धरिं मत्प्राप्ति हे धनंजया ॥ २८ ॥ १० ॥

अभ्यासाचा ठाईंहीं सहज ॥ आटोप नव्हेल जरि तुज ॥
तरि कर्म अर्पण करिं मज ॥ होईं निर्बीज मत्कर्म पर ॥ २९ ॥

मदर्थ कर्म केलियां ॥ तेणें ज्ञान निपजोनियां ॥
सिद्धी पावसी माजि हृदया ॥ मिसळोनियां मींचि होसी ॥ ३० ॥ ११ ॥

यासहिं जरि शक्त नव्हेसि ॥ कर्म न करवतीं यत्नेंसीं ॥
तरि जिंकुनिया मनासि ॥ मदाश्रयासि हायें धरिता ॥ ३१ ॥

स्वभावें कर्में निपजतील काहिं ॥ फळत्याग करिं त्या सर्वांचाहि ॥
बऱ्या वाइटाचा अभिमान देहीं ॥ कालत्रईं धरूंनको ॥ ३२ ॥

अहं कर्तृत्व न भाउनि लेश ॥ कर्म न करूनि निसुर बैस ॥
स्व सुखाची न धरिं आस ॥ हेंचि विशेष तरिहि धरिं ॥ ३३ ॥

स्वमुखींहुनि मन काढिलें ॥ म्हणिजे फळ त्यागिलेंसें झालें ॥
कर्मफळ त्यागाहुनि चांगलें ॥ नाहिं भलें तेंचि अैक ॥ ३४ ॥ १२ ॥

अभ्यासाहुनि ज्ञान श्रेष्ठ ॥ ज्ञान म्हणिजे जाणणें स्पष्ट ॥
त्याहुनि ध्यान होये वरिष्ठ ॥ तद्रूपता इष्ट जेणें पाविजे ॥ ३५ ॥

स्वरूप निजध्यास मानसीं ॥ ध्यान अैसें म्हणिजे तयासी ॥
ज्ञानाहुनि होये तें विशेषीं ॥ संशय यासि नसे कांहीं ॥ ३६ ॥

त्या ध्यानाहुनि कर्म फळ त्यागणें ॥ विशेष होय अनेक गुणें ॥
कर्म फळत्याग हाचि समजणें ॥ जें बोलवणें मींपणासी ॥ ३७ ॥

मींपण त्यागीलियां निश्चिती ॥ तदनंतरें सहजचि शांती ॥
धिक्कारितां धिक्कारेना सुमती ॥ यास्तव शांति थोर बोलिली ॥ ३८ ॥

अैसी जयासी बाणली स्थिती ॥ महापुरुष तो म्हणावा क्षिती ॥
त्याची वर्तावयाची रीती ॥ तुजप्रति निरोपिजैल ॥ ३९ ॥ १३ ॥

जो अद्वेषी सर्वांभूतिं ॥ त्याचें इष्टचि मनिं चिंतीं ॥
म्हणोनि मित्रहिं होये सुमती ॥ मित्रत्वें शांति करुणा उपजे ॥ ४० ॥

त्यास्तव कल्पी अैसें मानसीं ॥ लेशहिं दुःख नव्हो कोण्हांसी ॥
स्वकीय न म्हणेचि स्वजनासी ॥ खंडिलें मोहासी विवेकानें ॥ ४१ ॥

अहंतेचा अभिमान न धरी ॥ म्हणोनियां तो निरहंकारी ॥
सुख दुःख बैसवी सेजारीं ॥ क्षमा भूमी परिं आणि तुष्ट ॥ ४२ ॥ १४ ॥

संतुष्ट योगी सर्वदा चित्तिं ॥ झालिया अल्प स्वल्प प्राप्ती ॥
उणिव न मानी महामती ॥ दृढ व्रती स्थिर मन ॥ ४३ ॥

जेणें प्राप्त व्हावी उपाधी ॥ ते मदर्पित केली मन बुद्धी ॥
अैसा जो कां असे सुबुद्धी ॥ तोहीं मद्भक्त त्रिशुद्धी मत्प्रिय जाण ॥ ४४ ॥ १५ ॥

आतां तिसऱ्या भक्ताचें लक्षण ॥ हें असती जिहुके जन ॥
ज्याचेनि क्लेश अणुप्रमाण ॥ नपवती स्वप्न भासलियाहिं ॥ ४५ ॥

म्हणिजे तो कोण्हासि उपद्रव ॥ लागों नेंदीच तिळलव ॥
अनिष्ट घडल्यां जनापासाव ॥ साहोनि सर्व विवेकें नेत ॥ ४६ ॥

मग त्याची कैंचे हर्षामर्ष ॥ या दोन्हिसी करितांचि वोस ॥
रिघावें तेथें कैंचा भयास ॥ भयें उद्वेगास धरिजेतसे ॥ ४७ ॥

येवं उद्वेगही न राहवे जवळा ॥ अैसा तो चौपासुनि होय मोकळा ॥
त्याही भक्ताचा मज जिव्हाळा ॥ प्रिय वेळों वेळां वाटे मनिं ॥ ४८ ॥ १६ ॥

मागें सांगीतले तीघे भक्त ॥ आतां चौथा अैक मुक्त ॥
अपेक्षाची नाहिं किंचित ॥ निस्पृह शुचिर्भूत सूर्यापरिं ॥ ४९ ॥

आत्मानुसंधानिं महा दक्षता ॥ उदासीणपणें नाहींच व्यथा ॥
मिळोकां न मिळो सर्वथा ॥ भंग चित्ता येउं नेंदी ॥ ५० ॥

सर्वारंभ सौख्यार्थी चांगले ॥ ते आपणापासुनि दुरी केले ॥
आणि माझियां भक्तींत मिळाले ॥ त्याचे आवडले गुण मज ॥ ५१ ॥

आगीकही भक्त बहुवस ॥ येक येका प्रकारें ते विशेष ॥
मज आवडती पुण्य पुरुष ॥ त्यांचीही सारांश स्थिति अैका ॥ ५२ ॥ १७ ॥

लाभें हर्ष न मनिं अंतरिं ॥ अलाभ योगें द्वेष न धरी ॥
गेल्या प्रकारासि शोकें न सारी ॥ न वांहे पुढारिं सुखाची इछा ॥ ५३ ॥

जैसें स्त्रप्नीचें उष्ण शीत ॥ तेवि शुभा शुभें मानुनि त्यागित ॥
भक्ति मान्य आंगें अत्यंत ॥ मानी माझें चित्त त्यांसहीं प्रिय ॥ ५४ ॥ १८ ॥

मित्र बहुतापरिं सन्मानिं ॥ शत्रु सर्वस्वें करि हानि ॥
निंदी नाना पै शून्य वचनिं ॥ परि तो मानि समान दोघां ॥ ५५ ॥

दों ठाईं येकचि असन्मान देखे ॥ तेणें सर्वदा निश्चळ ठाके ॥
मानापमानाहिं सारिखें ॥ सुक न देखे अधीक उणे ॥ ५६ ॥

शीत उष्ण सुख दु:ख संगम ॥ या चहुं लागिहिंहोय सम ॥
येथें आशंका गमेल निभ्रम ॥ साहों ये विषम निंदादिक ॥ ५७ ॥

परि शीत उष्ण तेणेंचिपरिं ॥ समत्वा नाणवेचि निर्धारिं ॥
उष्णें आह्वळेल शरीरिं ॥ शीतें अंतरिं निवेल अती ॥ ५८ ॥

तेव्हां शीत उष्ण कैसें समान ॥ अतेव हें शाब्दिक रान ॥
अग्नींत घालावा सज्ञान ॥ तिळप्रमाण न चळे जरि ॥ ५९ ॥

तरीच हे शब्द खरे मानावे ॥ नाहिं तरि आवघेचि गोवे ॥
ऐसें श्रोतिं संकल्प न धरावे ॥ मना आणावे विवेक मार्गें ॥ ६० ॥

तो शीत उष्ण येणेंपरिं ॥ समान लेखो निज अंतरिं ॥
जें मीं भोक्ताचि नव्हें निर्धारिं ॥ होणार भारी होतसे सुखें ॥ ६१ ॥

स्वप्नींचें मरण सिंहयान ॥ जागृता दशे तत्समान ॥
ते विदेह प्रालब्धें करून ॥ वर्ते आपण संसार चक्रीं ॥ ६२ ॥

त्या देहासि सुख दुःखादि भोग ॥ घडो न घडो यथा प्रसंग ॥
दीर्घ स्वप्नांतील हा रंग ॥ म्हणोनि सांगतो जाण ॥ ६३ ॥

ऐसा निर्वाहाचि ज्याचे चित्तिं ॥ शीतोष्णादिकिं उदास स्थिती ॥
या लागी न येतो जन्मा प्रति ॥ देह शांती जाहल्या वरी ॥ ६४ ॥

या अभिप्रायें शीतोष्ण समान ॥ मानिती म्हणोनि बोलिला कृष्ण ॥
मिथ्या मानूनये भगवद्वचन ॥ अडारान धरूनियां ॥ ६५ ॥

ऐसी असे हे विवंचना ॥ श्रोते हो मानालतरि माना ॥
नाहिं तरि तुमचिया मना ॥ कोणें बळें जाणा उमज यावें ॥ ६६ ॥

असो आतां हा अनुक्रम ॥ चहुंप्रकारिंहीं ज्ञाता सम ॥
असे म्हणोनि पुरुषोत्तम ॥ मोक्षधाम बोलियेला ॥ ६७ ॥

चहुंचे भोक्तृत्व न मानुनि ॥ संग त्रिवर्जित सर्वदा जनिं ॥
आणीकहीं विशेष करणी ॥ जगदीश वाणी निरोपील ॥ ६८ ॥ १९ ॥

तुल्य दोन्हिंहीं निंदा स्तुती ॥ वायोचेनि घडे शब्दोत्पत्ति ॥
मन न घालुनि शब्दार्थीं ॥ समत्वा निश्चिती वायो आणि ॥ ६९ ॥

तो कसा तन्हि बाजेना कां ॥ नमनी काहिं सुख दुःख शंका ॥
मौनियास्तव म्हणावा निका ॥ न धरी आशंका बोलावया ॥ ७० ॥

न बोलावया हेंचि कारण ॥ चुकोनि निघेल कठिण वचन ॥
तेणें जनाचें दुखवेल मन ॥ आपणाकडोन हें घडों नये ॥ ७१ ॥

म्हणोनि बोलण्यासि घाली पाणी ॥ यास्तव म्हणावा तो मौनी ॥
यत्किंचित्प्राप्ती करूनी ॥ संतुष्ट मनिं सदां असे ॥ ७२ ॥

फिरे न राहतां येके ठांईं ॥ उदासीन सर्वदां हृदईं ॥
स्थिर मती आणि मद्भक्ति पाहीं ॥ आवडे तोहीं मद्भक्त होय ॥ ७३ ॥ २० ।

हे धर्म्यामृत बोलिल्या रिती ॥ येथोक्त जे कोणिंहि उपासिती ॥
श्रद्धा विश्वास मत्पर अति ॥ भक्त आवडती ते फार मज ॥ ७४ ॥

ऐसा बोलिला ज्ञान हृदये ॥ धृतराष्ट्रासि सांगे संजय ॥
हा गीतेचा बारावा अध्याय ॥ जो कां जनमेजय महा राजा ॥ ७५ ॥

तयासि कथी वैशंपायन ॥ नैमिशवासी ऋषि जन ॥
सूत त्यांसि करी निरूपण ॥ ऐका सावधान माधव म्हणें ॥ ७६ ॥

इति श्री महाभारते भीष्मपर्वणि भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे
भक्तियोगो नाम द्वादशोध्यायः ॥ १२ ॥

॥ श्रीः ॥

अध्याय. १३

श्रीराम कर्ता ॥

प्रथम सहा अध्याईं कर्म ॥ विशद बोलिला पुरुषोत्तम ॥
दुसऱ्या सहा अध्याईं संभ्रम ॥ उपासना धर्म यथा युक्त ॥ १ ॥

कोठें कोठें त्या माजिहि ॥ निरोपिली ज्ञानाची नवाई ॥
परा अपरा प्रकृती दोन्हिहि ॥ सांगीतल्या पाहिं स्वस्थितीसीं ॥ २ ॥

प्रकृती पुरुष ज्ञेय ज्ञान ॥ क्षेत्र आणि ज्या म्हणति क्षेत्रज्ञ ॥
तें साकल्य करावया श्रवण ॥ उदित मन पार्थाचें झालें ॥ ३ ॥

म्हणोनि येकें प्रश्न केला ॥ तो लोकिं आरंभासि धरिला ॥
परि तो सप्तशता वेगळा ॥ श्लोक निराळा संगतीस्तव ॥ ४ ॥

प्रत्योत्तरिं रुक्मिणीकांतें ॥ निरोपिलें क्षेत्र क्षेत्रज्ञातें ॥
तेरांवियासि आरंभ तेथें ॥ कळो सकळातें स्पष्ट ऐसें ॥ ५ ॥

आतां पार्थें ज्या श्लोकें केला प्रश्न ॥ तेथुनि चालउनि अनुसंधान ॥
काय बोलिला कुंतीनंदन ॥ आणा सावधान श्रोते हो मना ॥ ६ ॥

अर्जुन उवाच ॥ १ ॥

अर्जुन म्हणे केशवा परियेस ॥ क्षेत्र क्षेत्रज्ञ प्रकृति पुरुष ॥
ज्ञान ज्ञेय इछितों जाणावयास ॥ ऐकोनि देवेश बोलता झाला ॥ ७ ॥

श्रीभगवानुवाच ॥ २ ॥

देव म्हणे कुंती कुमरा ॥ क्षेत्र म्हणिजताहे या शरीरा ॥
हें नाम पडावया कळेवरा ॥ कारण चतुरा ऐसें असे ॥ ८ ॥

येथें जें जें कर्म करावें ॥ बहुगुणें त्याचें फळ पावावें ॥
जैसें पेरिलें तैसें लाहावें ॥ पुढें स्वभावें पाप पुण्य ॥ ९ ॥

म्हणोनि कर्म बीज बरें पेरिजे ॥ नातरि तुगवे अैसें कीजे ॥
कर्मफळाशा टाकुनियां दीजे ॥ तेणें पाविजे निज पद ॥ १० ॥

असो आतां हे शब्द शिराणी ॥ पेरिलें पुढें उगवे म्हणोनि ॥
क्षेत्राभिधान देहालागोनि ॥ आलें जनिं या प्रसंगें ॥ ११ ॥

ज्याचेनि घडे या देहासी वागी ॥ हें माझें म्हणोनि जाणे अंतरंगीं ॥
येथील पेरिलें सुखदुःख भोगी ॥ म्हणावें त्यालागी क्षेत्रज्ञ अैसें ॥ १२ ॥

एवं क्षेत्र क्षेत्रज्ञाचि वोळखण ॥ तुजलागी केली परिछिन्न ॥
क्षेत्रज्ञ हा कोण म्हणोन ॥ करिसील प्रश्न तरि अैक ॥ १३ ॥ ३ ॥

सर्वक्षेत्रिं असे जो क्षेत्रज्ञ ॥ तो मीं भारता निश्चयें जाण ॥
अनेक घटमठिं गगन ॥ असे आपण येक जैसें ॥ १४ ॥

हें क्षेत्रज्ञाचें केलें निरूपण ॥ आतां काशालागि म्हणावें ज्ञान ॥
तरि जाणे दोहींचें लक्षण ॥ क्षेत्र क्षेत्रज्ञ म्हणोनियां ॥ १५ ॥

त्या ज्ञानासीच ज्ञान म्हणावें ॥ जेणें प्रपंच मावळे स्वभावें ॥
नित्यानित्य विचारें सर्व ठावें ॥ होय बरवें निःसंशय ॥ १६ ॥

इतर प्रपंचीक ज्ञानें ॥ ते अवघीं करणार बंधनें ॥
मुक्ति पाविजे यया ज्ञानें ॥ मम मतें मानणें युक्त हें म्यां ॥ १७ ॥ ४ ॥

जयासि क्षेत्र म्हणिजेतसे ॥ जें मिथ्याचि परी नेत्रीं भासे ॥
विकारें सर्वदा पालटतसे ॥ स्थिरता नसे येक क्षण ॥ १८ ॥

हे मिथ्या म्हणतिलें या लागी ॥ आब्रम्हस्तंभ पर्यंत जगीं ॥
मीं क्षेत्र म्हणोनि अंतरंगीं ॥ नेणे जडभागी कदां क्षेत्र ॥ १९ ॥

मीं उपजलों वाढलों मेलों ॥ मीं आलों मेलों निजलों ॥
जेविलों मीं धांविलों बैसलों ॥ हे जाणीव बोलों नये जडिं ॥ २० ॥

हें क्षेत्रहीं मीचि म्हणोनि ॥ क्षेत्रज्ञ होये अभिमानी ॥
याचि सर्व स्थिती जाणे मनिं ॥ आंत राहोनि रात्रि दिवस ॥ २१ ॥

अतेव विलक्षण रूपें क्षेत्र ॥ क्षेत्रज्ञाचि होये सर्वत्र ॥
परि निजरूपिं वसे स्वतंत्र ॥ म्हणोनि क्षेत्र म्हणतिलें मिथ्या ॥ २२ ॥

अैसि या क्षेत्रासि जयानें ॥ विकारि करिजे ज्या कारणें ॥
ज्या प्रभावें क्षेत्रज्ञ म्हणणें ॥ संक्षेपानुसंधानें तें अैक ॥ २३ ॥ ५ ॥

समासें वदावया कारण काये ॥ अैसा गमल्यां तुज अभिप्राये ॥
तरि ऋषींचे बहुधा निश्चये ॥ वेदाभिप्राये सम युक्त ॥ २४ ॥

ब्रह्मसूत्रिंचिं पदें चांगलिं ॥ तें संमतीसी असती घेतलिं ॥
त्यां त्यां ऋषींची पाहातां चालि ॥ उचित बोली सर्वांची होय ॥ २५ ॥

कोण्हि अनादि क्षेत्र म्हणती ॥ कोण्हि सांप्रत यासि भाविती ॥
कोण्हि मध्येंच झालें निरूति ॥ अैसें वदती बुद्धीचेनि ॥ २६ ॥

कोण्हि म्हणती क्षेत्रचि लटिकें ॥ अैसीं तयाचिं मतें अनेकें ॥
तैसेचि फलभोक्तृत्व निकें ॥ लाविति स्वविवेकें बुध्यादि स्थानिं ॥ २७ ॥

तुं मनिं अैसें कल्पिसील ॥ असो त्यांचा विचार बहुळ ॥
तुझा पक्ष अैकावा केवळ ॥ तरि निवळ परियेसिं ॥ २८ ॥ ६ ॥

पंचमहाभूतें आणि अहंकार ॥ बुद्धि आणि अव्यक्त सर्वाधार ॥
ज्या अव्यक्ति निपजे व्यवहार ॥ कारण निर्विकार तें होये ॥ २९ ॥

देश ग्रामें पुरें उदंड ॥ वनें नदीयादि पर्वत चंड ॥
याचें अधिष्ठान व्योम अखंड ॥ त्याचा जैसीं प्रचंड शोभती हें ॥ ३० ॥

तेवि अव्यक्ताधारें करुनि ॥ बुध्यादिक चेष्टती जनिं ॥
यास्तव क्षेत्राचीये मीळणिं ॥ अव्यक्त निर्गुणिं घेतलें असे ॥ ३१ ॥

येवं आठ झालि हें पाहतां ॥ येकादश इंद्रियें तत्वता ॥
तेंचि निरोपिजेती आतां ॥ पंचपंचता भिन्न भिन्न ॥ ३२ ॥

वाचा पाणि पाद शिश्न गुद ॥ पंच कर्मेंद्रियें येवंविध ॥
श्रोत्र त्वचा चक्षु जिव्हा घ्राणभेद ॥ जाणावयाचे विशद ज्ञानेंद्रियें हें ॥ ३३ ॥

या दाहासी चेष्टवीतें मन होय ॥ म्हणोनि तें अकरावें इंद्रिय ॥
शब्द स्पर्श रूप रस गंध पये ॥ गोचर पंचेंद्रियें बोलिजे पैं ॥ ३४ ॥

शब्द विषय श्रवणासि ॥ स्पर्श विषय त्वचेसी ॥
रूप विषय लोचनासी ॥ रसनेसी रस विषय ॥ ३५ ॥

गंध विषय तो घ्राणासी ॥ येवं सोळा इंद्रियें हें गणितासी ॥
दोन्हीं चोविस भरालें संख्येसी ॥ आठ तुजपासिं सांगीतालें जें ॥ ३६ ॥

आणिकहि मेळउनि सात ॥ क्षेत्र बोलिजे हें विकारवंत ॥
तेंहिं निरोपिजेल यथोचित ॥ सावचित्त परियेसिं ॥ ३७ ॥

विषय अपेक्षा होय मनासि ॥ इच्छा म्हणोनि बोलिजे तीसी ॥
विघ्न ठाकलियां विषयासी ॥ तेथें द्वेषासि उद्भव घडे ॥ ३८ ॥

तया लागीच द्वेष म्हणावें ॥ इच्छिलें लाभलियां स्वभावें ॥
सुखाचें रूप तें समजावें ॥ सुखी व्हावें लाभयोगें ॥ ३९ ॥

अलाभास्तव घडे दुःख ॥ दुःखाचें रूपतें नेमक ॥
इतुक्यांचाहीं संगम यके ॥ संघात देख त्यासि म्हणिजे ॥ ४० ॥

हे इतुके ज्यानें चेतविजे ॥ त्यासि चेतनात्मक म्हणिजे ॥
धृती नांव धारण जाणिजे ॥ स्मरण धरिजे सर्वांचेंहीं ॥ ४१ ॥

अैसें हें क्षेत्र यथोक्तप्रकार ॥ तुज सांगीतलें सविकार ॥
इतुक्या विकाराचें हें निर्विचार ॥ अथवा विकार क्षेत्राचेया ॥ ४२ ॥

येणेंपरिं रूप केलें क्षेत्राचें ॥ पुढें वैभव क्षेत्रज्ञाचें ॥
सांगिजेल क्रमें करुनि साचें ॥ प्रस्तुत ज्ञानाचें स्वरूप अैक ॥ ४३ ॥ ॥ ७ ॥

ज्ञानाची घालुनि पीठिका ॥ अमानित्वादि सांगतां मज कां ॥
म्हणमी तरि या साधनें आवांकां ॥ हातासी नेटका ज्ञानाचा ये ॥ ४४ ॥

ज्या ज्ञानें ज्ञेय कळे प्रांजळ ॥ त्या ज्ञानासि साधन हें मूळ ॥
या लक्षणिं पुरुष पुण्यशील ॥ असेल तो लाभेल ज्ञानाप्रति ॥ ४५ ॥

तरि अमानित्व यासि म्हणावें ॥ मान म्हणतांचि धाके जीवें ॥
मानाची वाटचि वर्जि स्वभावें ॥ न गौरवावें आपणा कोण्हि ॥ ४६ ॥

गौरवें चढेल देह अहंता ॥ म्हणोनि गौरवाची वाहे चिंता ॥
तथापि सांपडल्यां येकाच्या हाता ॥ तेणें बहुमानता जरि केली ॥ ४७ ॥

तरि उष्णें जेवि घृत विधरे ॥ तेवि अंतरिं न दिसोनि विरे ॥
कां अकस्मात चुकाउनि झुरे ॥ म्हणे पुरे पुरेनयें येथें ॥ ४८ ॥

बंधन मुक्त हर्ष पावे चित्तीं ॥ तेवि पळतां मानी विश्रांती ॥
अमानित्वाची अैसी स्थिती ॥ अदंभित्व गती तें कैसी ॥ ४९ ॥

करणें थोडें दावणें उदंड ॥ तेंचि दंभाचें प्रसिद्ध बंड ॥
लौकिकार्थ खटाटोप वितंड ॥ मान्यता अखंड यावी म्हणुनि ॥ ५० ॥

तरि तैसी नव्हे याची स्थिती ॥ केलें न मिरवी बाह्य पंथीं ॥
प्रसिद्ध होउंनेंदीच सुमती ॥ राखे धनाप्रति कृपण जेवी ॥ ५१ ॥

तेविं धर्म विद्यादिक जाणिव ॥ उजेडा नाणिच तिल लव ॥
जडमूढापरिं दाखवी भाव ॥ अंतरिं सर्व जाणे बरें ॥ ५२ ॥

मोक्ष विचारिं मोकळा सैल ॥ प्रपंचीं दिसे जैसा बैल ॥
मूर्ख भाविती अैलपैल ॥ लोक जे तैल स्नेहें माखले ॥ ५३ ॥

अैसा जो पुरुष निश्चिती ॥ तो स्वमुखें गुण आणि कीर्ति ॥
वर्णील हें न घडे कल्पांतीं ॥ अदंभित्व गती बोलिली हे ॥ ५४ ॥

आतां अहिंसाते असे अैसी ॥ स्वदंभें छळावें दुसरीयासी ॥
तरि दंभाची पळाली विवंसी ॥ विवेकियापासिं न राहातां ॥ ५५ ॥

म्हणोनि तो छळुंचि नेणे प्राणियां ॥ हृदइं वसे अपार दया ॥
किडे रगडतील तळिंपांया ॥ यास्तव पाहोनियां पंथ क्रमी ॥ ५६ ॥

तेथें यत्नपूर्वक हिंसा ॥ करावया इछा कैंची मानसा ॥
वामुगीया वाळव्यादि माशा ॥ कदापि सहसा न मारीच ॥ ५७ ॥

त्यां पासुनि घडल्यां उपद्रव ॥ साहे कठिण करूनि जीव ॥
नातरि वेगळे करीते सर्व ॥ अथवा तो ठाव आपण त्यागी ॥ ५८ ॥

ऐसा मवाळ अत्यंत मनें ॥ त्या मृदुत्वासि अहिंसा म्हणणें ॥
अतेव तोचि मृदु अंतःकर्णे ॥ शांतीचें चिंन्हें आतां सांगों ॥ ५९ ॥

परोत्कर्ष साहणें ते शांती ॥ निंदा घडल्यां बहु तारिती ॥
कदापि नाणीच मनाप्रती ॥ मिथ्या प्रचिती जाणोनियां ॥ ६० ॥

मुळीं शरीरेचि नव्हे आपुलें ॥ त्यासि कोण्हि निंदिल्यां काय गेलें ॥
बोलेल तो बोलेना कां कुबोलें ॥ त्याचेंचि आगळें दुखेल तोंड ॥ ६१ ॥

मज तों येथें संमंध नाहीं ॥ ऐसा निश्चय करी देहीं ॥
अथवा पाडिला ताडिला तर्‍हिहीं ॥ द्वेष त्याचेठाईं न धरीच ॥ ६२ ॥

त्या गांविचाचि नेणों नव्हे ॥ पुन्हा परम आर्ते बोलों धांवे ॥
विनयपणें त्यतं लवे ॥ विषम नाठवे मनिं कदां ॥ ६३ ॥

आत्मत्विच दृष्टि सदां देत ॥ ऐसा जो कां सहनशील शांत ॥
तयासी म्हणावें क्षमावंत ॥ क्षमेचें सत्य तें रूप होय ॥ ६४ ॥

दादुनि कित्तेक शांति धरिती ॥ परि ते उडे कठिण प्राप्ती ॥
अनुभवयुक्त ज ऐक्यस्थिति ॥ न चले शांति त्याची कदां ॥ ६५ ॥

आतां कोण्यापरिचें आर्जव ॥ तरि ज्यासि नाहिं कपट भाव ॥
सगुण निर्गुण रूपें देव ॥ देखें सर्व भूतांमाजि ॥ ६६ ॥

म्हणोनि सकळांसी सन्मानी ॥ महा प्रिय होय सर्वांलागुनि ॥
भेटल्यां न सोडवा वाटे मनिं ॥ तैसी करणी सुखाची करी ॥ ६७ ॥

छाया पुष्पें फळें मुळें जगीं ॥ वृक्ष निववितीं प्राणियांलागीं ॥
तेवीं हा जन सौख्य विभागीं ॥ जन्म अडवंगी पावला नेणों ॥ ६८ ॥

परोपकार केलियांवीण ॥ ज्यासि न राहवे येक क्षण ॥
हे आर्जवाचें बोलिलें लक्षण ॥ आचार्योपासन तें कैसें ॥ ६९ ॥

जो आत्मज्ञान उपदेशी ॥ आचार्यत्व नाम असे तयासि ॥
त्या तें जो सेवनें उपासी ॥ म्हणिजे त्यासी आचार्योपासना ॥ ७० ॥

तरि काया वाचा मनें करूनी ॥ तत्पर सदां गुरुभजनिं ॥
गुरुहुनि श्रेष्ठ ज्यासि मनिं ॥ त्रिभुवनिं अन्य नसे ॥ ७१ ॥

मेघ देखतांचि चातक हरुषे ॥ तैसा गुरुदर्शनें उल्हासे ॥
सेवेचें मंदिरीं सदा बैसे ॥ अंतरीं पैसे अखंड सेवा ॥ ७२ ॥

चरण क्षाळन स्नान आचमन ॥ गंधाक्षता वसनें सुमन ॥
धूप दीप फळ नीरांजन ॥ भोजन पान दिव्य और ॥ ७३ ॥

शयन गमन विहार ॥ इतुकीया ठांईं शरीर ॥
आपुलेंचि क्लेशवी निरंतर ॥ करी आदर आचार्यांसी ॥ ७४ ॥

चरणसेवा प्रीतिनें करी ॥ मागें पुढें निघे दिन शार्वरी ॥
निद्रा आळस बळेंचि वारी ॥ नव्हे क्षणभरी वेगळा पैं ॥ ७५ ॥

सेवा करितां न मानीच तृप्ती ॥ अधिकाधिक अपेक्षाचित्तीं ॥
जैसा अग्निसेउनि नाना आहुति ॥ प्रकाशे मागुती धडधडीतु ॥ ७६ ॥

तैसा गुरु सेवेचा माझा भुकेला ॥ हृदईं सदां गुरु नाममाळा ॥
जपे बाहेरि तेंचि रूप डोळां ॥ वेळो वेळां पैं निरखीं ॥ ७७ ॥

गांवासी गेलियां कदाचित गुरु ॥ अंतरीं आठहि प्रहर विसरूं ॥
त्याचा न पडेचि हिम करू ॥ वांछि निरंतर चकोर तेवीं ॥ ७८ ॥

ऐसी अतिशयेंसीं प्रीति मना ॥ दृष्टि देखिल्यां स्व सौख्यें गगना ॥
भरिता होय शिष्यराणा ॥ आचार्योपासना ईचें नाम ॥ ७९ ॥

शौच म्हणिजे सदा निर्मळ ॥ अंतर्बाह्य पवित्र सोज्वळ ॥
जेवि झगझगी सूर्यमंडळ ॥ तैसा केवळ शुचिष्मंत ॥ ८० ॥

पवित्र वस्त्रें पवित्र शरीर ॥ निर्मळ अखंड चरण कर ॥
नाना शौच विधिस्नान प्रकार ॥ कोठेंहिं अंतर पडों नेंदी ॥ ८१ ॥

बाह्य शौचता निशिदिनिं ऐसी ॥ अंतरिं निर्मळता महा विशेषिं ॥
कुसंकल्पाचा विटाळ मनासी ॥ सर्वथा गुणराशी होउं नेदी ॥ ८२ ॥

बाह्य देहाचें पवित्रपण ॥ आंत कळंकातीत मन ॥
ऐसा सोवळा साधु गहन ॥ शौच लक्षण येणेंपरीं ॥ ८३ ॥

आतां स्थैर्याचें करिजेल रूप ॥ आपुलें जेकां सस्वरूप ॥
परब्रम्ह निर्विकार निःपाप ॥ तेथें स्वसंकल्प सदां स्थिरवी ॥ ८४ ॥

न काढि तयां रूपांतुनि ॥ तें रूपचि श्रवणीं मननिं ॥
विवेकें करूनि अनुमानी ॥ जाय मिळोनि त्यांतचि सदां ॥ ८५ ॥

निर्वात दीपा ऐसी वृत्ती ॥ करूनि टाकी आपुली सुमती ॥
इतुकेन स्थैर्याची झाली व्यक्ति ॥ आत्म निग्रह गति बोलिजेल ॥ ८६ ॥

युक्त प्रकारिंच पेरी मन ॥ अयुक्ताचें नेघे नाम ग्रहण ॥
मनातें सर्व काळ आटोपुन ॥ आत्म साधन करावया प्रेरी ॥ ८७ ॥

या नांव आत्म निग्रहता ॥ येवं अमानित्वापासुनि पाहातां ॥
नव लक्षणें आलिं गणितां ॥ नव खंडीं तत्वता आलोलिक जें ॥ ८८ ॥

हे नवलक्षणें नव्हेति नवरत्नें ॥ जोडती जन्मार्जित पुण्य यत्नें ॥
बळें प्राप्त नव्हेति प्रयत्नें ॥ बंध विमोचनें पैं करिति ॥ ८९ ॥

या नवरत्नाची अमूल्य माळा ॥ अखंड घाली जो आपुल्यां गळां ॥
त्या तुल्य पाहतां दैवागळा ॥ नसे भूमंडळामाजि कोण्हि ॥ ९० ॥

या नवरत्नाचें तेज महा विशेष ॥ सूर्य प्रकाशेंहीं वस्तु दृष्टीस ॥
न पडे तें भासे अविनाश ॥ रात्रि दिवस निरंतर ॥ ९१ ॥

या नवरत्नाच्या तेजातळिं ॥ माया अंधकाराची रात्रि काळि ॥
नास्तिकता पात्रे ब्रम्हगोळिं ॥ ये हस्तातळिं अहं तस्करु ॥ ९२ ॥

अहं तस्करु याचा करावया नाश ॥ कारण नवरत्नें सुप्रकाश ॥
मींतुंपणाचा वारिती भास ॥ येकीं रहिवास येकत्वें देती ॥ ९३ ॥

निजठेवी आपुलीजे हारपलि ॥ जवळि असतांचि अलभ्य झालि ॥
तें उमगे या नवरत्न किळिं ॥ महिमा बोलीली न जाये वाड ॥ ९४ ॥

आतां असो हा वर्णन पसारा ॥ आत्मनिग्रहासि कारण चतुरा ॥
अैसें असे तें आणि निजविचारा ॥ पार्था धनुर्धरा कृष्ण म्हणें ॥ ९५ ॥ ८ ॥

इंद्रियार्थ म्हणिजे विषय भोग्ये ॥ त्याचे ठांईं उमजे वैराग्य ॥
तरीच आत्म निग्रहा योग्ये ॥ होये सभाग्ये विवेक अर्थि ॥ ९६ ॥

जन्म मृत्यु जरा व्याधि दुःख ॥ आठउनि पाहे सकळिक ॥
तेणें मनहंकार नास्तिक ॥ होये निष्टंक विगळित ॥ ९७ ॥

दुःखाची अहन्यहूनीं आठवण ॥ तयासि म्हणावें दोष दर्शन ॥
दोष दर्शनें उदास मन ॥ होये आपण संसार कार्यि ॥ ९८ ॥ ९ ॥

कोठेंहि आसक्ति नाहिं आंगीं ॥ पुत्र दार गृहादिक प्रसंगीं ॥
इष्टानिष्ट प्राप्त होतां जगीं ॥ नित्य अंतरंगीं समचित्त ॥ ९९ ॥

इष्ट प्राप्तीनें न आनंदे ॥ अनिष्ट प्राप्तीनें न खेदे ॥
तुल्यवृत्ति मन सदां बोधे ॥ मन मजकडे दे निजभक्तिनें ॥ १०० ॥ १० ॥

माझाठांईं योग अनन्य ॥ तेचि माझी भक्ति धन्य ॥
व्यभिचाराचें आंग अन्ये ॥ नसे जे मान्य सर्वांहुनि ॥ १ ॥

त्या भक्तिनें भजतो स्वयमेव ॥ म्हणे सगुण निर्गुण येकचि देव ॥
या अभिप्रायें भिन्न भाव ॥ तिळव न धरीच ॥ २ ॥

जेव्हां येकत्व प्रत्यया आलें ॥ तेव्हां व्यभिचाराचें नांव गेलें ॥
गलबल्या मन कंटाळलें ॥ म्हणोनि वारिलें दुजेपण ॥ ३ ॥

दुजेंपणीं गलबला समस्त ॥ जाउनि सहजचि झाला येकांत ॥
मग तया अंतर किंचित ॥ नुपजे सत्य जन संगमिं ॥ ४ ॥

त्याचिया लेखें सकळ काहीं ॥ दृश्य असोनिच नाहीं ॥
अध्यात्मज्ञानाची नवाई ॥ सदां हृदई जागतसे ॥ ५ ॥ ११ ॥

अध्यात्मज्ञानी नित्यत्व पूर्ण ॥ तत्वज्ञानार्थाचें दर्शन ॥
म्हणिजे आत्मानुसंधान ॥ लोचनेंवीण लक्षण जें ॥ ६ ॥

हे ज्ञान साधन त्याचें युक्त ॥ अज्ञानाचें तद्विपरीत ॥
आत्मा जाणणें होये उचित ॥ तेंचि प्रस्तुत ज्ञेय कैसें ॥ ७ ॥ १२ ॥

आतां ज्ञेय सांगेन निभ्रम ॥ जें जांटिल्यां अमृतरूप ब्रम्ह ॥
अनुभविलेंसें होये परम ॥ मींतूंपण नाम जेथें नाहीं ॥ ८ ॥

जें ज्ञान वैभवें जाणावें ॥ ज्ञेय तयासीच म्हणावें ॥
जे अनादि परब्रह्म स्वभावें ॥ कदापि नव्हे जड सूक्ष्म ॥ ९ ॥

जड अनित्य सूक्ष्म नित्य ॥ त्याहिं परतें तें ब्रम्ह सत्य ॥
जेथें नाहिं अज्ञान असत्य ॥ यास्तव बोलिजेत ज्ञानरूपी ॥ १० ॥

जें शुद्ध परम निर्विकार ॥ ज्यासी न स्पर्शे सृष्टयादि व्यवहार ॥
अखंड येक रूप अपरांपर ॥ जेथें चराचरविर्तन्यायें ॥ ११ ॥

तेणें कोण्याप्रकारें आहे जगीं ॥ तेंचि बोलिजेल ये प्रसंगी ॥
तो अन्वयपक्ष अंतरंगीं ॥ समज तुजलागी जो सांगतों ॥ १२ ॥ १३ ॥

सर्वत्र पागि सर्वत्र चरण ॥ सर्वत्र नेत्र शिर वदन ॥
सर्वत्र अैकणें सर्वत्र जन ॥ सर्वे व्यापून वसतसे ॥ १३ ॥

या सर्वातीत ब्रम्ह म्हणनें ॥ व्यतिरेक तया नांव जाणनें ॥
जे ब्रम्हीं विवर्त रूपें पाहाणें ॥ अन्वय समजणें त्या अर्थी ॥ १४ ॥

दृश्यातीत ब्रम्ह तें व्यतिरेक ॥ दृश्यचि ब्रम्ह अन्वये पक्षिक ॥
येवं उभय पक्षिं ज्ञेय येक ॥ आणिकहीं अैक तें कैसें ॥ १५ ॥ १४ ॥

गुण जे कां सर्वेंद्रियांचे ॥ शब्दादि विषय म्हणिजेती वाचे ॥
हें सर्वहीं भास विकाराचें ॥ जे संसाराचे गुण दाविते ॥ १६ ॥

तरि ते अैसीया रिती भासवी ॥ जेवि सूर्यो मृगजळ दावि ॥
येवं अर्थ झाला अैसा स्वभावीं ॥ ब्रम्हीं उठाठेवी सर्व यांची ॥ १७ ॥

सर्वेंद्रिय गुणाभासाचा हा अर्थ ॥ आणि ज्ञेय सर्वेंद्रिया विरहित ॥
सर्वीं असोनि नसेचि आसक्त ॥ उदास येकधात निरंतर ॥ १८ ॥

आणि जें केवळ निर्गुण ॥ जीवपणीं भोक्तृत्व जाण ॥
गुणाचें आरोपे माये करून ॥ शुद्ध निरंजन तेथें नाहीं ॥ १९ ॥

व्योमें घठमठासि धरिजेतें ॥ तैसें समस्तांप्रति जें धर्ते ॥
आणिकहिं कैसें आहे तें ॥ प्रसंगोचितें बोलिजेल ॥ २० ॥ १५ ॥

विवर्तोभास भूताकार ॥ आणि ज्यासि नाम चर अचर ॥
असे तया बाह्य अंतर ॥ न कळेचि विचार सूक्ष्म म्हणुनि ॥ २१ ॥

म्हणोनि जनासि दुरी पडिलें ॥ ज्या ऐसें नाहीं आणिक जवळें ॥
स्थावर जंगम ज्यांत बुडालें ॥ न दिसे भलें असोनि निकट ॥ २२ ॥ १६ ॥

भूतिं निरंतर सदां वसे ॥ म्हणिजे भूतत्व ज्यांत विलसे ॥
परि भूतां वेगळेंसेंचि असे ॥ भिन्नत्व दिसे सहज पाहातां ॥ २३ ॥

भूतें आपणामाजि धरी ॥ परि ते भूत नव्हे निर्विकारी ॥
ग्रासी आणि भूतांसि करी ॥ ज्ञेय येणेंपरिं मज तूं ॥ २४ ॥ १७ ॥

रवि चंद्रादिकांची तेजें पूर्ण ॥ ज्याचेनि दिसती प्रकाशमान ॥
ज्ञेयाधार नसतां गहन ॥ प्रभा आपण त्यांसी कैची ॥ २५ ॥

परि यांचिया तेजा ऐसें तेज ॥ नव्हेची ज्ञेयाचें सहज ॥
ज्यामाजि सर्व जगांचा समाज ॥ प्रकाशे बीज सकळांचें तें ॥ २६ ॥

म्हणोनि ज्योतिचीही ज्योती ॥ परब्रम्हासि भले म्हणती ॥
असोनियांहिं तमा आंतौती ॥ परि त्याची दीप्ती न कळेचि ॥ २७ ॥

येवं तें तम आणि ज्योति परें ॥ आणि नेणपणा रहित तें ॥
म्हणोनियां ज्ञान त्यातें ॥ यया अर्थे म्हणिजेतसे ॥ २८ ॥

आत्मज्ञानें जाणावें आत्मया ॥ यास्तव म्हणिजे ज्ञेय तयां ॥
न साधे अन्ये साधनोपायां ॥ ज्ञानगम्य या अभिप्रायें तें ॥ २९ ॥

साक्षत्व आरोपें जगीं सर्विहिं ॥ नांदतसे अखंड हृदईं ॥
ज्ञान ज्ञेयाची तुज नवाई ॥ परिच्छिन्न पाहिं जाणविली ॥ ३० ॥

सहा प्रश्न मजतां केले ॥ त्यांत चारि उगवोनि दिधले ॥
कोण ते म्हणसील तरि मोकळे ॥ पुन्हां येकवेळे निरोपितों ॥ ३१ ॥

येकतीसा विकाराचें क्षेत्र ॥ क्षेत्रज्ञ तो सर्व देहिं सर्वत्र ॥
सर्वत्र जाणणें जें पवित्र ॥ ज्ञान विचित्र त्यासि म्हणिजे ॥ ३२ ॥

ज्ञानान्वयें दाविलें अज्ञानहीं ॥ अन्वय व्यतिरेक पक्षें पाहीं ॥
प्रांजळ निरोपिलें ज्ञेया तेहीं ॥ मन संशईं न पडे तेविं ॥ ३३ ॥ १८ ॥

येणेंपरिं क्षेत्र क्षेत्रज्ञ ॥ ज्ञेय आणि ज्ञान अज्ञान ॥
निरोपिलें समासें करून ॥ मदुक्त जाणोन मद्भक्तें ॥ ३४ ॥

तेणें माझिया रूपासि पाविजे ॥ येकिं येकपणें सदां आसिजे ॥
प्रकृति पुरुषाचें लक्षण जें ॥ तें आतां आणिजे मनां तुवां ॥ ३५ ॥ १९ ॥

दोघेजणें प्रकृति पुरुष ॥ अनादि मिळनि याचा रहिवास ॥
येकासि येक न सोडिति निमेष ॥ प्रीती सौरस अप्रमेय ॥ ३६ ॥

परि विकार आणि गुणत्रय ॥ यांची माउली प्रकृति होये ॥
कार्य करणहिं अन्वयें ॥ न सोडि पाय प्रकृतिचें ॥ ३७ ॥ २० ॥

कार्य नाम तमोगुण कार्यासी ॥ करण नाम रजोगुण कार्यासी ॥
कर्तव्य नाम सत्वगुण कार्यासी ॥ प्रकृती तिहिंसी होय हेतु ॥ ३८ ॥

प्रकृतियोगें सुखदुःखवास ॥ भोगावया हेतु होये पुरुष ॥
येऱ्हविं तो ठाईंचाचि निर्दोष ॥ संबध त्यास नलगोचि काहीं ॥ ३९ ॥ २१ ॥

पुरुष जो कां प्रकृती अंतरंगीं ॥ सर्वदा स्थित महा वीतरागी ॥
परि तो प्रती गुण फळ भोगी ॥ झाला संयोगी म्हणोनियां ॥ ४० ॥

गुण संगचि कारण तयां ॥ उंचनीच योनींत जन्मावया ॥
म्हण सील काढील कोण यया ॥ त्रिगुणें जया बंधता आणिली ॥ ४१ ॥

परि परमात्मयाचें ज्ञान ॥ जाणतां तुटे मिथ्या बंधन ॥
तेंचि किंचित् निरूपण ॥ सावधान परियेसीं ॥ ४२ ॥ २२ ॥

जो द्रष्टा समजता भर्ता ॥ भोक्ता महेश्वर सर्वांपरता ॥
परमात्मत्व जयाचे माथां ॥ पावलें स्थिरता विश्रामोनि ॥ ४३ ॥

इतुकेही गुण प्रकृतीचेनि ॥ आरोपले दीसती निर्गुणिं ॥
ताम्रपुष्पीं स्फटिकमणिं ॥ ठेवितां गुणिं तैसाचि दिसे ॥ ४४ ॥

पुष्पोपाधी दूरि करितां ॥ यथा रूप असे शुद्धशुभ्रता ॥
तैसा परमात्मा जो तत्वता ॥ बद्धमुक्त वार्ता जेथें नाहिं ॥ ४५ ॥

तोचि या देहधारियां आंत ॥ पुरुष बिंबला प्रतिबिंबवत ॥
दुसरा झाला रूपिं बहुत ॥ जेविं आदित्य बहु घटजळिं ॥ ४६ ॥

येथें संशय उपजेल श्रोतयां ॥ विकारिं बिंबप्रतिबिंब न्याया ॥
बोलिजे अरूपा तया ॥ प्रतिबिंब वायां कल्पांति नसे ॥ ४७ ॥

तरि हें यथार्थ वचन होये ॥ परि कळावया काहिं पर्याय ॥
दृष्टांताची धरणें लागे सोय ॥ येऱ्हविं काय सोहळे तेथें ॥ ४८ ॥

म्हणोनियां कळावयाला ॥ बिंब प्रतिबिंब दृष्टांत दिधला ॥
येक मागुनि घेणें श्रोतयांना ॥ आहे मला जोडुनि कर ॥ ४९ ॥

श्रीकृष्णवाक्ये अनुसंधानें ॥ संशय नाशावया कारणें ॥
संमिश्र मजहिं काहिं बोलणें ॥ घडतें मनें समजा तुम्हीं ॥ ५० ॥

कितेका ठाईं येणेंचि रीती ॥ मिश्रित आली असे पद्धती ॥
मूळ श्लोकार्थ धरूनि चित्तिं ॥ अयुक्त मजप्रति भांडं नका ॥ ५१ ॥

माझी बुद्धि ते पाहातां किती ॥ पामर मनुष्य मीं जगती ॥
परि चाप शर धरितां हातिं ॥ दाशरथी येक वचनी ॥ ५२ ॥

तो जैसी जैसी गति देतो ॥ तैसें तैसा मीं येथें बोलतों ॥
प्राणिमात्रिं देवचि वर्ततो ॥ देतो भोगितो येकलाचि ॥ ५३ ॥

आपणचि दाता आपणची भोक्ता ॥ हें वचनतीरें प्रसिद्ध तत्वता ॥
म्हणोनि सर्वेही कर्तव्यता ॥ श्रीरघुनाथाप्रति आली ॥ ५४ ॥

आतां असो हे विस्तार बोली ॥ कैसी श्लोकाची अन्वय सांखळी ॥
तेचि पाहिजे चालविली ॥ श्रीकृष्ण माउली पार्थासी बोलें ॥ ५५ ॥ २३ ॥

जीवात्मा देह घटिं बहुवस ॥ तो सर्व मिळोनि येक पुरुष ॥
याचा मूळ जो मुख्य पुरुष ॥ गगन उदास तयापरिं ॥ ५६ ॥

जाणेल जो यया पुरुषा ॥ प्रकृति सहित गुण नरेशा ॥
तो प्रपंची आसल्यांहिं सहसा ॥ तर्‍हि जन्म दशा न पावे पुन्हा ॥ ५७ ॥

निरसावया जन्म मरण ॥ मूळ पुरुष बोलिला जो निर्गुण ॥
त्यासि पाहावया योगी नाना यत्न ॥ करिती निरूपण तेंचि ऐक ॥ ५८ ॥ २४ ॥

ध्यानें करूनियां किती येक ॥ स्वस्थानिं करूनियां विवेक ॥
आप आपणा पाहाती सम्यक ॥ वस्तु मीं येक म्हणोनियां ॥ ५९ ॥

अन्य सांख्य योग ज्ञानीं ॥ नाना तत्व संख्या आणिती गणनिं ॥
म्हणोनि सांख्य त्यांलागुनि ॥ बोलिजे जनिं प्रसिद्ध हें ॥ ६० ॥

तें तत्वें निरसुनि पाहाति ॥ कोणिंह कर्मयोगें लक्षिती ॥
कर्मिं ब्रम्ह ऐसी प्रचिती ॥ तयांचे चित्तिं येत असे ॥ ६१ ॥ २५ ॥

कोण्हीं आत्मयासि न जाणती ॥ परिस ज्ञान मतें उपासिती ॥
तेहिं मृत्युसागर तरती ॥ श्रुति श्रवण करिती म्हणोनियां ॥ ६२ ॥

येवं मूळ पुरुषासि जाणावया ॥ आत्मतत्व निजांगीं बाणावया ॥
... ... ॥ यत्न धनंजया ऐसे करिती ॥ ६३ ॥

प्रकृति पुरुषान्वयें सहज ॥ इतुके सांगणें घडलें मज ॥
दोहींचें रूप प्रांजळ तुज ॥ जाणविलें गुज साधुचें जें ॥ ६४ ॥

प्रकृति पुरुष क्षेत्र क्षेत्रज्ञ ॥ क्षेत्रक्षेत्रज्ञाचि प्रकृति पुरुष जाण ॥
या दोहिंनेंच चराचर संपूर्ण ॥ असे व्यापुन धरियलें ॥ ६५ ॥ २६ ॥

जितुकें होये जंगम स्थावर ॥ तेथ तेथ क्षेत्रज्ञ आणि क्षेत्र ॥
मिसळोनि असे सर्वत्र ॥ जाण साचार भरतर्षभा ॥ ६६ ॥ २७ ॥

सर्वभूतिंहिं समान सार ॥ तिष्ठत असे परमेश्वर ॥
नाशवंत नाशतां शरीर ॥ जो तिळमात्र नाश नपवे ॥ ६७ ॥

येणेंपरीं जो परिक्षिताहे ॥ तोचि पाहणार चतुर होये ॥
डोळस नाम तयासि साहे ॥ पाहाणें पाहे ऐसेंचि पाहावें ॥ ६८ ॥ २८ ॥

समजो ईश्वर राहिला आहे ॥ त्यासि सर्वत्राठाईं समान पाहे ॥
तो आत्मघातकी सर्वथा नोहे ॥ उपरि लाहे परमगती ॥ ६९ ॥ २९ ॥

सर्वेहीं क्रिया प्रकृतीनें ॥ करिजेताति जो ऐसें मनें ॥
पाहे तेव्हां आत्मयाचें तेणें ॥ कर्तृत्व जाणणें स्वभावेंची ॥ ७० ॥

साकार प्रकृतीसी कर्म घडे ॥ निराकार आत्म्यासि कदां न घडे ॥
ऐसिया विचारिं जो पवाडे ॥ अकर्तृत्व चोखडें तो पावे ॥ ७१ ॥

अकर्तृत्व ब्रम्हासि पाहावया ॥ ऐसी मति आलि पाहिजे तया ॥
ते कैसी म्हणसील सखया ॥ तरि धनंजया परियेसीं ॥ ७२ ॥ ३० ॥

भूत पृथक्भाव जे धवां ॥ येका ब्रम्हीं पाहेल पांडवा ॥
त्यापासुनिच विस्तारता सर्वां ॥ ऐसें जेव्हां जाणेंल बेरें ॥ ७३ ॥

तेधवां तो पावे परब्रम्ह ॥ जें अनादि पुरातन परम ॥
त्याचेंचि विवरण सुगम ॥ कांहिं उत्तम परियेसीं ॥ ७४ ॥ ३१ ॥

अनादि आणि निर्गुण ॥ हा परमात्मा अव्यय निरंजन ॥
शरीरिहीं कौंतेया असोन ॥ न करी आपण न लिंपे कदां ॥ ७५ ॥ ३२ ॥

जेवि सर्वगत सूक्ष्म ॥ न लिंपे कोठेंहिं व्योम ॥
सर्वत्रादेहीं असोनि परम ॥ तेवि आत्माराम न लिंपे तो ॥ ७६ ॥ ३३ ॥

आणिकहीं ऐक दृष्टांत ॥ जैसा सर्व लोकासी आदित्य ॥
येक प्रकाशवितसे सत्य ॥ तेजें अत्यंत आपुलियां ॥ ७७ ॥

तैसा सर्वक्षेत्रातें स्वभावें ॥ क्षेत्रज्ञ भारता प्रकाशवें ॥
तो कोण म्हणसील जरि जीवें ॥ तरि मीचि सार्वें विराजतसें ॥ ७८ ॥ ३४ ॥

येणेंपरिं क्षेत्र क्षेत्रज्ञ ॥ ज्ञान चक्षुनें जाणती भिन्न ॥
ते भूतप्रकृती पासुन ॥ स्वबंधन सोडउं शकती ॥ ७९ ॥

स्वबंधन सोडविल्यावरि ॥ परब्रम्हाची प्राप्ति निर्धारीं ॥
प्राप्त म्हणणेंहिं फोल वैखरी ॥ येकीं दुसरी परी आहे काय ॥ ८० ॥

ऐसा बोलिला विश्व हृदये ॥ हा गीतेचा तेरावा अध्याये ॥
धृतराष्ट्रासि सांगे संजये ॥ जन्मेजय राजा जो कां ॥ ८१ ॥

त्यासि कथी वैशंपायन ॥ नैमिशवासी मुनि जन ॥
सूत त्यांसि करी निरूपण ॥ दिजे अवधान माधव म्हणे ॥ ८२ ॥

इति श्री महाभारते भीष्मपर्वणि श्री भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे
क्षेत्रक्षेत्रज्ञनिर्देशो नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥

The evolution of the form is interesting. We have, before the rule is applied, उद् + स्थानम् । Now, by the rule, स must become the savarṇa of द (i. e.) we must search in the तवर्ग, a letter, which is the savarṇa of स. Now, स has not the same आभ्यन्तरप्रयत्न as any letter of the तवर्ग; so we have to discord this method of defining savarṇa and should fall back upon बाह्यप्रयत्न. Now, the external effort of स is अघोष, महाप्राण. The former is necessarily followed by विवार and श्वास. Now, the letter in the तवर्ग having the same effort (external) is थ.

C. Softening and hardening of Consonants.

ऽ 95. झलां जश् झशि । 8-4-53 (S. K. 52) स्पष्टम् ।

Letters of the Pratyāhāra झल् become जश् when followed by झश् (i. e.) all consonants except nasals and semi-vowels, when followed by 4th and 3rd letter of each group become the 3rd letter of each class — *a compulsory softening Ex:—*

लभ् + धा = लब + धा = लब्धा

ऽ 96. खरि च । 8-4-55 (S. K. 121) खरि परे झलां चरः स्युः ।

All consonants except nasals and semi-vowels, when followed by 1st and 2nd letter of each group and श, ष, स, become the first letter of the group — *a compulsory hardening.*

Examples:— ककुभ् + प्रान्तः = ककुप् प्रान्तः
दृषद् + पताति = दृषत् पताति
तद् + करोति = तत् करोति

ऽ 97. वावसाने । 8-4-56 (S. K. 206) अवसाने झलां चरो वा स्युः ।

When a pause occurs (i. e.) when no word follows, the final hard consonant may be, either the 1st or the 3rd letter of its class (optionally) (e. g.) वाक् or वाग्.

ऽ 98. झलां जशोऽन्ते । 8-2-39 (S. K. 84) पदान्ते झलां जशः स्युः ।

At the end of a word, the final hard consonant changes to a corresponding soft consonant (i. e.) the 3rd letter (e. g) पटत्पटत् + इति = पटत्पटदिति । There are two exceptions to this rule :—

Exception I. s 99. चोः कुः । 8-2-30 (S. K. 378) चवर्गस्य कवर्गः स्याज्झलि पदान्ते च ।

The final चु (letter of the च class) is changed to a corresponding letter of the 'क' class, at the end of a word or when झल् follows :—

Example : वाच् becomes वाक् ।

Exception II. s 100. ससजुषो रुः । 8-2-66 (S. K. 162) पदान्तस्य सस्य सजुष्शब्दस्य च रुः स्यात् । जश्त्वापवादः ।

At the end of a word, the letter स is changed to रु. The final ष of the word सजुष् is also changed to रु.

Example : अग्निस् + अत्र = अग्निरत्र.

This rule has great importance in connection with Visarga sandhi, and is treated more fully under रुप्रकरणम् [sec. 133].

Note :— We may take it that here ends the group of phenomena which we characterised as hardening and softening. The two rules that follow hereinafter refer to the way in which the two letters ह and श undergo special changes. So leaving special cases out, the general cases for hardening and softening may be stated thus :

The hard letters are 'चर्' (i. e.) च, ट, त, क, प, श, ष and स. The soft letters are 'जश्' (i. e.) ज, ब, ग, ड and द. Obviously, a hard letter does not require to be hardened, nor a soft letter softened. It is only others that could be hardened or softened. Such others are grouped or rather included in the Pratyāhāra झल् out of which, however, we shall have to remove the 8 hard letters and 5 soft letters enumerated above. For the sake of convenience, the प्रत्याहार 'झल्' is taken as the group of letters undergoing the changes (स्थानी). Only we introduce fiction in the cases of the hard and soft letters. When hard letters remain without change, we say that the old hard letter is gone and is replaced by another hard letter exactly similar. So also in the case of soft letters. We may therefore take it that all the letters of the Pratyāhāra undergo changes of hardening and softening. Broadly stated, the various changes can be grouped thus :—

(1) At a pause (अवसान) (i. e.) when nothing follows, a झल् is optionally changed to a 1st or 3rd letter of the class. (e. g.) रामात् or रामाद् (5th case singular of Rāma).

(2) If however a झल् at the end of a word is followed by a vowel or a soft consonant, it is changed to the 3rd letter. (e. g.)

रामात् + इति = रामादिति
नगरात् + वर्त्म = नगराद्वर्त्म
ककुभ् + भाति = ककुब् भाति
द्विट् + जयति = द्विड् जयति

(3) If झल् is followed by खर् (1st and 2nd letter or श, ष, स) it is changed to the 1st letter (e. g)

भेद् + ता = भेत्ता
युयुध् + सते = युयुत्सते
आरभ् + स्यते = आरप्स्यते

(4) When झल् is followed by a 3rd or 4th letter, it is changed to the 3rd letter. (e. g.)

तत् + धिनोति = तद्धिनोति
वाक् + जयः = वाग्जयः
ककुभ् + भाति = ककुब्भाति
द्विट् + जयति = द्विड्जयति

No example is possible for चवर्ग being followed by झश् at the end of a pada, because by चोः कुः a चु becomes कु, when followed by झल् or at the end of a pada.

s 100. झयो होऽन्यतरस्याम् । 8-4-62 (S. K. 119) झयः परस्य हस्य पूर्वसवर्णो वा स्यात् ।

When the 1st four letters of the 5 classes are followed by ह, the ह is optionally changed into a similar letter of the preceding group. In this rule, हो is ह with 6th case. It is the object regarding which a change is postulated (i. e.) it is the Sthāni. The change is पूर्वसवर्ण. The letter corresponding to ह is the 4th letter of each class. e. g:—

वाक् + हरिः = वाग्घरिः or वाग् हरिः

तत् + हितम् = तद्धितम् or तद् हितम्

द्विट् + हरतु = द्विड् ढरतु or द्विड् हरतु

ककुभ् + हितः = ककुब् भितः or ककुब् हितः

N. B:— It will be noticed that, in all these cases, the change of the final letter to the 3rd letter of its class by झलां जशोऽन्ते is compulsory. It is only the change of ह to the 4th letter that is optional. Although the word पदान्तात् is not given in the Vṛtti of this Sūtra, the rule must be understood as applying only to cases where the झय् is at the end of a word. In the above examples which are compounds, the first member is a Pada according to the sūtra सुप्तिङन्तं पदम्. For although the सुप् termination is dropped in a compound, the base continues to be a Pada by प्रत्ययलक्षणम्. It must also be noticed that this rule does not apply to cases where the word ends in श, ष or स. So, in such cases the prior स् is changed to रु and रु becomes उ (See Visarga Sandhi). e. g:—

सुमनस् + हितः = सुमनोहितः

S 101. शश्छोऽटि । 8-4-63 (S. K. 120) पदान्तात् झयः परस्य शस्य छो वा स्यात् अटि ।

When any of the 1st four letters of each group ending a word is followed by श which is followed by vowels, semi-vowels and nasals, the श is changed to छ optionally. e. g:—

तत् + शिवः = तच्छिवः or तच् शिवः

The first form is evolved thus :— तत् + शिवः becomes तद्शिवः by झलां जशोऽन्ते (8—2—39). Then the द् is changed to ज् giving तज् + शिवः by स्तोः श्चुना श्चुः (8-4-40). Then ज् is changed to च् by खरि च (8-4-55) giving तच् शिवः. Then by शश्छोऽटि (8-4-63), the श is changed to 'छ' giving तच्छिवः। It will be noticed that the 1st rule to be applied is 8-2-39, then 8-4-40, 8-4-55 and lastly 8-4-63. This is the proper order because all the rules being in the त्रिपादी, they should be applied in the order of the Aṣṭādhyāyi. The next two rules refer to the dropping of consonants and constitute the next group.

D: Elision.

S 102. हलो यमां यमि लोपः। 8-4-64 (S. K. 60) हलः परस्य यमो लोपः स्याद्वा यमि ।

When a consonant is followed by semi-vowels or nasals, and they in turn are followed by the same semi-vowels or nasals, the first semi-vowel or nasal is dropped optionally. Thus in the word आदित्यं, we have an example of this Sūtra; the word is thus derived. To the word अदिति, the term ण्य is added by दित्यदित्यादित्यपत्युत्तरपदाण्ण्यः। (4-1-85) giving अदिति+ यः। Then आदित्यः son of Aditi.

Note:— The derivation of the word आदित्य is given in the Bālamanōramā under sec. 1077 Sūtra दित्यदित्यादित्य page 450. (आदित्यो देवता अस्येत्यादित्यं हविः)

The final अ of आदित्य is dropped by यस्येति च (6-4-148) giving आदित्य् + य. Now the present rule applies and we have आदित्यं. In the optional case, we have आदित्य्यं. As the rule says यमां यमि, it follows that they should be taken in this order. That results in making the rule applicable only when the य follows य, व follows व etc. In the word माहात्म्यम्, taking the त्म्य, we have got त् a हल् followed by म् a यम्, which is followed by य, another यम्. So this rule does not apply so as to cause the म् to be dropped, for the म् should be followed by म् as we stated and not by 'य' as here.

S 103. झरो झरि सवर्णे 8-4-65 (S. K. 71) हलः परस्य झरो लोपो वा स्यात् सवर्णे झरि।

Where after a consonant, there is a झर्, which is itself followed by a Savarṇa झर्, then the first झर् is optionally dropped. Thus in कृष्णस्य + ऋद्धिः, we get कृष्णर्द्धिः। We add the termination 'क्तिन्' to the root ऋध् by स्त्रियां क्तिन् (3-3-94) to form a noun of the feminine gender. [The क् and न् are 'iths']. So, we get ऋध् + ति. The ति is changed to धि by झषस्तथोर्धोऽधः (8-2-40) and we get ऋध् + धि. The final ध् is changed to द् by झलां जश् झशि (8-4-53) ante giving ऋद् + धि. In the combination with कृष्ण, there is guṇa, giving कृष्णर्द् + धिः। Now we get three consonants one after another (viz.) र्, द् & ध्. The present rule 8-4-65 applies by which the intermediate द् is dropped giving कृष्णर्धिः। This form has one ध. In this form ध् is not doubled and द् is dropped. It is possible to have two 'ध's thus:— Take the form at the stage ऋध् + धिः। Now, as dropping ध् by झरो झरि सवर्णे is optional, we may have a form like कृष्णर्ध्धिः। When there is duplication and no dropping, we get a form with three ध's as कृष्णर्ध्ध्धः in which however, the first two 'ध's will be changed to द् giving कृष्णर्द्ध्धिः।

Note:— One important point has got to be noticed in the case of the above two rules. They provide for the elision of a consonant when three consonants get jammed. Rule 8-4-64 applies to a case like this. Any consonant यम् + यम् and in this case, the यम् that follows should be identical with the यम् that precedes. In the second of the above rules providing for elision, the rule contains the word सवर्णे. This means 'when a झर् is followed by a Savarṇa झर्'. To illustrate this, the best example is what follows :— Take the root शिष् of the 7th conjugation and form the Imperative second singular by adding the term हि. The conjugational sign is श्नम्. As श्नम् is मित्, the 'न' is inserted after the last vowel, by मिदचोऽन्त्यात्परः (1-1-47) giving शिनष् + हि. The अ of न is dropped by श्नसोरल्लोपः (6-4-111) giving शिन्ष् + हि. Now हि becomes धि by हुझल्भ्यो हेर्धिः (6-4-101) giving शिन्ष् + धि. Now the ष् is changed to ड् by ष्टुना ष्टुः (8-4-41) giving शिन्ड् + धि. Now the धि becomes ढि by ष्टुना ष्टुः (8-4-41) giving शिनड्+ ढि. Now if the word सवर्णे is not found in the sūtra, as ड is not followed by ड, there will be no लोप. By saying सवर्णे, as ढ is the सवर्ण of ड, the latter is dropped giving शिण्ढि. Of course, there is also the form "शिण्ड्ढि" when ड् is not dropped.

Note :— A summary of the above two Sūtras : The above two sūtras prevent three consonant from coming together and constituting a conjunct consonant in triplicate. In theory, a triplicate conjunct consonant is unobjectionable as in the case of कृष्णर्द्धिः just now given. The requirements of easy articulation, however, necessitate the suppression of unnecessary letters – letters whose existence does not help the pronunciation. So these two rules may be graphically represented thus :—

I Rule	First a consonant	Followed by यम् Semi-vowels and nasals	This is followed by यम् the identical semi-vowel or nasal	Result The 1st यम् is dropped.
II Rule	First any consonant	Followed by झर् the rest of the consonants	When followed by a Savarṇa झर् not necessarily the identical letter	The 1st is dropped

Now, the treatment of हल्सन्धि includes certain other groups of changes which partake both of a general and of a special character. Thus certain consonantal changes take place at the end of a Pada. Again

some changes occur only as regards particular letters. I shall hereunder treat of some that are of a general character, taking the sub-head Elision which is being explained. We have the following rule.

S 104. संयोगान्तस्य लोपः 8-2-23 (S. K. 54) संयोगान्तं यत्पदं तदन्तस्य लोपः स्यात् ।

When a word ends in a conjunct consonant, the last member of it, is dropped. If, however, the 1st member of the conjunct consonant is र, the second member will be dropped only if it happens to be स by —

S 105. रात्सस्य 8-2-24 (S. K. 280) रेफात्संयोगान्तस्य सस्यैव लोपो नान्यस्य । e. g., क्रोष्टुः ।

This rule is an exception to 8-2-23 by allowing words to end in conjunct consonants, provided the 1st member is र and the second any other letter except स.

S 106. स्कोः संयोगाद्योरन्ते च 8-2-29 (S. K. 380) पदान्ते झलि च परे यः संयोगस्तदाद्योः सकारककारयोः लोपः स्यात् ।

When conjunct consonant whose first member is either स or क ends a pada or is followed by झल्, the 1st member of it is dropped (e. g.)

भृट्, भृज्जौ, भृज्जः, ऊर्ग्, ऊर्जौ, ऊर्जः

One other rule which does not come under elision may be noted here.

S 107. षढोः कः सि 8-2-41 (S. K. 295) षस्य ढस्य च कः स्यात् सकारे परे

When ष or ढ is followed by स, they are changed to क (e. g.) निज्भिः निच्श्रु = निच्छु. There are very many other rules relating to consonantal changes; but as they are not of a comprehensive character, they will be treated when the occasion arises.

E: Duplication of Consonants.

This is of very little practical importance. I am however expounding the same, because in the Sidhāntha Kāumudhī, the author treats of it at the very beginning of अच्सन्धि, although the phenomenon is one of हल्सन्धि (consonantal change). The author evolves by the application of the rule under this section four forms for his example सुधी उपास्यः They are :—

1. a form with one ध and one य— सुध्युपास्यः
2. „ one ध and two य's— सुध्य्युपास्यः
3. „ two ध's and two य's— सुध्ध्य्युपास्यः
4. „ two ध's and one य— सुद्ध्युपास्यः

This subject is treated in the Aṣṭādhāyee from 8-4-46 to 8-4-52 both inclusive; in all seven sūtras. Sages have been very divided regarding this subject. For as per S'ākalya, this is forbidden in all cases by:—

ऽ 108. सर्वत्र शाकल्यस्य 8-4-51 (S. K. 57) द्वित्वं न। अर्कः, ब्रह्मा।

Another prohibition is when long vowel precedes, by:—

ऽ 109. दीर्घादाचार्याणाम् 8-4-52 (S. K. 58) द्वित्वं न। (e. g.) दात्रम्, पात्रम्।

Another more tolerant draws the line at three consonants by allowing duplication optionally by:—

ऽ 110. त्रिप्रभृतिषु शाकटायनस्य। 8-4-50 (S. K. 51) त्र्यादिषु वर्णेषु संयुक्तेषु वा द्वित्वम्।

Even the sūtrakāra refuses to allow duplication, if followed by a vowel by अनचि च 8-4-47.

Note:— Bhaṭṭōji Dhīkṣitar, instead of noticing this rule in the हल्सन्धि context, introduces this at the beginning of Vowel combinations.

Thus it is clear that the unnecessary introduction of consonants not useful in pronunciation was not looked upon with favour by the earlier grammarians.

The first point regarding duplication is that it is not obligatory to duplicate, for all the Sūtras to be mentioned expressly lay down so.

ऽ 111. Thus अचो रहाभ्यां द्वे 8-4-46 (S. K. 59) अचः पराभ्यां रेफहकाराभ्यां परस्य यरो द्वे वा स्तः।

When a vowel is followed by र or ह which itself is followed by यर् (any consonant except ह) then the said consonant is optionally doubled.

e. g. हर्यनुभवः। हर्य्यनुभवः
नह्यस्ति। नह्य्यस्ति.

ऽ 112. अनचि च 8-4-47 (S. K. 48) अचः परस्य यरो द्वे वा स्तो न त्वचि।

Provides that a letter of the Pratyāhāra यर् may be optionally doubled when preceded by a vowel and not followed by a vowel.

(e. g.) दधि + अत्र gives द्ध्ध्य् + अत्र = द्द्ध्यत्र.

In the optional case (e. g) without doubling, we have द्ध्यत्र. The limitation 'but not followed by a vowel' means that what is doubled should be followed by a consonant. So, the net result of the rule is that यर् (i. e.) all consonants except ह, when they are the first members of a conjunct consonant are doubled if preceded by a vowel. (and not followed by a vowel.)

Note:— It must be pointed out here that the translation of अनचि च into followed by a consonant, requires some explanation. That expression is capable of giving two meanings (i. e.) when followed by a thing which is not अच् (i. e.) हल्. If followed at all, then not by an अच्. Bālamanōramā points out that if No. 1. was the intended meaning, then the sūtrakāra might have stated हलि च and thereby saved a letter. His intention in wording the Sūtra as he has done, is to provide for duplication at the end of a word (i. e.) when nothing follows as in the case of रामा { द् / द् } त् at the end when nothing follows see Bālamanōramā I page. 25.

The above is provided however by a separate Vārtika अवसाने च द्वे भवत: e. g. त्वक्क् quoted in Vasu's Aṣṭādhyāyī. Hence I have translated 'अनचि च' as above. There are two Vārtikas given under this rule.

Vārtika I: यणो मयो द्वे वाच्ये ।

(i. e.) After यण् a मय् coming is doubled. यण् is doubled if it followed by मय् ।

Vārtika 2. शर: खयो द्वे भवत: ।

So also two meanings. These two meanings for each vārtika is got by reading the vārtika in two ways, in one case, regarding the यण: and शर: in the fifth case, and the other as in the 6th case (i. e.) sthāni, and vice versa. Thus we get

यण् (semi vowels)	+	मय् (any of the 25 letters except ञ)	=	the latter is doubled. (e. g.) उल्क्का

मय् any of the 25 letters except ञ	+	यण् semi vowels	= the latter is doubled. (e. g.) दध्य्यत्र
शर् श, ष or स	+	खय् any of the I two letters	= the latter is doubled. (e. g.) स्थ्थली
any of the I two letters	+	श, ष or स	do. (e. g.) वत्स्सरः

A little attention will show that these two vārtikas really add to the scope of अनचि च. For the sūtra really provides for the 1st member of a conjunct consonant (provided it was not ह्) to be doubled. By these Vārtikas, the 2nd members of a conjunct consonant are doubled under the conditions stated and give rise to triplicate consonants. Thus to summarise:—

(1) Duplication is not favoured by ancients.

(2) Even as per Sūtrakāra in all cases it is optional.

(3) Any consonant except ह् can be duplicated if it is the 1st member of a conjunct consonant and is preceded by a vowel.

(4) Any such consonant (i. e.) यर् may be duplicated even when it is a 2nd member provided the 1st member is र or ह.

(5) यण् or मय् may be doubled, if preceded by मय् or यण्.

(6) शर् or खय् may be doubled if preceded by खय् or शर्.

F. The addition of an augment.

S 113. ङ्णोः कुक्टुक्शरि. 8-3-28 (S. K. 130) ङकारणकारयोः कुक्टुकावागमौ वा स्तः शरि ।

When a final ङ् or ण् is followed by शर् (श, ष or स) add to the ङ् the augment क् and to ण् the augment ट् optionally (e. g.)

(1) प्राङ् + षष्ठः = { प्राङ्ख्षष्ठः / प्राङ्क्षष्ठः / प्राङ्षष्ठः (no augment) }

He who goes first is the sixth man.

(2) सुगण् + षष्ठः = { सुगण्ठ्षष्ठः / सुगण्ट्षष्ठः / सुगणषष्ठः (no augment) }

The sixth is a clever mathematician.

Note :— The letters क and ट end a Pada. The rule झलां जशोऽन्ते (8-2-39) is compulsory. So the क् should change to ग् and ट् to ड्. This rule however cannot function, for it is in the 2nd Pāda; while the above Sūtra that introduces the augment is in the 3rd Pāda both of the 8th Adhyāya. When we begin to apply 8-2-39, the क् and ट् on which it could operate vanish.

Vārtikam :— चयो द्वितीयाः शरि पौष्करसादेरिति वाच्यम् ।

This means that according to the sage mentioned. (Pauṣkarasādi) (and hence optionally) चय् (i. e.- the 1st letter of each group) is changed to the 2nd letter of the same group when श, ष, or स follows. Applying that Vārtika we get the two forms as प्राङ्ख् षष्ठः and सुगण्ठ् षष्ठः

Note:— This Vārtika introduces a change which is not strictly an augment and so it is not quite appropriate under this heading. It is referred to here as the cause provoking the change is a following शर् (श, ष, or स). It must be regarded as an independent group of changes but of very little practical importance. As the application of the rule is optional there may be a form without augment thus प्राङ्षष्ठः and सुगण् षष्ठः

Note:— This rule 8-3-28 describes the addition of the augment to the end of the previous word when शर् follows. The same result should take place by directing the addition of the augment to the beginning of the 2nd word (i. e.) prefix to the श, ष or स. The sūtra, however is worded as above to let in the application of the rule शश्छोऽटि (8-4-63). That rule says that श if preceded by झय् which ends a pada and is followed by a अट् is changed to छ. If क the augment were prefixed to श thus प्राङ्क्शेते; here too श follows a झय् letter but this झय् letter क् is not at the end of a pada and so श will not be changed to छ (by 8-4-63). In other words the rule शश्छोऽटि does not apply to the श in the middle of a word. As the sūtra is worded, the augment क is added to the end of a base. So, we have प्राङ्क्शेते and then श is changed to छ giving प्राङ्क्छेते. As per Pauṣkarasādi we have प्राङ्ख्शेते; and also प्राङ्शेते.

§ 114 ङ: सि धुट्. 8-3-29 (S. K. 131) * ङकारान्तात्पदात् उत्तरस्य सकारादेः वा धुडागमो भवति।

Where a word ending in ङ is followed by a word beginning with स, to the स is prefixed the augment ध् optionally.

Ex. षट् + सन्तः = षट् + ध् + सन्तः By "खरि च" षट्त्सन्तः

As the rule is optional we have षट्सन्तः. Take the 1st form. We have षट्त्सन्तः. Herein ट् and त् come in close contact and त् must be changed to ट् by ष्टुना ष्टुः. That rule however has an exception in न पदान्ताट्टोरनाम्. As the ट is at the end of a Pada, it comes under the **exception.**

Another point to be noticed in connection with the above rule is this: Is ङ being the 5th case, the sthāni or सि being the 7th case? There are two rules regarding the point in question.

तस्मिन्निति निर्दिष्टे पूर्वस्य and तस्मादित्युत्तरस्य।

(1-1-66 & 1-1-67) In the case of a doubt of the present nature, the 2nd sūtra applies. We have a परिभाषा embodying the above conclusion viz., उभयनिर्देशे पञ्चमीनिर्देशो बलीयान्। Where both are equally possible (i. e. the 5th or the 6th case) the 5th case prevails. Though the general rule is that the sthāni should be in the 6th case, still by virtue of the fact that ङः is in the 5th case we have to accept सि as the sthāni in spite of its being in the 7th case and so prefix the augment ध् to स.

§ 115. नश्च. 8-3-30 (S. K. 132) नकारान्तात्पदात् उत्तरस्य सकारस्य वा धुडागमो भवति।

After a Pada ending in न, if a word beginning with स follows, to the स, the ध is prefixed optionally.

(e. g.) भवान् + साधुः = भवान्त्साधुः or भवान् साधुः।

§ 116 शि तुक्. 8-3-31 (S. K. 133) नस्य पदान्तस्य शकारे परे वा तुगागमो भवति।

The augment त may optionally be added to the न at the end of a word when श follows. e. g. सन् + शम्भुः = सन्त्शम्भुः or सञ्शम्भुः। This rule should be read as if the full rule was नः शि तुक्, with नः got from the

---

* ङात्परस्य सस्य धुड्वा स्यात् — इत्येव कौमुद्यां वृत्तिः उपलभ्यते।

previous Sūtra. Now the नः in the previous Sūtra is in the 5th case and ordinarily we would understand it to be in the 5th case when it comes into this Sūtra. If न should be understood as being in the 5th case, then the reasoning set out under ङः सि धुट् will result in the augment being applied to श and not न. This however does not take place for the following reason. In the reasoning in question we gave preference to the 5th case when there was equal necessity for both 5th and 6th cases. Now the 5th case has not the same urgency as the 6th, for the 5th case is implied from the previous Sūtra. So the 5th case has had its scope (चरितार्थं). So, in this rule we should regard नः as in the 6th case. Then it is the Sthāni and the augment being कित् is tacked on to it at the end.

S 117. ङमो ह्रस्वादचि ङमुण्नित्यम् - 8-3-32 (S. K. 134) ह्रस्वात्परो यो ङम् तदन्तं यत्पदं तस्मात्परस्याचो नित्यं ङमुडागमः स्यात्।

When a short vowel is followed by ङ्, ण्, न् at the end of a word which again is followed by a vowel (short or long) that vowel takes ङ, ण् or न् respectively without exception. As the augment has ट् as ith, (इत्) it is prefixed to the succeeding vowel. So, the 2nd nasal in each of these is the augment. (e. g.) प्रत्यङ्ङात्मा; सुगण्णीशः; सन्नच्युतः। The Pratyāhāra ङम् takes only the 3 nasals and does not contain ञ of the च group and म of the प group. The result is, that, under the circumstances set out, the nasal is doubled. The net result of these rules regarding the addition of these augments may be stated to be thus :—

All the three rules come into operation when what precedes is a Pada and what succeeds is also a Pada; because these rules are included in the Pada Adhikāra which extends from 8-1-16 to 8-3-54. The rule ङमो ह्रस्वात् (8-3-32) may be stated to relate to the duplication of the nasals ङ्, ण्, न् at the end of a word, when preceded by a short vowel and followed by any vowel, short or long.

The other two rules introduce two kinds of augments, one being tacked to the end and the other to the beginning of something specified. Of the former kind there are कुक् (क) टुक् (ट) तुक् (त), and of the latter धुट् (ध). Now, when ङ is followed by स, prefix ध् to स (8-3-29). Again when न is followed by स prefix ध् to स (8-3-30). When न is followed by श

add त to the end of न (8-3-31). Again when ङ is followed by श, ष, स, add क after ङ ; and when ण is followed by श, ष, स, add ट् after ण.

G. Nasalisation.

ऽ 118. यरोऽनुनासिकेऽनुनासिको वा - 8-4-45 (S. K. 116) यरः पदान्तस्य अनुनासिके परे अनुनासिको वा स्यात्।

At the end of a word, any consonant except ह becomes optionally the nasal of its own group, when followed by a nasal (i. e.) any nasal whether of the same group or not. (i. e.)

एतत् + मुरारिः = एतन्मुरारिः or एतद्मुरारिः

Note:— The Pratyāhāra यर् includes श, ष, स; but as they never end a word, they do not count. Taking the semi vowels य्, र् ल् व्, none of them except र् can come at the end of a word. When र् does end a word and is followed by a nasal, the question arises whether र् is nasalised. The answer is, it is not; because it has no corresponding nasal; for in the Pāṇini's S'ikṣā, he says अमोऽनुनासिका न ह्रौ– which means all the letters in the Pratyāhāra अम् (i. e. Vowels, semivowels and nasals) can be nasalised except ह and र. If one should say, it does not matter if र has no nasal of its own, we can attribute the nasal ण to it, as it belongs to the ट group by ऋटुरषाणां मूर्धा, and applying the present rule, we may change र to ण. Thus in the example चतुर्मुखः why not we change र to ण ? The answer is, to this case, the rule (8-4-45) does not apply by the following reasoning. Excluding those consonants which can not end a word as specified above, the other consonants that could end a word, are generally speaking, the 5th letters of each of these 5 classes. Now, the nasal of each of these 5 classes corresponds to the other letters of the same class by two points of similarity (1) organ (2) effort. So, the nasalisation takes place on account of two attractions. In the case of र, it has the same organ as ण् but not the same effort; and so the rule is not attracted. If you say, ' will not one attraction do ? ", the answer is "No". Bhāṣyakāra points out that a young woman prefers a young man to an old man, for he has the double attraction of sex and youth. As this rule has a large scope elsewhere, its *ration de tre* is satisfied and does not require to be extended to doubtful cases as at present चरितार्थः.

Foot-note :— As a foot note Bhaṭṭōji takes the word ककुद्मान्. If this rule applied to it, the द् should change to न. It does not, because Pāṇini, in enumerating the group यवादि (गण), has included in it the form ककुद्मन्त:, thereby showing that the rule does not apply in this case Vasu adds "why do we say at the end of a word" because we have only वेद्मि, also क्षुभ्नाति. In the first, the द does not change to न, nor भ् to म् in the second.

Vārtika :— प्रत्यये भाषायां नित्यम् ।

When the nasal that follows it, is a termination, in the secular language, this change is compulsory. (e. g.) तन्मात्रम्; चिन्मयम ; so, it follows that in the Vedas, there is optionality when a termination follows. Although the Vārtika is broadly worded so as to include all the terminations in the secular language, the change of the final letter to the nasal takes place only when the two terminations मात्र or मय follows...... Vasu Aṣṭādhyāyī.

H. Anuswāra Changes.

ऽ 119. मोऽनुस्वार:-8-3-23-(S. K. 122) मान्तस्य पदस्य अनुस्वार: स्यात् हलि ।

The letter 'म्' at the end of a word changes into an Anuswāra when followed by a consonant. (e. g.) हरिं वन्दे. As म् should be at the end of a word, there is no change in गम्यते. There is no change into an anuswāra when a vowel follows :- त्वमत्र.

ऽ 120. नश्चापदान्तस्य झलि - 8-3-24 (S. K. 123) नस्य मस्य च अपदान्तस्य झल्यनुस्वार: स्यात् ।

When न् or म् occuring in the middle of a word is followed by झल् (any consonant except nasals and semi-vowels) it is changed to an Anuswāra compulsorily. (e. g.)

यशान् + सि = यशांसि ; आक्रम् + स्यते = आक्रंस्यते ।

There are 3 small exceptions to मोऽनुस्वार: ।

ऽ 121. (1) मो राजि सम: क्वौ - 8-3-25 (S. K. 126) क्विबन्ते राजतौ परे समो मस्य म एव स्यात् ।

म् is the substitute of म् of सम् when it is followed by राज — (noun ending in क्विप्). सम्राट् - ड्. This rule refers to the case of सम्. The

object of substituting a म for an existing म (that of सम्) is to show that an anuswāra is not substituted here.

ऽ 122. (2) हे मपरे वा - 8-3-26 (S. K. 127) मपरे हकारे परे मस्य म एव स्याद्वा।

Where at the end of a word there is म which is followed by ह, which is itself followed by म, then म is substituted for the last म optionally. This means that the anuswāra may also be substituted.

Note:— The word 'मपर' in the sūtra is a Bahuvrīhi compound meaning 'a ह which has म after it (मः परः यस्य)' In the Dhātu Pāṭha, there is a root ह्मल् = चलने. So we have किम् ह्मलयति by this sūtra or in the optional case किंह्मलयति, where म is changed into anuswāra by 'मोऽनुस्वारः'

Vārtika:— यवलपरे यवला वेति वक्तव्यम्।

Where the ह that precedes म, has य, व, or ल immediately following, the final म् is optionally changed to य, व, ल. This is purely of very limited scope and only has an academic interest.

ऽ 123. (3) नपरे नः - 8-3-27 (S. K. 129) नपरे हकारे परे मस्य नः स्यात् वा।

When the final म् is followed by ह, which is immediately followed by न (i. e.) म is followed by ह्न, the म is optionally changed to न. (e. g.) किम् + ह्नुते is changed to किन्ह्नुते or किंह्नुते (what does he hide ?)

Note:— These three exceptions simply regulate very narrow cases. If the final म् of a word should be followed by ह्म, ह्न, ह्य, ह्व, ह्ल, then the म is changed to म्, न्, य्, व् or ल् optionally. In the optional case, you may have anuswāra by the general rule मोऽनुस्वारः।

The two rules 8-3-23 and 8-3-24 resemble each other in that they are both compulsory; both change the final into an anuswāra, while the first refers to only one letter, the second refers to two. The contrast between them is, (i) 'while 8-3-23 refers to the end of a Pada, 8-3-24 refers to the middle of a Pada; and (2) while the sūtra 8-3-23 requires any consonant to follow, 8-3-24 provides for all consonants except nasals and semi-vowels'.

The changes that the letter म् undergoes may be deemed to be consonantal changes. They are treated in the Aṣṭādhyāyī Pada II; so also certain consonantal changes. They cannot be treated here as they are

போகர் நிகண்டு அட்டவணை

(அகராதியுடன்)

பதிப்பாசிரியர்:

Dr. S. வெங்கட்டராஜன், L. I. M. (Regd.)

ஸரஸ்வதி மஹால்

தஞ்சை.

தஞ்சை ஸரஸ்வதி மஹால் நிர்வாகக் கமிட்டியினருக்காக

கௌரவக் காரியதரிசி

ஸ்ரீ S. கோபாலன் B. A., B. L., அவர்களால்

வெளியிடப்பட்டது.

1957

விலை 0—12—0

அல்லது

75 நயா பைசா

முன்னுரை

இந்தப் பதிப்பு ஸரஸ்வதி மஹால் தமிழ் சுவடி நெ. 31-A போகர் நிகண்டு அட்டவணை என்பதை ஆதாரமாகக் கொண்டது. போகர் 7000, போகர் சரக்கு வைப்பு 800, கருக்கடை 500, முதலான நூல்களில் காணப்படும் பரிபாஷைச் சொற்களுக்கும் மற்றும் இதர நூல்களின் பரிபாஷைச் சொற்களுக்கும் இது ஒரு திறவுகோலாகும். ஏற்கனவே அச்சாகியிருக்கும் போகர் நிகண்டு 1200, என்ற செய்யுள் கிரந்தத்தில் காணப்படும் சரக்குகளின் பெயர்கள் எல்லாம் இச்சுவடியில் தனித்தனியாகவெடுத்துக் கொடுக்கப்பட்டிருக்கின்றன. இப்பெயர்களைக் கொண்டு வரிசைப்படுத்தப்பட்ட அகராதியும் இதனுடன் சேர்க்கப்பட்டிருக்கிறது. இது வைத்யர்களுக்கும் ஏனையோருக்கும் பயன்படும் என்று நம்புகிறோம்.

தஞ்சை,
20—12—56.

Dr. S. வெங்கட்டராஜன்,
L. I. M. (Regd.)

போகர் நிகண்டு அட்டவணையின் அகராதி

விஷயங்கள்		பக்கம்
1.	அப்பிரகத்தின் பெயர்	... 5
2.	அமுரியுப்பின் பெயர்	... 2
3.	அன்னபேதியின் பெயர்	... 11
4.	அஸ்தியின் பெயர் (அஸ்திபேதி)	... 12
5.	ஆட்டுக்கொம்பின் பெயர்	... 8
6.	ஆமையின் பெயர்	... ,,
7.	ஆனைக்கொம்பு (தந்தம்) பெயர்	... ,,
8.	இந்துப்பின் பெயர்	... 3
9.	இந்திரகோபப் பூச்சியின் பெயர்	... 9
10.	ஈரல்கல்லின் பெயர்	... 6
11.	உவர்மண்ணின் பெயர்	... 12
12.	எலி முள் (முள்ளெலியின்) பெயர்	... 13
13.	எலும்பின் பெயர்	... 7
14.	எவச்சாரத்தின் பெயர்	... 1
15.	ஏகம்பச்சாரத்தின் பெயர்	... 2
16.	ஓட்டின் பெயர்	... 7
17.	கடல்நுரையின் பெயர்	... 4, 13
18.	கடல்பாசியின் பெயர்	... 15
19.	கதண்டின் பெயர்	... 14
20.	கரடியின் பெயர்	... 9
21.	கருமணலின் பெயர்	... 12
22.	கருவண்டின் பெயர்	... 13
23.	கருங்கல்லின் பெயர்	... 6
24.	கர்ப்பூர சிலாஜித்தின் பெயர்	... 5
25.	கலங்கொம்பு (மான்கொம்பு)ப் பெயர்	... 8
26.	கல்கிட்டத்தின் பெயர்	... 12
27.	கல்நாரின் பெயர்	... 5
28.	கல்மதத்தின் பெயர்	... 6
29.	கல்லுப்பின் பெயர்	... 3
30.	கல்காவியின் பெயர்	... 15

31.	கஸ்தூரி யெலும்பின் பெயர்	...	14
32.	காகச்சிலையின் பெயர்	...	,,
33.	காசிச்சாரப் பெயர்	...	1
34.	காச்மீரபடிகத்தின் பெயர்	...	15
35.	காண்டாமிருகத்தின் பெயர்	...	14
36.	காந்தத்தின் பெயர்	...	5
37.	காய்ச்சுலவணப் பெயர்	...	4
38.	கிளிஞ்சியின் பெயர்	...	8
39.	கெந்திலவணப் பெயர்	...	3
40.	கெருடப்பட்சிக் கல்லின் பெயர்	...	7
41.	கொண்டகச்சிலையின் பெயர்	...	10
42.	கோமேதகத்தின் பெயர்	...	,,
43.	கோழியின் பெயர்	...	9
44.	சகஸ்ரபேதியின் பெயர்	...	5
45.	சங்கின் பெயர்	...	9
46.	சத்திச்சாரப் பெயர்	...	1
47.	சவுக்காரப் பெயர்	...	,,
48.	சவுட்டுப்பின் பெயர்	...	3
49.	சாலிக்ராமப் பெயர்	...	15
50.	சிந்துலவணப்பெயர்	...	4
51.	சிலாவங்கத்தின் பெயர்	...	11
52.	சிலாநாகத்தின் பெயர்	...	,,
53.	சிவப்பின் பெயர்	...	10
54.	சீனக்காரத்தின் பெயர்	...	2
55.	சுக்கான் கல்லின் பெயர்	..	6
56.	சுத்தமண்ணின் பெயர்	..	12
57.	சூடாலைக்கல்லின் பெயர்	...	11
58.	சூடனின் பெயர்	...	2
59.	செங்கல்லின் பெயர்	...	7
60.	செம்மணலின் பெயர்	...	12
61.	செம்பு மணலின் பெயர்	...	15
62.	செவ்வட்டைப் பெயர்	...	9
63.	சொர்ணபேதியின் பெயர்	...	12
64.	தவளையின் பெயர்	...	9
65.	தவளைக்கல்லின் பெயர்	...	11

66. தந்தம் – (ஆனைக்கொம்பு) ... 8
67. திலலவணப் பெயர் ... 3
68. துருசின் பெயர் ... 4
69. தேக்கல்லின் பெயர் ... 11
70. நண்டின் பெயர் ... 7
71. நத்தையின் பெயர் ... ,,
72. நவசாரத்தின் பெயர் ... 1
73. நாகப்பச்சையின் பெயர் ... 13
74. நாகமணலின் பெயர் ... 15
75. நாகரவண்டின் பெயர் ... 7
76. நீலத்தின் பெயர் ... 10
77. நீலாஞ்சனத்தின் பெயர் ... 6
78. பச்சையின் பெயர் ... 10
79. பச்சைக்கர்ப்பூரப் பெயர் ... 2
80. படிகக்கல்லின் பெயர் ... 6
81. பல்லின் (பற்கள்) பெயர் ... 9
82. பவழத்தின் பெயர் ... 10
83. பன்றிக்கொம்பின் பெயர் ... 8
84. பன்றிமுள்ளின் பெயர் ... 13
85. பிடலவணப் பெயர் ... 4
86. புத்தாம்பழத்தின் (புற்றுஞ்சோறு) பெயர் ... 14
87. புஷ்பராகத்தின் பெயர் ... 10
88. பூநாகத்தின் பெயர் ... 9
89. பூவழலையின் பெயர் ... 1
90. பேரோசனையின் பெயர் ... 13
91. பொட்டிலுப்பின் பெயர் ... 3
92. பொன்னம்பரின் பெயர் ... 4
93. பொன்னிமிளையின் பெயர் ... 5
94. மஞ்சக்கல்லின் பெயர் ... 11
95. மயிரின் பெயர் ... 7
96. மரகதப்பச்சையின் பெயர் ... 14
97. மந்தாரச்சிலையின் பெயர் ... ,,
98. மாக்கல்லின் பெயர் ... 11
99. மாங்கிஷச்சிலையின் பெயர் ... 15
100. மாங்கிஷபேதியின் பெயர் ... 12

101. மாட்டுக்கொம்பின் பெயர் ... 8
102. மாந்துளிர்க்கல்லின் பெயர் ... 15
103. மீனம்பரின் பெயர் ... 4
104. மீனெலும்பின் பெயர் ... 13
105. முடவாட்டுக்காலின் பெயர் ... ,,
106. முட்டையின் பெயர் ... 8
107. முத்துச்சிப்பியின் பெயர் ... 9
108. முள்சங்கின் பெயர் ... 13
109. ராசவர்த்திக்கல்லின் பெயர் ... 6
110. வங்கமணலின் பெயர் ... 15
111. வளையலுப்பின் பெயர் ... 3
112. வெங்காரத்தின் பெயர் ... 2
113. வெள்ளிநிமிளையின் பெயர் ... 5
114. வெள்ளைச்சுக்கானின் பெயர் ... 14
115. வைடூர்யத்தின் பெயர் ... 10
116. வைரத்தின் பெயர் ... ,,

போகர் நிகண்டு அட்டவணை.

சவுக்காரப் பெயர்.

சதாசிவம், வெண்சாரை, வண்ணான், உவர்க்காரம், சிற்பரை, வழலை, குருமுறை, உமையாள், ஈசன், அவக்காரம், வாத ஆதி, ஆதியாங் குடியானோன், கூர்மையாளன், சுவக்காரம், சோமன், ரவி வன்னி, சுயம் பாகி, சுத்தியானோன், சூலானோன், சுடலையாடி, சிருஷ்டியாளன், வாதத் தின் தலைவன், வாதமுடிப்போன், அந்தகன், காந்தளமலர், பவழம், பாதத் தோன், முத்தி, ஏமசீவன், மூர்க்கன்.

பூவழலை பெயர்.

மூர்க்கன், தரணிநாதன், பூநீறு, பூமிநாதன், தீர்க்கன், ஒட்டச்சி, ஊசரம், வெள்ளை, பூசாரம், குசத்தி, அருக்கன், வேகத்தி, பூமிருது, சவுடு, வண்ணாத்தி, ஆதிமுதல், குருச்சி, உரகன், காயகல்பம்.

நவச்சாரப் பெயர்.

நவசித்தச்சாரம், ஜலக் கூர்மை, வாருதிக்குள்கப்பால் வழங்கினோன், நவ அமுரி, அசுரன், மேகநாதன், வாதராசன், வாத்சமானன், செயநீர்க் கர்த்தன், வாதசிரோமணி, சலக்குரு, அக்கினித்தீ, துரிசிமேல்குரு, விட்டுப் பட்ட நவச்சாரி, கடுஞ்சாரி, வாதத்தைச் சமக்கியுண்டோன், கெங்காகுணன், சத்தியுட்கூறாய் நின்றோன்.

சத்திச்சாரப் பெயர்.

சவலச்சி, சக்கிலிச்சி, வாதச்சி, சுன்னத்தி, சூதகண்டகி, காந்தாரி, பரச்சி, ஏதத்தி, சாரோகி, அசச்சகாச்சாரி, சுவர்ச்சாதி, எமனுடகுணத்தி.

எவச்சாரப் பெயர்.

சுரூப்பி, எவச்சி, நவச்சி, திரணச்சி, எவசோகி, சூடிச்சி, புகை நீர்க்காதி, புவச்சி, காரணசத்தி, பூதிச்சி, சோவாரி, புலச்சி, கவச்சி.

காசிச்சாரப் பெயர்.

குப்பிச்சாரம், துரைச்சி, அணங்கன், பரங்கிக்கூர்மை.

காசிச்சாரவைப்பு:—ஊஷரவுப்பில் வெடியுப்பு நவச்சாரங்கூட்டிக் குப்பி யில் வைத்தது.

ஏகம்பச்சாரப் பெயர்.

ஏமத்தில் பிறந்தவள், ஏத்தமுள்ள கன்னி, லோகபேதி, அழகான துரைப்பெண், சிவப்பி, சூலினி, மால்தங்கை, தாது சத்துரு, இந்திரி, பொன் பிறந்த கன்னி.

சீனக்காரப் பெயர்.

வெண்காரி, படுகி, சீனி, வெள்ளச்சி, பாணிச்சி, குருச்சி, உப்புச் சத்துரு, வெண்பீலி, கடுஞ் சுன்னத்தி.

சீனக்கார குணம்:—

சுன்னமுறைக்கெல்லாம் கூடப்பட்டது (அதாவது சேர்க்கக்கூடியது).

வெங்காரத்தின் பெயர்.

உருக்கினம், சந்தானி, பொரிகாரி, சூடோரி, ஆங்காரி, மணிக்காரி, டங்கணம், பொங்காரி, சரக்கு மித்துரு.

வெங்கார குணம்:—

உருக்கினத்துக்கு ஆதிசரக்குகள் புகையை அடங்கப்பண்ணும்.

சூடன் பெயர்.

சுடர்க்கொடி, தனிப்பண்ணை மாடன், தீபக்கொடிச்சி, மாபக்த ரூபி, தீய்க்கஞ்சி, மாசற்ற சோதி, வேடன், ஆடன், ஆலாத்திக்கற்பூரம். ஆப்தகேசரி, அதீதம்.

சூடன் குணம்:—

சூடன் உற்பத்தி:— வெடியுப்பும் கருவாப்பட்டையும் சேர்ந்து உற்பத்தி.

பச்சைக் கற்பூரப் பெயர்.

பலகைப்பூரம், சந்திரன், உச்சை, கண்ணீராக்கி, ரவிக்கஞ்சி, கதளிப்பூ, மதிபூரம், மதன சாரி, குருவுக்காதி, முக்கண்ணிலொரு கண், வடிசோமன், சீதளமானோன்.

அமுரி உப்பின் பெயர்.

ஆதாரமூலசாரம், உமூரியுப்பு, அமுரி, மூலவன்னி, தீச்சலம், சடவுப்பு,

முமுரியுப்பு, சலக்கூர்மை, வஸ்துவுப்பு, காயசித்திவுப்பு, நமுரியுப்பு, சங்கார காலத்துப்பு, லவணக்கடுங்கூர்மை.

கல்லுப்பின் பெயர்.

கடல் குருவி, பாரையுப்பு, அன்னக்கூர்மை, அல்லுப்பு அட்சயம், பிரோத்தம், அறுசுவையாதாரம், வேலைநீர், வெல்லுப்பு, முனிமூத்ரம், சவர்ச்சலம், மிருத்திய கெந்தம், நல்லுப்பு, தற்கால லவணம்.

பொட்டிலுப்பின் பெயர்.

படைராசன், இணங்கன், பூநாதன், பூமிக்கூர்மை, புடலவணம், கருவாம்முப்பு, ஊமராவணம், அக்கினித்தீ, ஆண்மையுள்ளோன், புசங்க சத்துரு, நவச்சார மித்துரு.

இந்துப்பின் பெயர்.

சிந்தூர்த்தம், சைந்தலம், சந்திரவுப்பு, மதிக்கூர்மை, பனிக்கூர்மை, மதியுப்பு, சிலாலம், மதிப்பூரமித்துரு, பாண்டத்தில் சமைந்த வுப்பு.

வளயலுப்பின் பெயர்.

மணக்கூர்மை, குப்பிலவணம், காசுசங்கம், கஞ்சயிறு சங்கம், காய்ச்சு மண்ணில் கஞ்சகம், வேஷ்டகரம், தெல்லுப்பு, உருப்பட்ட பலகை, கண்டகி, கடுப்பு, நிலயலுப்பு, நெருப்புப்பு.

சவுட்டுப்பின் பெயர்.

தர்ப்பரம், சுலவணம், கார்முகம், அவுட்டுப்பு, மண்ணில் கூர்மை, அக்கினியின் கூர்மை, ஊமரத்தின்சாரம், தவுட்டுப்பு, ஷசாரவுப்பு, காய்ச்சு நீருப்பு, சரக்குகள் சத்துரு.

திலலவணப் பெயர்.

சிவந்த நிறமாயிருக்குங் கண்டூமனம், புலால் போல் நாறும் போக்கான லவணம், திக்கூர்மை, திலாச்சாரம், காருப்பு, கடுங்கூர்மை, கசக்குகின்ற வுப்பு, கறுப்புப்பு.

கெந்தி லவணப் பெயர்.

அமுகல் நாறி, கூர்மை நாறி, பனியினுப்பு.

கெந்தி லவண குணம் :—

கல்லுப்பும் கெந்தகமும் சேர்த்து வைக்கப்பட்டது உசத்தியானவுப்பு.

பிடாலவணப் பெயர்.

சந்தானக் கூர்மை, மந்தார காந்தி வணங்காத லவணம்.

பிடாலவணக் குணம் :—

வெடியுப்பு, கல்லுப்பு, சீனக்காரம் சேர்த்துப் பாண்டத்தில் வைக்கப் பட்டது. ரசமணி சாரணைக்கு உபயோகம்.

சிந்துலவணப் பெயர்.

கடுங்கூர்மை, சிறப்பாமுப்பு, கற்பாரலவணம், சிந்துச்சாரம், பாறையில் பனியால்விளைந்தவுப்பு, தற்பரத்தினுப்பு.

காய்ச்சுலவணப் பெயர்.

கார்மேகச்சாரம், தருவென்றசாரம், பாங்ஷ சாரம், மேகத்தின் தோயம், அவுப்பிக்கர்ட்சி, அசங்காதசம்பூதம், அனித்தியவுப்பு, காசிலவணம்.

பொன்னம்பர் பெயர்.

பட்சியெச்சம், மஷத்தில் செரித்த மலக்கணம், அட்சயராசன், சூதத் தைக்கத்தும் சூரன், கட்சயத்தின் வாசன், பறவை வச்ரம்.

மீனம்பரின் பெயர்.

மீன்வயத்துவயிரம், கானமலப்பட்சி, அகப்பளித்தமச்சை, கறுப்பு செம்மீனின்வயிரம், ஊன் மலம், வாசம்.

கடல்நுரையின் பெயர்.

கடலுக்குள்ளக்கினி சாலம், சமுத்திரத்தின் கோழம், வாருதியின்னஞ்சு, சலக்கனல், மக்கியதீக்கட்டி, மீனஞ்சுவன்னி, மலசாகரம்.

துரிசியின் பெயர்.

சுடலையோன், நிறமுத்தன், நிஷ்களன், கங்காளன், ஆடுங்கூத்தன், நல்பச்சை, ஆதிகுருநாதன், மால்மச்சினன், மந்தாரகெங்கையோன், பரசு பாணி, கருமேகன், பல்லுக்கேத்தான், கடுங்கூத்தன், காசாம்புவர்ணத்தோன், கூத்தன், சூலையோன், குன்றைவில்லி, கண்டர், சூதசத்துரு, கண்ணுக்குராசன்.

துருசியின் குணம் :—

கல்லுப்பு, பழச்சாறு, தயிறு இம்மூன்றையும் செம்புப் பாத்திரத்தில் சேர்த்து வைக்கத் துரிசாம்.

பொன்னிமிளையின் பெயர்.

பொன் பிறந்த கெற்பத்தில் வுற்பத்தி, சத்தி நாதம், கன்னியுடமாதரீர், மாட்சிகம், பொன்னிறமுதிர்ந்தோன், வெகுகாமி, பொன்னிற் சத்தி, சத்தியுட நாமமெல்லாம் சொல்லலாம்.

நாலான (வெள்ளி) நிமிளையின் பெயர்

முதத்தரம், ரசிதமென்ற நிமிளை, சஞ்சமென்ற நிமிளை, லோக நிமிளை, காக நிமிளை, சடச்சி, சத்தி, சிற்பரி, வெள்ளச்சி, கருப்பி, நாதாந்தி, துரைச்சி, சுக்கிரன், சனி, தூய்மையாளன், மாருதி.

நாலான நிமிளையின் குணம் :—

செயகெந்தி தங்கத்தை நீத்தும். சத்துக்களை உருக்கும். சரக்குகளைச் சுன்னஞ்செய்யும். லோகத்தையுடைக்கும். ரசங்கட்ட சகாயமாயிருக்கும்.

அப்பிரகத்தின் பெயர்.

ஏம வர்ணம், சிகப்பு வர்ணம், கிருஷ்ண வர்ணம், சுவேத வர்ணம், இந்த நாலு நிறமாயிருக்கும். இதுகளுக்குப் பெயர். பூமிவிந்து, நாதம், மாவிந்து, அம்பரம், மகாப்பிரகாசி, கேசரம், பரையின்னுதம்

நாலு தினிசு காந்தத்தின் பெயர்.

அரக்குக்காந்தம் (க) ஊசிக்காந்தம் (க) உருளைக்காந்தம் (க) கல்க்காந்தம் (க). இந்நாலு காந்தத்துக்கும் பெயர். காயசித்திக்குப் பாத்திரவான், சிவலோக சேவகன், பராபரம், அயசிலிடயியமானோன், லோக சீவன் தரணி நாதன், சூதாங்குசம், நாதாந்தம், நவலோகத்துரட்டி.

கற்பூர சலாசத்தின் பெயர்.

காயசித்தி சுன்னம், சலப்பிரிதிவி, கல்க்குரு, ஆத்தினுடவிந்து, குலசிலாமணி, காந்தியோன், சுன்னத்தோன், உபரசத்திலாதி.

கல்நாரின் பெயர்

கல்லுக்குள் சவளை, சிலைநாரு, அலநாரு, சிலாவிந்தம், ஆற்றீகம், கல்லின் காரம், அரவிக்கல்லு, சிறுஞரு, சிவப்புக்கல், சத்து, சுன்னம், உக்கிரம்.

சகஸ்திரபேதியின் பெயர்.

சலத்தோடு, கல்லுயிர், மலைநாதம், கனல்வேதி, மலைக்கரு, செஞ்சிலை, சிலைக்கெந்தி, பொதியமலை விந்து, இமயமலைக் குறிப்பு.

கல்மதத்தின் பெயர்.

கல்த்தீட்டு, கல்மலையினுதம், மலைத்துடக்கு, மலையின் மதம், மலைத் தூமை, மலைரெத்தம், மலை நஞ்சு, சிலையொழுக்கு சிலைக்குள்த்தீட்டு, செந்நீர், சிலையினுடசுரோணிதம், கல்லுக்குள் சோரம், கல்க்காமி

நீலாஞ்சனத்தின் பெயர்.

கண்ணுக்குள்ளஞ்சனம், நீலசிலைசூதம், கல்லினீயம், லோகாஞ்சனம், சிலாஞ்சனம், சூத அஞ்சனம், வெற்பினஞ்சனம், குவட்டினீயம், செவ்வீரஞ் சனம், கிருஷ்ணவர்ண அஞ்சனம்.

கருங்கல்லின் பெயர்.

விக்கிரகமான கல்லு, உருப்பட்ட சிலை, இந்திரம், நீலம், மேகத்திலுற் பவிக்கும் கல்லு, அந்திர மேகத்திலருள் சிலை, மந்திரமாம்கூடக்கல்லு, மாசித் தியான கல்லு.

படிகக்கல்லின் பெயர்.

படிகம், நிரம், செம்படிகம், நீலம், சேலொத்த வெண்கல், காஸ்மீரம், ஒளி, மாலைக்கல், மதிகாந்தி, நாதாந்தம் வளர்ந்த கல்லு, சத்தியுடன் கூருன கல்லு, வளையமென்றகல், பாலைச்சிலை கல்.

சுக்கான்கல்லின் பெயர்.

சொரிக்கல்லு, ஊர்க்கல்லு, சுரூஷரக் கல்லு, மரிக்கல்லு, தழல் கல்லு, சுன்னக்கல், வங்கக்கல்லு, பொறிக்கல்லு, பூச்சாரல் கல்லு, பூமிக்குள் விளைந்தகல், பேராங்கல்லு, நெறிக்கல்லு, அழுக்ககத்துங்கல்லு, வெறிக்கல்லு.

ஈரக்கல்லின் பெயர்

மந்தாரக் கல்லு, மாங்கிழத்தின் சிலை, விந்தாரக்கல், கோழிக்கல், குறுஞ்சிலைக்கல்லு, கொந்தாரரெத்தக்கல், கொழுப்புக்கல்லு, சிவப்புக்கல்லு, சித்தக்கல்லு.

ராசாவர்த்தத்தின் பெயர்.

மண்ணின் வத்தம், மலைமேகச் சொர்ணக்கல்லு, சித்தரசவாதஅவதீதக் கல், தீர்மைக்கல், வாதத்தின் பிரட்டுக்கல், ராசாவின் அவத்தக்கல்லு, நீலக் கல், நிறுமைக்கல்லு, வாதத்தின்பேருமாம்.

கெருடபட்சிக் கல்லின் பெயர்.

விஷத்துக்கரசன், வயினதேயக்கல்லு, விமராஜன், பட்சிராஜன், பால்போல் சிரசோன், படத்துக்காருடன், கார்கோடன், கலுழனுங்கல்லு.

ஓட்டின் பெயர்.

பாண்டத்தி, குசக்கலத்தி, சில்லு, குசத்தி, தேசாந்திரி, செயலத்த மண்ணிேடு, மண்கலம், அழகாம்பாண்டம், புதுக்கலசம், சக்கரம்புகையுஞ் சூளை.

செங்கலின் பெயர்.

செஞ்சிலைக்கல், மணக்கல்லு, சிறந்த கல்லு, மங்கலக்கல், செம்பலகையுருக்குங் கல்லு, காளவாய்கல், சூளைக்கல், கோபுரக்கல், ஈட்டுக்கல், மண்கல், அங்கல்லு, செங்கல்லு, சிலையாங்கல்லு.

எலும்பின் பெயர்.

சல்லியம், அஸ்தி, அங்கம், உயிரின்குரடு, வச்சிரத்தண்டு, வரிச்சங்கம், விலாக்கொடி, உயிரின் சந்து, விலாத்தோரணம், பல்லியம்.

மயிரின் பெயர்.

கேசரம், ரோமம், குழை, கூந்தல், கதுப்பு, ஓதி, அளகம், கொந்தளகம், அஸ்திவேரு, மசகம், சிகை, தேசா சாபம், குஞ்சி, கேதகை, மாசாத்தின் கந்தம், கம்பிளி.

நண்டின் பெயர்.

நரியுண்ணி, தலையில்லாச் சேவுகன், பத்துக்காலுடைய மன்னன், பருந்தினுக்கு விருந்தானுன், பரமயோகி, கொத்துகின்ற குரடுவுள்ளோன், குளத்துக்குக்குருவியானேன், அலவன்.

நத்தையின் பெயர்.

ஊமச்சி, உமுரி, நீர்க்காயம், கல்லொட்டி, குளத்துக்குள் ருத்திராட்சம், செல்க்கூபம், உள்ளுயிரானேன், நீர்க்குன்று, கொம்பூதி, மேல்மூடி, ஊர்ந்து, நிற்போன்.

நாகரவண்டின் பெயர்.

பாம்பின் வாய்க்கிரையானேன், சங்குஞ்செடியில் குடிபுக்கி, சங்கின் காட்டுக்குள்ளுமுரி, காட்டுக்குள் சங்கு, பாம்புக்குத் தண்ணீர்கொடுப்போமன்னன், சுன்னத்தில் கூர்மையானேன்.

கிழிஞ்சியின் பெயர்.

உடல்ரெண்டு உயிரொண்ணு, கடலுக்குட் பட்சி, ஓடம் உயிர், சிப்பி, சுண்ணத்தில் வலசாரி, குளத்துள் சிப்பி, மாசாரி, சித்த சிப்பி.

ஆமையின் பெயர்.

அந்தரங்க தியானி, நீர்ப்பரிசை, தனித்தது, மோதிரன், அங்கமூடி, மௌனி, பஞ்சங்கம் கூர்மையுள்ளோன், கச்சன், கூர்மைராசன், மால் பிரதிஷ்டையுள்ளோன்.

முட்டையின் பெயர்.

மும்மூர்த்தி, மஞ்சள் வெள்ளைக்கரு, கடுங்காரநீரானோன், நீத்துண்டை, ஊமை, உருளை, சுன்னத்துக்குயிரானோன், அண்டம், மெழுகுக்குக்கூர்மை யானோன், சாரத்தின் சத்துரு லோக பேதனம்.

ஆனைக்கொம்பின் பெயர்.

செகப்பிடி, கரியின்கொம்பு, வாரணத்தின் கோடு, ஒளிர் மருப்பு, கிம்புரி கோடு, ஏயிரு, தந்தம், மதங்கத்தின்ராவு, குஞ்சரத்தின் கோடு.

பன்றிக் கொம்பின் பெயர்.

வலைவாசி, வராக தந்தம், நிறமான கண்ணையுள்ளோன், தரணியைக் கிளையுங்கொம்பு, கருமா, ஏறுழி, கேழல், கானகத்தின் சேவகன், சூரன், கிரிட்டி; எரி, கிடம், போரம், குரோட்டன், போத்திரி, ஏனம்.

கலங்கொம்பின் பெயர்.

சாரங்கம், அருணம், புள்ளிநிற மிருகம், சிங்கம், ஆணு, கடவிழி, சாதகலேடி, சாத்தம், கிருஷ்ண மிருகம், மணியொலியிற்சிக்கும்.

மாட்டுக் கொம்பின் பெயர்.

மயிஷம், கருமேதை, கிடா, பசு, கோ, ஆ, சுரபி, விடை, எருது, ரிஷபக் கொம்பு, கருமயிடம், கார்கவரிக் கொம்பு, திடபுரியுங்கவசம், சேவு, வெண்பசுவுங் கொம்பு.

ஆட்டுக் கொம்பின் பெயர்

அசர், தகர், சாகம், சாளகம், மேஷத்தின் கொம்பு, சிம்போத்து, பெலரோசசாகி, ஓமப்பசு, காரணமாம்வுரு, பிரமம், கரியகுறுப்பாடு, செம்பிலி, விரகச்சாகம்.

பல்லின் பெயர்.

கடைக்கவாதானம், தந்தம், தாள்வாய், சரக்கூடம், சாந்தமாம் பார்வை, தவளமுத்து, ஒலிக்கடல், சரமுல்லை, நகை, முறுவல், பல், எயிறு.

பூ நாகத்தின் பெயர்.

மேகத்தின் விந்து, சஞ்சீவி, சோதியமான வேதி, மாங்குளுத்தான், பூமிவேர், மாசிலாதான், ஆகாச தீபன், அமுதையூட்டுஞ் சத்து.

இந்திரகோபப் பூச்சியின் பெயர்.

வெளுப்பு சிகப்பு கறுப்பாயிருக்கும். சந்திரபீசம், தனுப்பீசம், இந்திரனும்பீசம், இடிபீசம், ரெம்பாச்சுரேணிதம், நாகபேதி, சஞ்சீவி.

செவ்வட்டையின் பெயர்.

ஆயிரமாங்கதலி, வரிச்சுருளு, கானக தட்டான், குண்டலி, மண் திண்ணி, சத்துக்காரனேன்.

தவளையின் பெயர்.

மகாபேகன், கச்சதூஷன், ராசமண்டூகம், தத்தூரன், மண்டூகம், தண்ணீர், தவளையானேன், மேக வார்த்தையறிபவன், முத்தியகோஷ மூர்க்கன், சொரியோன்.

கோழியின் பெயர்.

குக்குடம், வாரணம், ஞானி, சேவல், இரவையறிவோன், சண்முகற் கொடியோன், சண்டைக்குச் சூரன், சம்போகம் அடிக்கடி வேண்டி நின்போன்.

காடியின் பெயர்.

வெண்பல்லம், வேகவுளி, தண்பல்லம், வல்லூகம், செங்கண், பாதாளவேதியானேன், பாம்புண்டசித்தன், புத்தைவுருஞ்சும் வேந்தன், மலை ராசன், ஆதாளி மன்னன்.

சங்கின் பெயர்.

தவளம், திசைநாதம், வளை, வலம்புரி, இடம்புரி, வாருதிஞதம், சின்னம், பணிலம், பாணி, சலம்புரி, பட்சி, கம்பு, நீங்காதவோசை யோன், சலஞ்சலம்.

முத்துச்சிப்பியின் பெயர்.

மேகவர்ணன், துள்ளிவிந்து, சந்திரன் சிப்பு, தனித்து நின்ற சோதி நீச்சோடம், வானத்தின் கெற்பம், அலங்கனுறி.

பவழத்தின் பெயர்.

துகிர், துப்பு, வித்துருமம், வாருதிக்குள் தண்டு, செந்தண்டுக் கொடி, கன்னிசாத்தியமாலை, பிரவாளம்.

கோமேதகத்தின் பெயர்.

கோமியவர்ணம், ராகு, மார்ச்சாலநேத்திரம், புலிக்கண், ஈயுகின்ற களிப்பாங்கல்லு, காதிலிடுஆபரணத்தேன் கல்.

புஷ்பராகத்தின் பெயர்.

சுத்திரனும்ரத்னம், கேதுவுக்குச்சிலாங்கன், நயனத்தோன், கேதுவ சூரன், தாது களை, சலச்சிவன், சுடர்விளக்கும் பணி, மாலுடகண்டகன்.

வயிரத்தின் பெயர்.

வருணன், சிலையில் வளர்ந்தோர், அருணகதிரோன், ஆதிநாராயணன், தருணரவிவிந்து, தளுக்குருவான், சூரியன், சிலைராசன், தீபக்காந்தி.

பச்சையின் பெயர்.

பசுங்களை, பசளை, பழம்பச்சை, புந்தியின்விந்து, ஆயியுடமேனி, காந்தி, கலைச்சி, இருளறுக்கும் வொளியாரம், மாலினுடமேனி.

நீலத்தின் பெயர்.

சனிவிந்து, அந்திரக்கண்மணி, அரிநிறக்கல், இந்திரம், தந்திரத் தின்மேகம், மேகச்சாய்கை, கத்தைமுத்தக்கதிர்விரிக்கும்பணி.

சிவப்பின் பெயர்.

மாணிக்கம், சொக்கம், செவ்வாயொளி ரத்னம், பறங்கி, ஊழிக் கனல் நிறம், ஊணி, வாணிச்சி மேனி, ஆதிக்கச்சிவப்பு, அரூபி, இருட் பருகும், கற்றை வெயில் சீய்க்கும்.

வைடூரியத்தின் பெயர்.

காந்தி, சேலொளி, பாணக்கல், உத்தக ...... ளை சாதகச்சூத்திரம், சிந்துசாதகச்சூத்திரம், சாதகச்சீவன், சாந்தக்கல், வெயில்வயிறுவைக்கு மணியாரம்.

கொண்டகச்சிலையின் பெயர்.

குருஞ்சிலை, கூளான், கவுணியம், வாணலிங்கம், மாசற்ற லிங்கம்,

கருஞ்சிலைக்கல், சாதகநீர்ச்சிலை, சலாமேனி, மாருதிக்கெங்கை, முனிவர்கள் பூசித்த லிங்கம்.

சூடாலைக்கல்லின் பெயர்.

மனோகந்தக்கல், அதிதனுரெத்தினம், நீடாலைக்கோடு, கல்னார்ச் சிலை, கொடிசிலனுகம், மணிச்சிகரப் பொருப்பு.

மாக்கல்லின் பெயர்.

வல்லமாக்கல், மாச்சிலைமா, மேதச்சிலை, செந்தூரச்சிலமா, பலகையெழுதுங்கல்லு, குப்பிமாக்கல்லு, மூதண்டமுகடு, மோதிப்பொருப்பு.

தேக்கல்லின் பெயர்.

செம்பாறை, செம்பொடி, சிலாகைநீர்க்கல், வம்பூரை, ஊஞ்சல் கல், புறைக்கல், வம்புக்கல், புரைபோக்குக்கல், சாதகக்கல், பிரையாங்கல், புத்தெளிரிருக்கைப்பொருப்பு.

மஞ்சக்கல்லின் பெயர்.

குங்குமவர்ணி, கொடுங்கோபிச்சிலை, பசுமையாம்மலை, பொடிச்சிலை, சொறிப்புள்ளிக்கல், வாரியெழுபொருப்புக்கல்.

தவளைக்கல்லின் பெயர்.

மண்டுகசிவன், நிசியில்தத்துங்கல், செரிக்கல், மாசக்கல், சித்தசாபக்கல், பகட்டுக்கல், வேர்ப்புக்குளடுத்த கல்.

சிலாவங்கத்தின் பெயர்.

கடுவங்கச்சிலை, வங்கத்தின் கல், சுக்கான் பருவதம், வரைக் குடிலம், நஞ்சுகக்கல், மேகச்சிலை, தஞ்சுகம், கசிகாபு, காத்துச்சிப் பொருப்பு.

சிலாநாகத்தின் பெயர்.

நாகசிலைக்கல், பொரிக்கல், மாகசிலைக்கல், பஞ்சநிறக்கல், வாதகருக் கல், சித்தக்கல், தாகக்கல், உதயமணிச்சிகரப்பொருப்பு.

அன்னபேதியின் பெயர்.

கல்னுதம், அன்னகாலன், கல்ச்சவடுனுதம், களிம்பு, கல்லுவேகம், மலைவீரியம், திராவகத்துக் கடுங்கார பேதி, மலைருது.

அஸ்தியின் பெயர்.

ஆகத்தைவுருக்கி நீராக்கி, எலும்புருக்கி, எலும்பை நீராக்கி, நாகத்தைச் சொர்ணமாக்கி, பாஷாணம் பவழமாக்கி, வச்சிரத்தைத் தோயமாக்கி, காயத்தை வுருக்கி.

சொர்ணபேதியின் பெயர்.

குவடுதனிலுதித்தோன், குவட்டுக்குள் புகைச்சி, குகை நாதத்தி, குமரி, தங்கத்தைச் சலமாக்கி, மஞ்சள் நிறத்தி.

மாங்கிஷபேதியின் பெயர்.

மாங்கிஷத்தை நீராக்கி, மலை ருதுச்சி, கலையில் கடுங்காரி, கல்லுதனை நீராக்கி, காந்தாரி, கடுவுப்பு, உவட்டில் கூர்மை, வெர்ப்பிலுற்பத்தி.

உவர்மண்ணின் பெயர்.

பூமிச் செருக்கம், மேதினி, சங்கினி, பூமாதா, வசுந்திரி, நாதம், காமி, தணலின் பூமி, களர் மண், பூமியுட குரு.

கல் கிட்டத்தின் பெயர்.

கிட்ட சிலைக்கல், பறிக்கிட்டம், பாறை, செம்புவுரைக் கல் மறிக்கிட்டம், மறை, குமிள் கல், உயர் கட்டுக்கிட்டம், நகர்க்கிட்டம் நாறுங் கிட்டம்.

கரு மணலின் பெயர்.

கருந்திரை, சுருட்டு மணல், கரையரைக்கு மணல், ஆத்துக்குள் நேர் மணல், மணல் குன்ற மருவி, காவேரி பரந்தமணல், அப்பிரக மணல், நீல மணல், ஒளி மணல்.

செம்மணலின் பெயர்.

செம்பு மண், ராக மண், காவி மண், பாகு மண், பழுத்த மண், சித்திரமெழுது மண், களிம்பு மண், காந்த மண், தாம்பூரத்தின் மண், நளிர் மண், நாட்டு மண்.

சுத்த மண்ணின் பெயர்.

செயமானபுட மண், குடோரி மண், பூமிக்குள் வெளுப்பு மண், காமண், பால்வெள்ளை மண், குமடை மண், கும்பிக்குமண். சலவை மண், லோகத்தின் கசடறுக்கு மண்.

முடவாட்டுக்கால் பெயர்.

மலைக்கால், குலைக்கால், குவட்டுக்கால், மேஷக்கால், சலா மூன்றுக் குமித்துரு, மலையின் தொங்குகால், கருமேககெற்பக்காலாம், ஆட்டு முலைக் கால், திரிகிக்கால்.

கருவண்டின் பெயர்.

கம்பிச்ச வீணை, கானகக் கீதம், செம்பி, கருப்பி, மதுவெட்டெழும்பி, விடாச்சுரும்பு, கதண்டு, தும்பி, கடக்கலுழி, அறுகால் வண்டு, களித் தேறல் வண்டு.

பன்றி முள்ளின் (முள்ளம் பன்றி) பெயர்.

ஏனத்தின் முள்ளு, மூன்று வர்ணத்தி, கானகத்தில் சிந்துமுண் பாஷாணம், உதறுகின்ற வராகி வேல், கேழல், குன்றினிற் கேழல்.

எலி முள்ளின் (முள்ளெலி) பெயர்.

கானகத்தில் சேவகன், வளையில் குடியோன், பூனைக்குச்சத்துரு, ஊனெறுத்த முள்ளு, சுண்டெலி, மோட்டெலி, முள்ளெலி, எலி.

கடல் நுரையின் பெயர்.

காஷ்டம், அக்கினியின் சாலம், லோகக்கிநேயம், அக்கினி கெற்பம், அலைதனிலே திரண்ட தீ, வாருதியின் விந்து, நிரியாசம், பத்தவாக்கினி, சிந்துப்பிலவம், அதிகசுவாலம்.

மீனெலும்பின் பெயர்.

முழுமுதற்கொட்டு, நீர்வாளையங்கம், மச்சத்தின் செல்லி, மகர மீனங்கம், தலை வாள், கச்சத்தின் அங்கம், உற்ற அறல், எதிர்ந்தேறும் வாளை, கமஞ் சூலவாளை.

முள்ச்சங்கின் பெயர்.

முழக்கெடுக்கும், சூரச்சங்கம், கண்டகச் சங்கம், கதித்த சங்கம், கவரெழுசங்கம், உயன்றவேலச்சங்கு, உரோமத்தின் சங்கு, ஒற்றை வாகை, கூப்பிடுஞ்சங்கு.

பேரேசனையின் பெயர்.

வேதைகெடுக்குங்கல், மாசித்தன் பிரட்டுக்கல், மலையிலுற்பவித்தமா மோசம், பசுமலைச்சரக்குழலூத்து, கிரிபருவதாரோணம், சிரிங்கிகோகிரி.

நாகபச்சையின் பெயர்.

நாதாந்தி மாயியுடமேனி, பரிசக்கிணறு, பருஞ்செம்பின் பச்சை, இரும்புச் செம்பாம், கர்னககூபம், கடும்பச்சை, நதிதனிலேகதிக்கும் பச்சை, மலையருவியில் விடுபட்டது.

மரகதப் பச்சையின் பெயர்.

மடும்பச்சைவர்ணம், மேகப்பச்சை, நடுப்பச்சை, நாயகி தன் மேனிக்கல், கடும்பச்சை, கானகத்தின் குவடு, கதிர்க்கும் பச்சை, கிரிக் குள்ளடுக்கும் பச்சை.

புத்தான்பழத்தின் பெயர்.

புத்துக்குள் குகைச்சி, கருப்பியாகும், மூலைப்பாலி, கரடி மித்திரி, திரண்டுருண்ட கொடிச்சி, வெள்ளச்சி, விஷத்துள் வாசி, மகாசேனைக்கூடி வாழும்.

வெள்ளைச் சுக்கான் பெயர்.

வெண்கல், நுணக்கல், வெளுத்தகல், வயல்கல், வங்கக்கல், நீரேட்டம் பாயுங்கல், சிரந்தாவிக்கல், சுயமாக விளையுங்கல், செழித்த கல், பொருமுக்கல், பூநீறுக்கல், பேய்க்கல்.

கதண்டின் பெயர்.

கரிமுகவன் ஆனை, கானகத் தும்பி, வானக பூதச்சி, வச்சிரமாந்தலைச்சி, மாகுடிலைச்சி, பொற்புதையில் குடியிருப்பி, சித்தர் மகிழ்ச்சி, தேனகத்தின் குடிச்சி.

காகச்சிலையின் பெயர்.

கருமுகிலின் தண்டுக்கல், காசிக்கல்லாம், மாசிக்கல், வானக்கல், மாருதவர்ணக்கல், திரணிக்கல், தாகசிக்கல், சனி பகவான்கல், தயகாத உளூர்சிலக்கல், பலி புத்திக்கல்.

காண்டாமிருகத்தின் பெயர்.

காண்டகம், கொந்தளம், ஒற்றைக் கொம்பன், கையானை, கருஞ் சாளி, மருத்திடு, விஷங்கள் போக்கி, பூயன், கண்டக நாக்கன், பெலாக் கிரமன் பேறுடையோன், அரசனுடைய உயிரைக் காத்தோன்.

கஸ்தூரி யெலும்பின் பெயர்.

கடு அஸ்தி, புகழ் வாசச்செல்வி, வீணையாம் மிருகம், நலமானவுதிரத் தோன், மாங்கிழ வாசத்தோன், சாரிசாதகன், சாதகன், சுகந்தன், பூதகன், திலதன்.

மந்தாரச்சிலையின் பெயர்.

மந்தார மேகவர்ணக்கல், பலவர்ணம் பாகக்கல், கனல் சிலை, பருதிக் கல், வார வருணம், சீவனிப்புடம், குலவரை மதிமேகக்கல், மாருதம், மேகம்,

கடல்பாசியின் பெயர்.

கடுவேலைக்கந்தரமாம், காரும் சீவல், வாருதியின் பாசி, மன்னல், கரைகலோலம், கடலின் பாசி, திரைசுருட்டும் பாசி, சிறு நீர்ப்பாசி, செலமலம்.

சாலக்கிராமத்தின் பெயர்.

மூவாகல், தாசி மலைக்கல், வனமலையில் தங்கம், கெற்பத்தில் மால் வீடு, மலையில் சக்கரம், விஷ்ணு வாசஞ்செய்யா நின்ற சாலக்கிராமம்.

மாங்கிஷ சிலையின் பெயர்.

சதை நிறம், சென்னிறம், சடை நிறம், வெண்ணிறம், உதநிறம், மானிறம், கார்னிறம், மதநிறம், மண்ணிறம், சிலை நிறம், பரங்கிச் சிலை நிறம்.

மாந்துளிர்க் கல்லின் பெயர்.

ரவியினிறம், தேனிறம், தேன் துளிர்க்கல், தீபநிறம், சென்னிறம், கொக்கு மானிறம், மாதளம் பூ நிறம், வலி நிறம், செலி நிறம், வம்பு நிறம், திகிரிக்குள் கலந்த சிலை.

காஸ்மீர படிகத்தின் பெயர்.

சிவதேகம், தேவிக்கு முத்திரை, திங்கண் மாலைக்கடைக்கண், செஞ் சடையோன், வச்சிர வேடம், பூமிக்கு நாயகன், மதிக்காந்தி.

கல் காவியின் பெயர்.

துரவிச் சிலை, செஞ்சிலை, செந்துரமண் சிலை, செம்மண், காவி, ஆதிரவிச்சிலை, காந்தி அதிகமேனி, நாதாந்தி தரிக்குங்காவி.

செம்பு மணலின் பெயர்.

சிவந்தலோக மண், செவ்வாய் மண், தாம்பூரம், கம்மிலேச்ச மண், குலப்பம், செம்பொடி, செங்கோலம், முதுபரமன், ரவிப்பிரியாமண்.

நாக மணலின் பெயர்.

சுவர்ணத்தான், ஏமவீத்து, மின்னல் தளுக்கு, சீரலத்தான், தாசிப் புத்திரன், அஞ்சு வர்ணம், அழகாம் வாதி, அவநேஷ்டம், அசக்கியன், தார், சுத்திமிருது, கிருஷ்ணம், சோரம்.

வங்க மணலின் பெயர்.

வடிப்பிணையின் வங்கம், மாருதி நாதம், கொடுப்பிணை, அடிப்பிணை, குடிலம், சவளை, கோஷவங்கம், திரம்புவலி, நாங்க வங்கம், மாயூழம், பூதி, லோகம், அருப்பியம், கயப்பினை.

(முற்றும்)

போகர் (பரிபாஷை) நிகண்டு அகராதி

அ

அகப்பளித்த மஜ்ஜை	மீனம்பர்
அக்கினிகர்பம்	கடல்நுரை
அக்கினியின் ஜாலம்	கடல்நுரை
அக்கினியின் கூர்மை	சவுட்டுப்பு
அக்கினித் தீ	நவசாரம், பொட்டிலுப்பு
அங்கமூடி	ஆமை
அங்கம்	எலும்பு
அங்காரி	வெங்காரம்
அசக்யன்	நாகமணல்
அசங்காத சம்பூதம்	காசலவணம்
அசர்	ஆட்டுக்கொம்பு
அசுரன்	பூவழலை
அச்சசகாச்சாரி	சத்திச்சாரம்
அஞ்சுவர்ணம்	நாகமணல் (கனி)
அடுப்பிணை	வங்கமணல் (கனி)
அட்சயம்	கல்லுப்பு
அட்டுப்பு	சவுட்டுப்பு
அணங்கன்	காசிச்சாரம்
அண்டம்	முட்டை
அதிகஜ்வாலம்	கடல்நுரை
அதிதனுரத்னம்	சூடாலைக்கல்
அதீதம்	சூடன்
அந்தகம்	சவுக்காரம்
அந்திரமேகத்திலருள்சிலை	கருங்கல்
அந்தரத்தியானி	ஆமை
அந்தரக்கண்மணி	நீலம்
அப்ரகமணல்	கருமணல்
அம்பரம்	அப்ரகம்
அரசனுடைய உயிர் காத்தோன்	காண்டாமிருகம்
அரவிக்கல்	கல்நார்
அரி	பன்னிக்கொம்பு
அரிநிறக்கல்	நீலம்
அருக்கன்	பூவழலை
அருணக்கதிரோன்	வைரம்
அரூபி	சிவப்பு
அருப்பியம்	வங்கமணல்
அயசிலீடயீயமானேன்	காந்தம்
அலநாறு	கல்நார்
அருணன்	மான் கொம்பு
அலகம்	மயிர்
அலங்கநாரி	முத்துச்சிப்பி
அலைதனிலே திரண்டதீ	கடல்நுரை
அல்லுப்பு	கல்லுப்பு
அவநேஷ்டம்	நாகமணல்
அவக்காரம்	சவுக்காரம்
அவுப்புக்காட்சி	காசலவணம்
அமுதையூட்டுஞ்சத்து	பூநாகம்
அழகான துரைப்பெண்	ஏகம்பச்சாரம்
அழகாம்பாண்டம்	ஓடு
அழகாம்வாதி	நாகமணல்
அழுக்கக் கத்தும்கல்	சுக்கான்
அழுகல்நாரி	கெந்திலவணம்
அறுகால் வண்டு	கருவண்டு
அறுசுவையாதாரம்	கல்லுப்பு
அளித்திய உப்பு	காசலவணம்
அன்னக்கூர்மை	கல்லுப்பு
அன்னக் காலன்	அன்னபேதி
அக்ஷயராசன்	பொன்னம்பர்
அஸ்தி	எலும்பு
அஸ்திவேர்	மயிர்

ஆ

ஆ	மாடு
ஆகாசத்தையுறுக்கி நீராக்கி	அஸ்திபேதி
ஆகாச தீபன்	பூநாகம்
ஆடன்	சூடன்
ஆடுங்கூத்தன்	துருசு
ஆனாட்டு முலைக்கால்	முடவாட்டுக் கால்
ஆனு	மான் கொம்பு
ஆண்மையுள்ளோன்	பொட்டிலுப்பு
ஆதாளி மன்னன்	கரடி
ஆதார மூலசாரம்	அமுரியுப்பு
ஆதிக்கச் சிவப்பு	சிவப்பு
ஆதிநாராயணன்	வைரம்
ஆதி ரவிக்கல்	கல் காவி
ஆதி குருநாதன்	துருசு
ஆதி முதல்	பூவழலை
ஆதியாங்குடியோன்	சவுக்காரம்
ஆத்தக்குள் நேர்மணல்	கருமணல்
ஆத்தீகம்	கல்நார்
ஆத்தினுடவிந்து	கல்பூரசிலாஜித்
ஆப்த கேசரி	சூடம்
ஆயியுட மேனி	பச்சை
ஆயிரமாங்கதலி	செவ்வட்டை
ஆலத்திக் கல்ப்பூரம்	சூடன்

இ

இடம்புரி	சங்கு
இடி பீஜம்	இந்திரகோபப் பூச்சி
இணங்கன்	பொட்டிலுப்பு
இந்திரம்	கருங்கல்
இந்திரி	ஏகம்பச்சாரம்
இந்திரனும்பீஜம்	இந்திரகோபப் பூச்சி
இந்திரம்	நீலம்
இமயமலைக் குறிப்பு	சகஸ்ரபேதி
இருளறுக்கும் ஒளியன்	பச்சை
இருட்பருகும்	சிவப்பு
இரும்புச் செம்பாம்	நாகப்பச்சை
இரவையறிவோன்	கோழி

ஈ

ஈசன்	சவுக்காரம்
ஈயுகின்றகளிப்பாங்கல்	கோமேதகம்

உ

உச்சை	பச்சைக்கர்ப்பூரம்
உக்கிரம்	கல்நார்
உடல்ரண்டு உயிரொன்று	கிளிஞ்சில்
உதருகின்ற வராகிவேல்	பன்னிமுள்
உதசிறம்	மாங்கிஷச்சிலை
உதையாமணிச்சிகர் பொருப்பு	சிலா நாகம்
உப்புசத்துரு	சீனக்காரம்
உமுரி	நத்தை
உமுரியுப்பு	அமுரியுப்பு
உமையாள்	சவுக்காரம்
உயன்றவேல் சங்கு	முள் சங்கு
உயிர்	கிளிஞ்சில்
உயிர் கிட்டம்	கல் கிட்டம்
உயிரின் குறடு	எலும்பு
உயிரின் சந்து	எலும்பு
உரகன்	பூவழலை
உருளை	முட்டை
உருஞ்சும் வேந்தன்	கரடி
உருப்பட்ட சிலை	கருங்கல்
உருப்பட்ட பலகை	வளையலுப்பு
உருக்கினம்	வெங்காரம்
உரோமத்தின் சங்கு	முள்சங்கு
உவர்க்காரம்	சவுக்காரம்
உவட்டில் கூர்மை	மாங்கிஷ பேதி

உள்ளுயிரானோன்	நத்தை

ஊ

ஊசரம்	பூவழலை
ஊசக்கல்	சுக்கான்
ஊஞ்சக்கல்	தேய்க்கல்
ஊணி	சிவப்பு
ஊமச்சி	நத்தை
ஊமை	முட்டை
ஊழிக்கனல் நிறம்	சிவப்பு
ஊனொத்த முள்	எலி முள்
ஊன்மலம்	மீனம்பர்
ஊஷர ராவணம்	பொட்டிலுப்பு
ஊஷரத்தின் சாரம்	சவுட்டுப்பு

எ

எதிர்த்தேறும் வாளை	மீனெலும்பு
எயிறு	பற்கள்
எருது	மாடு
எருழி	பன்னிக் கொம்பு
எலும்புருக்கி	அஸ்திபேதி
எலும்பை நீராக்கி	அஸ்திபேதி
எவச்சி	எவச்சாரம்
எவசோகி	எவச்சாரம்

ஏ

ஏதகி	சத்திச்சாரம்
ஏத்தமுள்ள கன்னி	ஏகம்பச்சாரம்
ஏமசீவன்	சவுக்காரம்
ஏமனுடைய குணத்தி	சத்திச்சாரம்
ஏமத்தில் பிறந்தவள்	ஏகம்பச்சாரம்
ஏமவித்து	நாகமணல்
ஏயிறு	தந்தம்
ஏனம்	பன்றிக் கொம்பு
ஏனத்தின் முள்	பன்றி முள்

ஒ

ஒட்டச்சி	பூவழலை
ஒளி	படிகக்கல்
ஒளிறு மருப்பு	தந்தம்
ஒளி மணல்	கருமணல்
ஒற்றைவாளை	முள் சங்கு
ஒற்றைக் கொம்பன்	காண்டா மிருகம்

க

கங்காளன்	துருசு
கசடனுக்கு மண்	சுத்தமண்
கசக்கின்றவுப்பு	திலலவணம்
கசிகாபு	சிலாவங்கம்
கச்சத்தின் அங்கம்	மீனெலும்பு
கச்சதூஷன்	தவளை
கச்சபன்	ஆமை
கச்சபத்தின் வாசம்	பொன்னம்பர்
கஞ்சயிறு சங்கம்	வளையலுப்பு
கடக்கலுழி	கருவண்டு
கடலுக்குள் பக்ஷி	கிளிஞ்சில்
கடவிழி	மான்கொம்பு
கடலின் பாசி	கடல் பாசி
கடல் குருவி	கல்லுப்பு
கடலுக்குள் அக்னிஜாலம்	கடல்நுரை
கடும்பச்சை	நாகப்பச்சை
,,	மரகதம்
கடு அஸ்தி	கஸ்தூரி எலும்பு
கடுங்கார நீரானோன்	முட்டை
கடுவங்க சிலை	சிலாவங்கம்
கடுவேலைக் கந்தரமாம்	கடல் பாசி
கடுஞ்சாரி	நவச்சாரம்
கடுஞ்சுண்ணத்தி	சீனாக்காரம்
கடுப்பு	வளையலுப்பு
கடுங்கூர்மை	திலலவணம்

கடுங்கூர்மை	சிந்துலவணம்	கருப்பு	வெள்ளி நிமிளை
கடுங்கூத்தன்	துருசு	கருமுகிலின் நண்டுக்கல்	காகச்சிலை
கடுவுப்பு	மாங்கிஷ பேதி	கருஞ்சாளி	காண்டாமிருகம்
கடைக்கவாதானம்	பல்	கருப்பி	யவச்சாரம்
கணல் வேதி	சகஸ்ரவேதி	கருவாமுப்பு	பொட்டிலுப்பு
கண்டர்	துருசு	கருப்புப்பு	திலலவணம்
கண்ணுக்கு ராசன்	துருசு	கருப்பு	மீனம்பர்
கண்டகி	வளையலுப்பு	கருப்பி	கருவண்டு
கண்ணீராக்கி	பச்சைக் கற்பூரம்	கருமேகன்	துருசு
		கருமேகக்கர்ப்பகாலம்	முடவாட்டுக் கால்
கண்டகநாக்கன்	காண்டாமிருகம்		
கண்டகச் சங்கம்	முள் சங்கு	கருந்திரை	கருமணல்
கதண்டு	வண்டு	கரைக்கலோலம்	கடல்பாசி
கதளிப்பூ	பச்சைக் கர்ப்பூரம்	கரையறுக்குமணல்	கருமணல்
		கர்ப்பார லவணம்	சிந்து லவணம்
கதிர்விரம்பணி	கோமேதகம்	கலுஷுணுங்கல்	கருடக்கல்
கதித்தசங்கம்	முள்சங்கு	கலையில் கொடுங்காரி	மாங்கிஷபேதி
கதிக்கும்பச்சை	மரகதம்	கல்தீட்டு	கல்நார்
கதுப்பு	மயிர்	கல்நார் சிலை	சூடலைக்கல்
கத்தைமுத்தகதிர் விரிக்கும் பணி	நீலம்	கல்நாதம்	அன்னபேதி
		கல்சவடு நாதம்	,,
கந்தி	பச்சை	கல் வேகம்	,,
கந்தி	மயிர்	கல்தனை நீராக்கி	மாங்கிஷபேதி
கந்தம்	மயிர்	கல் குரு	கர்ப்பூரசிலாஜித்
கமஞ்சுலவாளை	மீனெலும்பு	கல்லுக்குள் சவளை	கல்நார்
கம்பிச்சவீணை	கருவண்டு	கல்லின் காரம்	கல்நார்
கம்மிலேச்சமண்	செம்புமணல்	கல்லுயிர்	சகஸ்ரபேதி
கயப்பினை	வங்கமணல்	கல்மலையின் நாதம்	கல்மதம்
கரடிமித்திரி	புற்றுஞ்சோறு	கல்லுக்குள் சோரம்	கல்மதம்
கரியின்கொம்பு	தந்தம்	கல்க்காமி	கல்மதம்
கரிமுகவன் ஆணை	கதண்டு	கல்லி நீயம்	நீலாஞ்சனம்
கரியகுறும்பாடு	ஆடு	கல்லொட்டி	நத்தை
கருமயிடம்	மாடு (எருமை)	கவச்சி	யவசாரம்
கருமேதை	மாடு (எருமை)	கவரெழுசங்கம்	முள் சங்கு
கருஞ்சிலைக்கல்	கொண்டகச்சிலை	கவுனியம்	கொண்டகச்சிலை
கருப்பு	புற்றுஞ்சோறு	களர்மண்	உவர்மண்

களிம்புமண்	செம்மண்
களிம்பு	அன்னபேதி
களித்தேரல் வண்டு	கருவண்டு
கறுமா	பன்னிக்கொம்பு
கற்றைறவெயில்சிய்க்கும்	சிகப்பு
கனல்சிலை	மந்தாரச்சிலை
கன்னியுடமாதநீர்	பொன்னிமிளை

கா

காசாம்புவர்ணத்தோன்	துருசு
காசிக்கல்	காகச்சிலை
காசிலவணம்	காய்ச்சுப்பு
காசு சங்கம்	வளையலுப்பு
கானகக் கூபம்	நாகப்பச்சை
காச்மீரம்	கருங்கல்
காண்டகம்	காண்டாமிருகம்
காட்டிற்குள் சங்கு	நாகரவண்டு
காதிலிடும் ஆபரணத் தேன்கல்	கோமேதகம்
காந்தி	வைடூரியம்
காந்தியோன்	கற்பூரசிலாஜித்
காந்தியதிகமேனி	கல் காவி
காந்தல் மலர்	சவுக்காரம்
காந்தாரி	சத்திசாரம்
,,	மாங்கிஷபேதி
காந்தமண்	செம்மண்
காமண்	சுத்த மண்
காமி	உவர்மண்
காயத்தையுருக்கி	அஸ்திபேதி
காயசித்தி சுன்னம்	கர்ப்பூரசிலாஜித்
காயகல்பம்	பூவழலை
காய சுத்தி உப்பு	அமுரியுப்பு
காயசுத்திக்குப் பாத்திரவான்	காந்தம்
காய்ச்சு மண்ணில் கஞ்சகம்	வளையலுப்பு
காய்ச்சு நீருப்பு	திலலவணம்
காரணமாம் உரு	ஆட்டுக் கொம்பு
காரணசத்தி	யவசாரம்
காருப்பு	திலலவணம்
காரும் சேவல்	கடல் பாசி
கார் முகம்	சவுட்டுப்பு
கார்மேகச்சாரம்	காசலவணம்
கார் சீலை	மாங்கிஷபேதி
கார்கோடகன்	கருடக்கல்
கார்க்கவரிக்கொம்பு	மாட்டுக்கொம்பு
காவிமண்	செம்மண்
காவேரி பறந்தமணல்	கருமணல்
காளவாய்க்கல்	செங்கல்
கானகத்தட்டான்	செவ்வட்டை
கானகக்கீதம்	கருவண்டு
கானகத்தின் சிந்து	பன்னிமுள்
கானகத்தின் சேவகன்	எலிமுள்
,,	பன்னிக்கொம்பு
கானகத்தின் குவடு	மரகதப்பச்சை
கானகத்தும்பி	வண்டு
கானமலப்பட்சி	மீனம்பர்
காஷ்டம்	கடல்நுரை

கி

கிட்டாச்சிலைக்கல்	கல் கிட்டம்
கிம்புரி கோடு	தந்தம்
கிரிபர்வதாரோணம்	பேரோசனை
கிரிட்டி	பன்னிக் கொம்பு
கிருஷ்ணம்	நாகமணல்

கீ

கீடம்	பன்னிக் கொம்பு

கு

குக்குடம்	கோழி
குகை நாதத்தி	ஸ்வர்ணபேதி
குங்குமவர்ணி	மஞ்சக்கல்

குசத்தி	பூவழலை
,,	ஓடு
குஞ்சி	மயிர்
குஞ்சரத்தின் கோடு	தந்தம்
குடிலம்	வங்கமணல்
குடோரி	வெங்காரம்
குண்டலி	செவ்வட்டை
குடோரிமண்	சுத்தமண்
குப்பிச்சாரம்	காசிச்சாரம்
குப்பிலவணம்	வளையலுப்பு
குப்பிமாக்கல்	மாக்கல்
குமரி	ஸ்வர்ணபேதி
குமடைமண்	சுத்தமண்
குமிழ்க்கல்	கல்கிட்டம்
கும்பிக்கு மண்	சுத்தமண்
குருமுறை	சவுக்காரம்
குருச்சி	பூவழலை
,,	சீனக்காரம்
குருவிற்கு ஆதி	பச்சைக்கற்பூரம்
குரோட்டன்	பன்னிக்கொம்பு
குலவரை	மந்தாரசிலை
குலப்பம்	செம்பு மணல்
குலசிகாமணி	கர்ப்பூரசிலாஜித்
குலைக்கால்	முடவாட்டுக்கால்
குலையோன்	துருசு
குவடுதனிலுதித்தோன்	ஸ்வர்ணபேதி
குவட்டுக்கால்	முடவாட்டுக்கால்
குவட்டுக்குள் மூலைச்சி	ஸ்வர்ணபேதி
குவட்டி நீயம்	நீலாஞ்சனம்
குழை	மயிர்
குளத்துக்குருவியானேன்	நண்டு
குளத்துக்குள் ருத்ராக்ஷம்	நத்தை
குளத்துக்குள் சிப்பி	கிளிஞ்சி
குறுஞ்சிலைக்கல்	ஈரல்கல்
குன்றைவில்லி	துருசு
குன்றினிற் கேழல்	பன்னிமுள்

கூ

கூத்தன்	துருசு
கூந்தல்	மயிர்
கூப்பிடுஞ்சங்கு	முள் சங்கு
கூர்மையுள்ளோன்	ஆமை
கூர்மராஜன்	,,
கூர்மையாளன்	சவுக்காரம்
கூர்மை நாறி	கந்திலவணம்
கூளான்	கொண்டகச்சிலை

கெ

கெங்காகுணன்	நவசாரம்
கெற்பத்தில் மால்வீடு	சாளிக்ரர்மம்

கே

கேசரம்	பன்னிமுள்
,,	மயிர்
கேதகை	,,
கேதுவிற்கு சிலாங்கண்	புஷ்பராகம்
கேதுவசூரன்	,,
கேழல்	பன்னிமுள்
,,	பன்னிக்கொம்பு

கை

கையானை	காண்டாமிருகம்

கொ

கொக்கு மா நிறம்	மாந்துளிர்க்கல்
கொடுங்கோபிச்சிலை	மஞ்சட்கல்

கொடுப்பினை	வங்க மணல்
கொத்துகின்ற குறடுள்ளோன்	நண்டு
கொந்தளம்	காண்டா மிருகம்
கொந்தளகம்	மயிர்
கொந்தாரரத்தக்கல்	ஈரல் கல்
கொழுப்புக்கல்	,,
கொம்பூதி	நத்தை

கோ

கோ	மாடு
கோடி வங்கம்	வங்க மணல்
கோமிய வர்ணம்	கோமேதகம்
கோழிக்கல்	ஈரல் கல்
கோழிச்சிலைநாகம்	சூடலைக்கல்

ங

ஙகாரபேதி	அன்னபேதி

ச

சக்கரம்	ஓடு
சக்களத்தி	,,
சக்கிலிச்சி	சத்திசாரம்
சங்கஞ்செடியில் கொடிப்புக்கி	நாகரவண்டு
சங்கின் காட்டுக்குள்ள முரி	,,
சங்காரகாலத்துவுப்பு	அமுரியுப்பு
சங்கினி	உவர்மண்
சஞ்சீவி	பூநாகம்
,,	இந்திரகோபப் பூச்சி
சடச்சி	வெள்ளிமிளை
சடவுப்பு	அமுரியுப்பு
சடைநிறம்	மாங்கிஷச்சிலை
சண்முகக்கொடியோன்	தவளை
சண்டைக்குச்சூரன்	கோழி
சதாசிவம்	சவுக்காரம்
சதைநிறம்	மாங்கிஷச்சிலை
சத்தியுடன் கூரான கல்	படிகக்கல்
சத்தி	வெள்ளிமிளை
சத்திநாதம்	பொன்னிமிளை
சத்தியுடகூராய்நின்ருேன்	நவசாரம்
சத்து	கல்நார்
சத்துக்காளுன்	செவ்வட்டை
சந்திரபீஜம்	இந்திரகோபப் பூச்சி
சந்திரன் சிப்பு	முத்துச்சிப்பி
சந்தானி	வெங்காரம்
சந்திரன்	பச்சைக்கர்ப் பூரம்
சந்திரவுப்பு	இந்துப்பு
சந்தானகூர்மை	பிடலவணம்
சரக்கூடம்	பற்கள்
சரமுல்லை	,,
சரக்குமித்ரு	வெங்காரம்
சரக்கு சத்துரு	சவுட்டுப்பு
சமுத்திரத்தில் கோஷம்	கடல்நுரை
சம்போகம் அடிக்கடி வேண்டியவன்	கோழி
சலக்குரு	நவசாரம்
சலகூர்மை	அமுரியுப்பு
,,	நவசாரம்
சலக்கனல்	கடல்நுரை
சலச்சீவன்	புஷ்பராகம்
சலஞ்சலம்	சங்கு
சலம்புரி	,,
சலவச்சி	சத்திச்சாரம்

சலப்பிரிதிவி	கர்பூரசிலாஜித்
சலமலம்	கடல்பாசி
சலமூன்றுக்கு மித்ரு	முடவாட்டுக் கல்
சலவைமண்	சுத்தமண்
சலத்தோடு	சகஸ்ரபேதி
சலாமேனி	கொண்டகச் சிலை
சல்லியம்	எலும்பு
சவர்ச்சலம்	கல்லுப்பு
சவளை	வங்க மணல்
சவலச்சி	சத்திச்சாரம்
சவுடு	பூவழலை
சனி	வெள்ளி நிமிளை
சனிபகவான் கல்	காகசிலை
சனிவிந்து	நீலம்

சா

சாகம்	ஆட்டுக்கொம்பு
சாதகச் சூத்திரம்	வைடூர்யம்
சாதகச்சீவன்	,,
சாதக நீர்ச்சிலை	கொண்டச் சிலை
சாதகன்	கஸ்தூரி எலும்பு
சாதக லேடி	மான்கொம்பு
சாத்தம்	,,
சாந்தமாம் பார்வை	பற்கள்
சாரங்கன்	மான்கொம்பு
சாரவுப்பு	சவுட்டுப்பு
சாரி சாதகன்	கஸ்தூரி எலும்பு
சாரோகி	சத்திசாரம்
சாளகம்	ஆட்டுக் கொம்பு

சி

சிகை	மயிர்
சிங்கம்	மான்
சித்தநாபக்கல்	தவளைக்கல்
சித்தர் மகிழ்ச்சி	கதண்டு
சித்தசிப்பி	கிளிஞ்சில்
சித்தரஸவாதசுத்தக்கல்	ராஜவர்த்திக் கல்
சித்திரமெழுது மண்	செம்மண்
சிந்துசாதக சூத்ரம்	வைடூர்யம்
சிந்தூர ரத்தம்	இந்துப்பு
சிந்துசாரம்	சிந்துலவணம்
சிந்துப்லவம்	கடல் நுரை
சிப்பி	கிளிஞ்சல்
சிம்போத்து	ஆட்டுக் கொம்பு
சிரிங்கிகோகிரி	பேரோசனை
சிருஷ்டியாளன்	சவுக்காரம்
சிலநார்	கல்நார்
சிலாலம்	இந்துப்பு
சிலாகை	தேக்கல்
சிலாவிந்தம்	கல்நார்
சிலாஞ்சனம்	நீலாஞ்சனம்
சிலையில் வளர்ந்தோன்	வைரம்
சிலை நிறம்	மாங்கிஷச்சிலை
சிலையாங்கல்	செங்கல்
சிலைகந்தி	சகஸ்ரபேதி
சிலையொழுக்கு	கல்மதம்
சிலைக்குள் தீட்டு	,,
சிலைக்குள் சுரோணிதம்	,,
சில்லு	ஓடு
சிவகேசம்	காச்மீரபடிகம்
சிவந்தலோகமண்	செம்புமணல்
சிவலோகச்சேவகன்	காந்தம்
சிவப்புக்கல்	கல்நார்

சிவப்புக்கல்	ஈரல்கல்
சிவப்பி	ஏகம்பச்சாரம்
சிறந்தகாவிக்கல்	வெள்ளைச் சுக்கான்
சிறந்தகல்	செங்கல்
சிறப்பாம் உப்பு	சிந்துலவணம்
சிறுநீர்ப்பாசி	கடல்பாசி
சிற்பரி	வெள்ளிநிமிளை
சிறுநார்	கல்நார்
சிற்பரை	சவுக்காரம்
சின்னம்	சங்கு

சீ

சீவனிப்புடம்	மந்தாரசிலை
சீரலத்தான்	செப்புமணல்
சீனி	சீனக்காரம்

சு

சுகந்தன்	கஸ்தூரி எலும்பு
சுக்கான்பர்வதம்	சிலாவங்கம்
சுக்கிரன்	வெள்ளிநிமிளை
சுடலையாடி	சவுக்காரம்
சுடர்விளக்கும்பணி	புஷ்பராகம்
சுடலையோன்	துருசு
சுடர்க்கொடி	சூடம்
சுத்திரனும்ரத்னம்	புஷ்பராகம்
சுத்தியானேன்	சவுக்காரம்
சுத்திமிருது	நாகமணல்
சுயம்பாகி	சவுக்காரம்
சுயமாக விளையுங்கல்	வெள்ளைச் சுக்கான்
சுரபி	மாடு
சுருட்டு மணல்	கருமணல்
சுருஷ்ரக்கல்	சுக்கான்
சுலவணம்	சவுட்டுப்பு
சுவர்சாதி	சத்திசாரம்
சுவர்ணத்தான்	நாகமணல்
சுன்னம்	கல்நார்
சுன்னத்தி	சத்திச்சாரம்
சுன்னத்தோன்	கர்ப்பூர சிலாஜித்து
சுன்னக்கல்	சுக்கான்
சுன்னத்தில் கூர்மை யானேன்	நாகரவண்டு
சுன்னத்தில் வலகாரி	கிளிஞ்சில்
சுன்னத்திற்குயிரானேன்	முட்டை

சூ

சூடிச்சி	எவச்சாரம்
சூதகண்டகி	சத்திச்சாரம்
சூதத்தைக்கத்தும்சூரன்	பொன்னம்பர்
சூதசத்ரு	துருசு
சூதவஞ்சனம்	நீலாஞ்சனம்
சூதாங்குசன்	காந்தம்
சூரச்சங்கம்	முள்சங்கு
சூரன்	பன்னிக் கொம்பு
சூரியன்	வைரம்
சூலானேன்	சவுக்காரம்
சூலினி	ஏகம்பச்சாரம்
சூளைக்கல்	செங்கல்

செ

செகப்பிடி	யானைக் கொம்பு
செங்கோலம்	செம்பு மணல்
செங்கன்	கரடி
செஞ்சடையோன்	காச்மீரபடிகம்

செஞ்சிலை	கல்காவி
,,	சகஸ்ரபேதி
செஞ்சிலைக்கல்	செங்கல்
செந்நீர்	கல்மதம்
செந்தூரமண் சிலை	கல்காவி
செந்தண்டுக்கொடி	பவழம்
செந்தூரச்சிலை	மாக்கல்
செந்நிறம்	மாந்துளிர்க்கல்
,,	மாங்கிஷச்சிலை
செம்பாறை	தேக்கல்
செம்பிலி	ஆட்டுக் கொம்பு
செம்புவுரைக்கல்	கல்கிட்டம்
செம்பு மண்	செம்மண்
செம்மீனின் வைரம்	மீனப்பர்
செம்பி	கருவண்டு
செம்மண்காவி	கல்காவி
செம்பொடி	செம்புமணல்
,,	தேக்கல்
செம்படிகம்	படிகக்கல்
செம்பலகையுருக்குக்கல்	செங்கல்
செயமானபுடமண்	சுத்தமண்
செயநீர்க்கர்த்தன்	நவசாரம்
செயலொத்த மண்ணின் ஓடு	ஓடு
செரிக்கல்	தவளைக்கல்
செலகூபம்	நத்தை
செலிநிறம்	மாந்துளிர்க்கல்
செவ்வாயொளி	சிவப்பு
செவ்வாய்மண் தாம்பூரம்	செம்புமணல்
செழித்த கல்	வெள்ளைச் சுக்கான்
சே	
சேலொளி	வைடூர்யம்
சேலொத்த வெண்கல்	படிகக்கல்
சேவல்	கோழி
சேவு	மாடு
சை	
சைந்தவம்	இந்துப்பு
சொ	
சொக்கம்	சிவப்பு
சொறிக்கல்	சுக்கான்கல்
சொறிப்புள்ளிக் கல்	மஞ்சட்கல்
சொறியோன்	தவளை
சோ	
சோதிமயமான வேதி	பூநாகம்
சோமன்	சவுக்காரம்
சோரம்	நாகமணல்
சோவாரி	எவச்சாரம்
சௌ	
சௌவீராஞ்சனம்	நீலாஞ்சனம்
ஞா	
ஞானி	கோழி
ட	
டங்கணம்	வெங்காரம்
த	
தகர்	ஆடு
தங்கத்தைச் சலமாக்கி	சுவர்ணபேதி
தஞ்சுகன்	சிலாவங்கம்
தணலின் பூமி	உவர் மண்
தணிப்பண்ணை	சூடம்
தண்ணீர்த் தவளை யானேன்	தவளை
தத்தூரன்	,,
தந்திரத்தின் மேகம்	நீலம்
தந்தம்	பற்கள்
தயகாத உலூர் சிலக்கல்	காகச்சிலை
தரணி நாதன்	பூவழலை
,,	காந்தம்

தரணியைக் கிளையுங் கொம்பு	பன்னிக்கொம்பு
தரிக்கும் காவி	கல்காவி
தருணர் விந்து	வைரம்
தருவென்ற சாரம்	காசலவணம்
தலையில்லாச் சேவகன்	நண்டு
தலையுச்சி	பச்சை
தவளமுத்து	பற்கள்
தவளம்	சங்கு
தழல்கல்லு	கர்ந்தம்
தளுக்குறுவான்	வைரம்
தற்காலலவணம்	கல்லுப்பு
தற்பரம்	சவுட்டுப்பு
தற்பரவுப்பு	சிந்துலவணம்
தனித்துநின்றசோதி	முத்துச்சிப்பி
தனுபீஜம்	இந்திரகோபப் பூச்சி

தா

தாகசிக்கல்	காகச்சிலை
தாசக்கல்	சிலாநாகம்
தாசிமலைக்கல்	சாளிக்ராமம்
தாசிபுத்ரன்	சுவர்ணத்தான்
தாதுசத்ரு	ஏகம்பச்சாரம்
தாதுகளை	புஷ்பராகம்
தாமிரத்தின் மண்	செம்மண்
தார்	சுவர்ணத்தான்
தாளவாய்	பற்கள்

தி

திகிரிக்குள்ளடுக்கும் பச்சை	மரகதம்
திகிரிக்குள் கலைந்தசிலை	மாந்துளிர்க்கல்
திசைநாதன்	சங்கு
திடமுறியும்கவசம்	மாடு
திண்கண்	காச்மீர படிகம்
திண்டுக்கல்	வெள்ளைச்சுக்கான்
திண்பல்லம்	கரடி
திரண்டுருண்ட கொடிச்சி	புற்றுஞ்சோறு
திரணிக்கல்	காகச்சிலை
திரம்புவலி	வங்கமணல்
திரணச்சி	எவசாரம்
திருகிக்கால்	முடவாட்டுக்கால்
திராவகத்துக் கடுங்காரபேதி	அன்னபேதி
திரைசுருட்டும்பாசி	கடல்பாசி
திலக்ஷாரம்	திலலவணம்
திலதன்	கஸ்தூரி எலும்பு

தீ

தீக்கூர்மை	திலலவணம்
தீக்கஞ்சி	குடம்
தீச்சாலம்	அமுரியுப்பு
தீபக்காந்தி	வைரம்
தீபநிறம்	மாந்துளிர்க்கல்
தீபக்கொடிச்சி	குடம்
தீர்மைக்கல்	ராஜவர்த்திக்கல்
தீர்க்கன்	பூவழலை

து

துகிர்	பவழம்
துப்பு	,,
துவரச்சிலை	கல்காவீ
துரச்சி	காசிச்சாரம்
,,	வெள்ளி நிமிளை
தும்பி	கருவண்டு
துருசுமேல்குரு	நவச்சாரம்
துள்ளிவிந்து	முத்துச்சிப்பி

தூ

தூய்மையாளன்	வெள்ளி நிமிளை

தெ

தெல்லுப்பு	வளையலுப்பு

தே

தேசாந்திரி	ஓடு
தேசாசாபம்	மயிர்

தேவிக்கு முத்திரை	காச்மீரபடிகம்
தேனகத்தில் குடிச்சி	கதண்டு
தேனிறம்	மாந்துளிர்க்கல்

ந

நகர் கிட்டம்	கல்கிட்டம்
நஞ்சுக்கல்	சிலாவங்கம்
நடுப்பச்சை	மரகதம்
நதிதனிலேகதிக்கும் பச்சை	நாகப்பச்சை
நமுரியுப்பு	அமுரியுப்பு
நயனத்தோன்	புஷ்பராகம்
நரியுண்ணி	நண்டு
நலமான உதிரத்தோன்	கஸ்தூரி எலும்பு
நல்லுப்பு	கல்லுப்பு
நல்பச்சை	துருசு
நவஅமுரி	நவச்சாரம்
நவசித்தக்ஷாரம்	,,
நவச்சி	எவச்சாரம்
நவசாரமித்ரு	பொட்டிலுப்பு
நவலோகத்துரட்டி	காந்தம்
நளிர்மண்	செம்மண்

நா

நாகதந்தன்	காந்தம்
நாகபேதி	இந்திரகோபம்
நாகச்சிலைக்கல்	சிலாநாகம்
நாகத்தைஸ்வர்ணமாக்கி	அஸ்திபேதி
நாங்கவங்கம்	வங்கமணல்
நாட்டுமண்	செம்மண்
நாதாந்தி	நாகப்பச்சை
,,	வெள்ளிநிமிளை
,,	கல்காவி
நாதம்	அப்ரகம்
,,	உவர்மண்
நாதாந்தம்	படிகம்
நாயகிதன்மேனிக்கல்	மரகதப்பச்சை

நி

நிசியில்தத்துங்கல்	தவளைக்கல்
நிலையலுப்பு	வளையலுப்பு
நிர்முக்தன் (நிறமுத்தன்)	துருசு
நிறமானகண்ணையுள்ளோன்	பன்னிக்கொம்பு
நிறுமைக்கல்	ராஜவர்த்திக்கல்
நின்றசோதி	முத்துச்சிப்பி
நிஷ்களன்	துருசு

நீ

நீங்காதவோசையோன்	சங்கு
நீச்சோடம்	முத்துச்சிப்பி
நீடாலைக்கோடு	சூடாலைக்கல்
நீந்துண்டை	முட்டை
நீர்க்கல்	தேக்கல்
நீர்க்குன்று	நத்தை
நீர்க்காயம்	,,
நீர்ப்பனி சனித்தது	ஆமை
நீர்வாளையங்கம்	மீனெலும்பு
நீரோட்டம்பாயும்கல்	வெள்ளைச் சுக்கான்
நீலம்	கருங்கல்
நீலக்கல்	ராஜவர்த்திக்கல்
நீலசிலைசூதம்	நீலாஞ்சனம்
நீலமணல்	கருமணல்
நீலமேகத்திலுற்பவிக்கும்கல்	கருங்கல்

நெ

நெரிக்கல்	சுக்கான் கல்
நெருப்புப்பு	வளையலுப்பு

நே

நேர்மணல்	கருமணல்

ப

பகட்டுக்கல்	தவளைக்கல்
பசளை	பச்சை
பசு	மாடு
பசுங்களை	பச்சை
பசுமையாஞ்சிலை	மஞ்சட்கல்
பசுமலைச்சரக் குழலூத்து	பேரோசனை
பசுவுங்கொம்பு	மாட்டுக் கொம்பு
பஞ்சநிறக்கல்	சிலாநாகம்
பஞ்சாங்கம்	ஆமை
படத்திற்காருடன்	கருடக்கல்
படிகம்	படிகக்கல்
படுகி	சீனுக்காரம்
படைராசன்	பொட்டிலுப்பு
பட்சியெச்சம்	பொன்னம்பர்
பட்சி	சங்கு
பட்சிராசன்	கருடக்கல்
பணிலம்	சங்கு
பத்தவாக்னி	கடல்நுரை
பத்துக் காலுடைய மன்னன்	நண்டு
பரமயோகி	,,
பரச்சி	சத்திச்சாரம்
பரசுபாணி	துருசு
பரங்கூர்மை	காசிச்சாரம்
பராபரன்	காந்தம்
பருதிக்கல்	மந்தாரச்சிலை
பருஞ்செம்பின் பச்சை	நாகப்பச்சை
பருந்தினுக்கு விருந்தானோன்	நண்டு
பரையின் நாதம்	அப்பிரகம்
பலகையெழுதுங்கல்	மாக்கல்
பலவர்ணம் பாகக்கல்	மந்தாரசிலை
பலாக்ரமன்	காண்டாமிருகம்
பலிபுத்திக்கல்	காகசிலை
பல்லுக்கேத்தான்	துருசு
பல்லியம்	எலும்பு
பவளம்	சவுக்காரம்
பழம்பச்சை	பச்சை
பழுத்தமண்	செம்மண்
பறங்கி	சிவப்பு
பறங்கிச்சிலை நிறம்	மாங்கிஷச்சிலை
பறவைசக்ரம்	பொன்னம்பர்
பறிக்கிட்டம்	கல்கிட்டம்
பனிக்கூர்மை	இந்துப்பு
பனியினுப்பு	கெந்திலவணம்

பா

பாகுமண்	செம்மண்
பாங்கச்சாரம்	காய்ச்சுப்பு
பாணக்கல்	வைடூரியம்
பாணிச்சி	சீனுக்காரம்
பாணி	சங்கு
பாண்டத்தி	ஓடு
பாண்டத்தில் சமைத்த வுப்பு	இந்துப்பு
பாதத்தோன்	சவுக்காரம்
பாதாளவேதியானுன்	கரடி
பாலைச்சிலைக்கல்	படிகக்கல்
பால்போலச்சிரசோன்	கருடக்கல்
பால் வெள்ளை மண்	சுத்தமண்
பாம்பின் வாய்க் கிறையானோன்	நாகரவண்டு
பாம்பிற்குத் தண்ணீர் கொடுப்போமன்னன்	,,
பாம்புண்டசித்தன்	கரடி
பாறை	கல்கிட்டம்
பாறையுப்பு	கல்லுப்பு
பாறையில் பனியால் விளைந்தவுப்பு	சிந்துலவணம்
பர்ஷாணம் பவளமாக்கி	அஸ்திபேதி

பி

பிரிசக்கிணறு	நாகபச்சை
பிரட்டுக்கல்	பேரோசனை
பிரமம்	ஆட்டுக்கொம்பு
பிரவாளம்	பவழம்
பிரையாங்கல்	தேக்கல்
பிரோத்தம்	கல்லுப்பு

பு

புகழ்வாய்ந்த செல்வி	கஸ்தூரி யெலும்பு
புகையுஞ்சூளை	ஓடு
புகைநீர்க்காதி	எவச்சாரம்
புசங்கசத்ரு	பொட்டிலுப்பு
புடலவணம்	,,
புதுக்கலசம்	ஓடு
புத்துக்குள் குகைச்சி	புத்தாம்பழம்
புத்தை	கரடி
புத்தொளிரிருக்கைப் பொருப்பு	தேக்கல்
புந்தியின்விந்து	பச்சை
புலச்சி	எவச்சாரம்
புலிக்கண்	கோமேதகம்
புவச்சி	எவச்சாரம்
புள்ளி நிற மிருகம்	மான்கொம்பு
புறைக்கல்	தேக்கல்
புறைபோக்குங்கல்	,,

பூ

பூசாரம்	பூவழலை
பூச்சாரக்கல்	சுக்கான்கல்
பூதகம்	கஸ்தூரி எலும்பு
பூதிச்சி	எவச்சாரம்
பூதிலோகம்	வங்கமணல்
பூ நாதன்	பொட்டிலுப்பு
பூ நீறு	பூவழலை
பூ மாதா	உவர்மண்
பூமிக்கு நாயகம்	காச்மீரபடிகம்
பூமிக்குள் வெளுப்புமண்	சுத்தமண்
பூமிச்சருக்கம்	உவர்மண்
பூமிக்கூர்மை	பொட்டிலுப்பு
பூமி வேர்	பூளுகம்
பூமியுடகுரு	உவர்மண்
பூமி நாதன்	பூவழலை
பூமிருது	,,
பூயன்	காண்டா மிருகம்
பூவிந்து	அப்ரகம்
பூனீறுக்கல்	வெள்ளைச் சுக்கான்
பூனைக்குச்சத்துரு	எலிமுள்

பெ

பெலரோத்ஸாகி	ஆட்டுக் கொம்பு

பே

பேய்க்கல்	வெள்ளைச் சுக்கான்
பேருடையோன்	காண்டா மிருகம்

பொ

பொங்காரி	வெங்காரம்
பொடிச்சிலை	மஞ்சட்கல்
பொதிகைமலை விந்து	சகஸ்ரபேதி
பொரிகாரி	வெங்காரம்
பொரிக்கல்	சுக்காங்கல்
,,	சிலாவங்கம்
பொறுமுக்கல்	வெள்ளைச் சுக்கான்
பொற்புதையல் குடியிருப்பி	கதண்டு
பொன் பிறந்த கன்னி	ஏகம்பச்சாரம்

பொன் பிறந்த கெர்பத்திலுற்பத்தி	பொன்னிமிளை
பொன்னிற முதிர்ந்தோன்	,,
பொன்னிறச்சத்தி	,,

போ

போத்திரி	பன்னிக் கொம்பு
போரம்	,,
போராங்கல்	சுக்காங்கல்

ம

மகரமீனங்கம்	மீனெலும்பு
மகாசேனைகூடிவாழும்	புற்றும்பழம்
மகாபேகன்	தவளை
மகாப்ரகாசி	அப்ரகம்
மகிஷம்	எருமை
மக்கிய தீக்கட்டி	கடல்நுரை
மசகம்	மயிர்
மச்சத்தின் செல்வி	மீனெலும்பு
மஞ்சள் வெள்ளைக்கரு	முட்டை
மஞ்சள்நிறத்தி	ஸ்வர்ணபேதி
மடும்பச்சை	மரகதப் பச்சை
மணக்கூர்மை	வளையலுப்பு
மணல்குன்றி	கருமணல்
மணிசிகரப் பொறுப்பு	சூடாலைக்கல்
மணிக்காரி	வெங்காரம்
மணியொலியில் சிக்கும்	மான்
மண்டூகம்	தவளை
மண்தின்னி	செவ்வட்டை
மண்கலம்	ஓடு
மண்ணின் வர்த்தம்	ராஜவர்த்திக் கல்
மண்ணிறம்	மாங்கிஷச் சிலை
மண்ணில் கூர்மை	சவுட்டுப்பு
மண்டூகச்சீவன்	தவளைக்கல்
மதநிறம்	மாங்கிஷச்சிலை
மதங்கத்தின்ராவு	தந்தம்
மதனசாரி	பச்சைக் கர்ப்பூரம்
மதிபூரம்	,,
மதிக்கூர்மை	இந்துப்பு
மதியுப்பு	,,
மதிப்பூரமித்ரு	,,
மதிமேகக்கல்	மந்தாரசிலை
மதிக்ரந்தி	காச்மீரபடிகம்
மதிகாந்தி	படிகம்
மதுவேட்கையெழும்பி	கருவண்டு
மந்தாரகாந்தி	பிடலவணம்
மந்தாரமேகவர்ணக்கல்	மந்தாரசிலை
மந்தாரக் கொங்கையோன்	துருசு
மந்திரமாம்கூடக்கல்	கருங்கல்
மந்தாரக்கல்	ஈரல்கல்
மாசாத்தின் கந்தம்	மயிர்
மரிக்கல்	சுக்கான்கல்
மருவி	கருமணல்
மருந்தீடு விஷங்கள் போக்கி	காண்டா மிருகம்
மலசாக்ரம்	கடல்நுரை
மலையில் சக்கரம்	சாளிக்ராமம்
மலைநாதம்	சகஸ்ரபேதி
மலைக்கரு	,,
மலைத்துடக்கு	கல்மதம்
மலையின் மதம்	,,
மலைத்தூமை	,,
மலைரத்தம்	,,
மலைநஞ்சு	,,
மலைமேகச்சொன்னகல்	ராஜவர்த்திக் கல்
மலைராஜன்	கரடி

மலைவீரியம்	அன்னபேதி
மலைருது	,,
மலைருசிச்சி	மாங்கிஷபேதி
மலைக்கால்	முடவாட்டுக் கால்
மலையில் தொங்கும்கால்	,,
மலையில் உற்பவித்த மாமோசன்	பேரோசனை
மலையருவியிலே விடுபட்டது	நாகப்பச்சை
மாறிக்கிட்டம்	கல்கிட்டம்
மறை	,,
மனோகந்தக்கல்	சூடாலைக்கல்
மன்னன்	கடல்பாசி

மா

மாகச்சிலைக்கல்	சிலாநாகம்
மாகுடிலைச்சி	கதண்டு
மாங்கிஷ வாசத்தோன்	கஸ்தூரி யெலும்பு
மாங்கிஷத்தை நீராக்கி	மாங்கிஷபேதி
மாங்கிஷத்தின் சிலை	ஈரல்கல்
மாங்குளுத்தான்	பூநாகம்
மாசற்ற சோதி	சூடம்
மாசக்கல்	தவளைக்கல்
மாசற்றலிங்கம்	கொண்டச்சிலை
மாசாரி	கிளிஞ்சில்
மாசிலாதான்	பூநாகம்
மாசித்தன்	பேரோசனை
மாசிக்கல்	காகச்சிலை
மாசித்தியானகல்	கருங்கல்
மாச்சிலை மா	மாக்கல்
மாடம்	சூடம்
மாட்சிகம்	பொன்னிமிளை
மாணிக்கம்	சிவப்பு
மாதுளம்பூ நிறம்	மாந்துளிர்க்கல்
மாபக்தரூபி	சூடம்
மாயூழம்	வங்கமணல்
மாயையுடமேனி	நாகப்பச்சை
மாருதி கங்கை	கொண்டச்சிலை
மாருதக்கல்	மந்தாரச்சிலை
மாருதிநாதம்	வங்கமணல்
மாருதி	வெள்ளைநிமிளை
மார்ஜாலநேத்ரன்	கோமேதகம்
மாலுனுடமேனி	பச்சை
மாலுட கண்டகன்	புஷ்பராகம்
மாலைக் கடைக்கண்	காச்மீரபடிகம்
மாலைக்கல்	படிகம்
மால் மைத்துனன்	துருசு
மால்தங்கை	ஏகம்பச்சாரம்
மாவிந்து	அப்ரகம்
மால் பிரதிஷ்டையுள்ளோன்	ஆமை
மாருத வர்ணக்கல்	காகச்சிலை
மானபேதி	பூநாகம்
மானிறம்	மாங்கிஷசிலை

மி

மிருத்ய கந்தம்	கல்லுப்பு
மின்னல் தளுக்கு	நாகமணல்

மீ

மீனஞ்சு	கடல்நுரை
மீன் வயத்துவைரம்	மீனம்பர்

மு

முக்கண்ணிலொருகண்	பச்சைக் கர்ப்பூரம்
முதுபரமன்	செம்புமண்
முத்தி	சவுக்காரம்
முத்யகோஷ மூர்க்கன்	தவளை
முமூரியுப்பு	அமுரியுப்பு
மும்மூர்த்தி	முட்டை

மூலைப்பாலி	புற்றுஞ்சோறு
முழுமுதற்கொட்டு	மீனெலும்பு
முள்பிரமாணம்	பன்னிமுள்
முள்ளெலி	எலி முள்
முறுவல்	பற்கள்
முனிமூத்ரம்	கல்லுப்பு
முனிவர் பூசித்தலிங்கம்	கொண்டகச் சிலை

மூ

மூதண்டமுகடு	மாக்கல்
மூர்க்கன்	சவுக்காரம்
,,	பூவழலை
மூலவன்னி	அமுரியுப்பு
மூவர்கல்	சாளிக்ராமம்
மூழ்கிக்கிடக்கும்	முள் சங்கு
மூன்று வர்ணத்தி	பன்னி முள்

மெ

மெழுகுக்குக் கூர்மையானுன்	முட்டை

மே

மேகக்கல்	மந்தாரசிலை
மேகச்சாய்கை	நீலம்
மேகச்சிலை	சிலாவங்கம்
மேகத்தின் தோயம்	காசலவணம்
மேகத்தின் விந்து	பூனாகம்
மேகப் பச்சை	மரகதம்
மேகவர்ணன்	முத்துச்சிப்பி
மேகவார்த்தை யறிவோன்	தவளை
மேகநாதன்	நவசாரம்
மேதச்சிலை	மாக்கல்
மேதினி	உவர்மண்
மேல்முடி	நத்தை
மேஷத்தின் கொம்பு	ஆட்டுக் கொம்பு
மேஷக்கால்	முடவாட்டுக் கால்
மேஷத்தில் செரித்த மலக்கணம்	பொன்னம்பர்

மோ

மோட்டெலி	எலிமுள்
மோதிப்பொருப்பு	மாக்கல்
மோதிரன்	ஆமை

மௌ

மௌனி	ஆமை

ர

ரத்னம்	சிவப்பு
ரவி	சவுக்காரம்
ரவியின் நிறம்	மாந்துளிர்க்கல்
ரவிப்பிரியோன்	செம்புமணல்

ரா

ராகமண்	செம்மண்
ராகு	கோமேதகம்
ராஜாவின் அவத்தக்கல்	ராஜவர்த்திக் கல்
ராஜமண்டூகன்	தவளை

ரி

ரிஷபம்	மாடு

ரெ

ரெம்பாச்ரோணிதம்	இந்திரகோபப் பூச்சி

ரோ

ரோமம்	மயிர்

ல

லவணக்கடுங்கூர்மை	அமுரியுப்பு

லோ		வரைக்குடிலம்	சிலாவங்கம்
லோகஜீவன்	காந்தம்	வலம்புரி	சங்கு
லோகபதி	ஏகம்பச்சாரம்	வலையமெனுங்கல்	படிகம்
லோகத்திற்குச்சத்ரு	முட்டை	வல்லூகம்	கரடி
லோகபேதனன்	,,	வல்லமாக்கல்	மாக்கல்
லோகத்தின் கசடாறுக்கு மண்	சுத்தமண்	வம்புநிறம்	மாந்துளிர்க்கல்
		வழலை	சவுக்காரம்
லோகாஞ்சனம்	நீலாஞ்சனம்	வளர்ந்தகல்	படிகம்
லோகக்நேயம்	கடல்நுரை	வளை	சங்கு
வ		வளையில் குடியோன்	எலிமுள்
வங்கக்கல்	சுக்கான்	வன்மலையில் தங்கம்	சாளிக்ராமம்
,,	வெள்ளைச் சுக்கான்	வன்னி	சவுக்காரம்
		வஸ்துவுப்பு	அமுரியுப்பு
வங்கத்தின்கல்	சிலாவங்கம்	**வா**	
வசுந்தரி	உவர்மண்	வாசம்	மீனம்பர்
வச்சிரத்துண்டு	எலும்பு	வாணலிங்கம்	கொண்டகச்சிலை
வச்சிரமாந்தலைச்சி	கதண்டு	வாணிச்சிமேனி	சிவப்பு
வச்சிரத்தைத்தோய மாக்கி	அஸ்திபேதி	வாதகருக்கல்	சிலாநாகம்
		வாதஆதி	சவுக்காரம்
வச்சிரவேடம்	காச்மீரபடிகம்	வாதசிரோமணி	நவச்சாரம்
வடிசோமன்	பச்சைக் கர்ப்பூரம்	வாதமுடிப்போன்	சவுக்காரம்
		வாதத்தின் தலைவன்	,,
வடிப்பிணையின் வங்கம்	வங்கமணல்	வாதத்தைசமக்கி யுண்டோன்	நவச்சாரம்
வணங்காதலவணம்	பிடலவணம்		
வண்ணான்	சவுக்காரம்	வாதத்தின் பிரட்டுக்கல்	ராஜவர்த்திக் கல்
வண்ணாத்தி	பூவழலை		
வம்பூரை	தேக்கல்	வாதத்தின்பேறு	,,
வம்புக்கல்	,,	வாரணம்	கோழி
வம்புநிறம்	மாந்துளிர்க்கல்	வாரணத்தின் கோடு	தந்தம்
வயல்கல்	வெள்ளைக்கல்	வாரியெழு பொருப்பு	மஞ்சக்கல்
வயிறுவைக்கும் மணியாரம்	வைடூர்யம்	வாருதி நாதம்	சங்கு
		வாருதிக்குள் தண்டு	பவழம்
வராகதந்தம்	பன்னிக்கொம்பு	வாருதியின்விந்து	கடல்நுரை
வரிச்சங்கம்	எலும்பு	வாருதியின் பாசி	கடல்பாசி
வரிச்சுருள்	செவ்வட்டை	வாருதிக்குள் அப்பால் விளங்கினோன்	நவச்சாரம்
வருணம்	வைரம்		

வானக பூதச்சி	கதண்டு
வானக்கல்	காகச்சிலை
வானத்தின் கர்பம்	முத்துச்சிப்பி

வி

விக்ரகமானகல்	கருங்கல்
விடாச்சுரும்பு	கருவண்டு
விடை	மாடு
விட்டுப்பட்ட நவசாரி	நவச்சாரம்
வித்ருமம்	பவழம்
விந்துநிர்யாஸம்	கடல்நுரை
விந்தாரக்கல்	ஈரல்கல்
விரகச்சாகம்	ஆட்டுக்கொம்பு
விலாக்கொடி	எலும்பு
விலாத்தோரணம்	,,
விழராஜன்	கருடப் பச்சைக்கல்
விஷத்திற்கரசன்	,,
விஷத்துள்வாசி	புற்றும்பழம்
விஷ்ணுவாசம்செய்யாநின்றகல்	சாளிக்ராமம்

வீ

வீணையாம்மிருகம்	கஸ்தூரி எலும்பு

வெ

வெருகாமி	பொன்னிமிளை
வெண்பல்லம்	கரடி
வெண்கல்	வெள்ளைச்சுக்கான்
வெண்ணிறம்	மாங்கிஷச்சிலை
வெண்சாரை	சவுக்காரம்
வெண்பீலி	சீனக்காரம்
வெண்பசுவின் கொம்பு	மாட்டுக் கொம்பு
வெப்பிலுற்பத்தி	மாங்கிஷபேதி
வெல்லுப்பு	கல்லுப்பு
வெறிக்கல்	சுக்கான்
வெற்பின் அஞ்சனம்	நீலாஞ்சனம்
வெளுக்குங்கல்	சுக்கான்
வெளுப்புக் கருப்புச் சிவப்பாயிருக்கும்	இந்திரகோபப் பூச்சி
வெள்ளச்சி	சீனக்காரம்
வெள்ளைக்கரு	முட்டை
வெள்ளச்சி	புற்றும்பழம்
வெள்ளைக்காரி	சீனக்காரம்
வெள்ளைப்பூசாரம்	பூவழலை

வே

வேகவுளி	கரடி
வேகத்தி	பூவழலை
வேடன்	சூடம்
வேதைகொடுக்கும்கல்	பேரோசனை
வேர்ப்புக்குள்ளெடுத்த கல்	தவளைக்கல்
வேலைநீர்	கல்லுப்பு
வேஷ்டகாரம்	வளையலுப்பு

வை

வைனதேயக்கல்	கருடப்பச்சிக்கல்

चित्रदर्शनेन च तासु जातानुरागस्यैव तस्य नरकनिग्रहे प्रवृत्तिः । तपस्विजनप्रार्थना च तत्रोत्तेजनी भवति । श्रीकृष्णस्य नरकदानवेन देवेन्द्रेण च सह प्रवर्तमानं युद्धञ्च क्रमेण षोडशसाहस्रयुवतीजन-विषयकप्रेम्णः सत्यभामानुरागस्य च परीवाहभूतं तयोरेव चाङ्गभावमनुभवति । यथाहि सीतावमानन-परिजिहीर्षावशादायातस्य शूर्पणखाप्रचोदितचतुर्दशसहस्ररक्षोनिधनस्य रघुवीरकृतस्य सीताविषयकप्रेम-प्रयुक्तत्वात्तदङ्गत्वमेव, न प्राधान्यम् । अयञ्चांशः स्पष्टमेव प्रतिपाद्यते भगवता वाल्मीकिना ।

तं दृष्ट्वा शत्रुहन्तारं महर्षीणां सुखावहम् ।
बभूव हृष्टा वैदेही भर्तारं परिषस्वजे ॥

इति तत्प्रकरणस्थं श्लोकं पश्यत । 'प्रधनविजयिनं प्रणयिनमागच्छन्तं हर्षपरवशा वैदेही परिषस्वजे' इति वीरपत्न्यास्समुचितं चेष्टितं व्यवहरन् कविः, तादृशपरिष्वङ्गरसज्ञेन महावीरेण तत्प्राप्त्युपायतयैव इदं महत्तरं कदनं विना विघ्नं अनायासेन निर्व्यूढमिति व्यञ्जयतितराम् । 'महितमहामृध्रदर्शनमुदित-हृदयमैथिलीदृढतरपरिरंभणविभवविरोपिताविकटवीरव्रण!' इति श्रीमन्निगमान्तगुरुसूक्तिर्हि महाधीर-धौरेयस्य रामस्य प्रियापरिष्वङ्ग एव व्रणविरोपणहेतुर्नान्यदिति व्यक्तीकरोति। तद्वदेवात्रापि दुष्टनिग्रहरूपत्वेन स्वावतारफलतया अवश्यचिकीर्षितस्यापि नरकदानवनिधनस्य, तन्निगृहीतयुवतीजनानुराग एव हेतु-र्भवतितराम् । अस्यैवांशस्य प्रतिष्ठापनाय नाटकेऽस्मिंस्तृतीयेऽङ्के, नरकावरुद्धनारीमणीनां चित्रपटं पश्यतः कृष्णस्य, तद्रूपलावण्यापहृतचित्ततां प्रकटयत् निर्वर्णनं उपनिबद्धम् । 'पारिजातनाटक' मिति व्यपदेशस्तु भगवतोऽमानुषाद्भुतचेष्टितप्रकाशकतया सूपपन्नो नेममुल्लेखं विरुणद्धि । अतः अस्मिन् नाटके शृङ्गाररसस्यैवाङ्गित्वं वीरस्य तु तदङ्गत्वमेवेति सूक्तम् । '[1] शृङ्गारैकनिकेतनं स कमलाकान्तः कथानायकः' इति एतन्नाटकप्रबन्धैव अयमंशः दृढीक्रियतेतराम् ॥

केचन विशेषाः

एतन्नाटकप्रणयनमधिकृत्य कर्णपरंपरया किञ्चिदवगतमिहोच्यते :—श्रीमता रघुनाथनायक-महाराजेन स्वीयं दिव्यास्थानमण्डपमधितिष्ठता नवनवकवितारसास्वादलोलुपेन विद्वद्बृन्दमध्ये सप्रणामं प्रार्थितं— 'भगवतः कृष्णस्य पारिजातापहरणवृत्तान्तो नाटकरूपेण भवद्भिर्निबद्धव्यः । इदञ्च नाटकं भवतां हृद्यानवद्यकाव्यनिर्माणचातुरीनिकषोपलायमानं भाविष्यती' ति । सद्यो भूयांसो विद्वांसो विदुषीतराश्च साकल्येन तथाविधनाटकनिर्माणे प्रावर्तिषत । तत्र 'मधुरवाणी' '(अज्ञातनाम्नी) अन्या काचित्' इति च द्वे योषितावप्यन्यतमे अभूताम् । गुणैकपक्षपातिनां सारग्राहिणां विद्वज्जनानां

1. पारिजातनाटकम् 1–15.

सूक्ष्मतरपरिशीलनानन्तरं; श्रीकुमारतातदेशिकैरनुगृहीत**मिदमेव** नाटकं सर्वश्रेष्ठमिति निरणीयत। सद्यो राजा कविश्रेष्ठमेनं बहुधा प्रशस्यैतादृशकवितारसपरिपूरितभव्यतमादिव्यकाव्यानिर्माणानिरन्तरानुसंधानौपयिकतया 'पारिजातापहारं ताताचार्यः' इति तदुपज्ञं कविवरस्यास्य नाम सकलसदस्यानुमोदितः कारयामास, सम्मानयामास च यथोचितं स्वगुरुं कविवरमेनम्। समनन्तरप्रवृत्ते [1] नवरात्रमहोत्सवे नाट्यकलाविचक्षणैः कुशीलवकोविदैरिदमभिनयपदमासादितमभिरूपभूयिष्ठायां राजसभायाम्। अभिनन्दितञ्च सर्वैर्विद्वज्जनैः, स्वयञ्च विदुषा रघुनाथनायकेनेति। समुदितैश्च विद्वद्वरेण्यैः अपूर्वनाटकरसानुभववशंवदस्वहृदयैः ऐककण्ठ्येन 'अपरोऽयं मुरारि' रिति प्रबंधुरस्य प्रशंसनं कृतमभूत्। कविभिरन्यैरचुंबितानां रसभरितानां नवनवास्वादविशेषप्रसूतीनां कल्पनाविशेषाणां, एतत्कविसूक्तिषु प्राचुर्यातिशय एव रसिकतल्लजानां तथाविधनिर्णयहेतुरभवदिति, नाटकमिदं पठन्तः सहृदयाः नचिरादवगच्छेयुरिति नेह विस्तरः क्रियते। स्थालीपुलाकनीत्या द्वित्राणि स्थलानि प्रदर्श्यन्ते :— तृतीयाङ्के चित्रपटीसंदर्शनावसरे श्रीकृष्णेन क्रियमाणं, नरकदानवनिगृहीतसुन्दरीबृन्दसुषमावर्णनम् २२ तमाच्छ्लोकादारभ्य ३२ तमश्लोकपर्यन्तम्।

चतुर्थेऽङ्के वीराणां पराक्रमवर्णनप्रकारः।

पञ्चमेऽङ्के ६ to १४ श्लो. (तत्राप्यष्टमश्लोकः) २७-२९ श्लोकौ.

प्राकृतप्रभेदेषु कवयितुरस्यान्यादृशं स्वातन्त्र्यभूमानमध्यक्षयामोऽत्र, विशेषतः प्राकृतपद्येषु। इदञ्च नाटकं यद्यपि न मुद्रितमितः पूर्वं, तथापि सरसकवितारसास्वादनलोलुपैः विद्वद्वरेण्यैः; मातृकातो हस्तलिखितपुत्रिकासंपादनेन सर्वत्र प्रचारितमभूत्। तत्र तत्र च काव्यनाटकादिकमधीयानाः विद्यार्थिनश्च इतरनाटकनिर्विशेषमिदमप्यध्यगीषत। अस्मद्राजधान्यां सर्वत्र विद्वदध्युषितेषु ग्रामेषु नगरेषु वा एतन्नाटकस्य (तालपत्रे वा - काकले वा लिखितस्य) भूयिष्ठमुपलंभेन इत्थं निर्णेतव्यं भवति। अत एव च नाटकस्यास्य मुद्रणे प्रवृत्तिरस्माकं — कथं सर्वेषां संस्कृतप्रणयिनां हस्तगतमिदं भवेदिति। इदमेतावता समाप्य, विश्वविख्यातकीर्तेः एतन्नाटकप्रणेतुः दिव्यचरितनिरूपणेन आत्मानं कृतार्थयन्तः भूमिकामिमां संपूरयिष्यामः॥

प्रबंधारः

सुगृहीतनामानः एतन्नाटकप्रणेतारः श्रीकुमारतातदेशिकाः; सर्वलोकहितैषिणः पूर्णप्रज्ञाः परमोदाराः विश्वप्रसिद्धतरविप्रकुलप्रसूताः, पावनचरिताः, अधीताध्यापितसकलवेदाः, षडङ्गपारङ्गताः,

1. अयमंशः एतन्नाटकप्रस्तावनायामेव स्पष्टमुक्तः।

षड्दर्शनीपारदृश्वानः, श्रुतिस्मृत्युक्तस्वधर्मानुष्ठानकनिष्ठितवसिष्ठाः, सन्ततसन्तन्यमानसप्ततन्तुसन्तान-नितान्तसन्तोषितरमाकान्तान्तरङ्गाः, विद्वज्जनपक्षपातिनः, दूरीकृतदेवर्षिपितृणाः, स्वकीयज्ञानवैराग्या-नुष्ठानप्रसृमरयशःपूरधवलितदशदिशासौधाः, नितान्तप्रशान्तनिजस्वान्तनिरन्तरविचिन्तितरमाकान्ताः, विशुद्धविष्णुभक्तिविशेषविमलीकृतचित्ताः, सर्वभूतदयापराः, आत्मगुणसंपन्नाः, आतिथेयाः, आर्जवैक-निलयाः, आजन्मशुद्धाः, सद्गुणबृन्दसमलङ्कृताः, दुर्गुणनिचयदूरंगताः, सङ्गीतनाट्यप्रभृति-ललितकलाकोविदाः, काव्यनाटकतर्कव्याकरणमीमांसावेदवेदाङ्गवेदान्तप्रभृतिनानाविधविद्यास्थानप्रवचन-चातुरीसमाकृष्टनानादेशाभ्यागतसद्गुणसदाचारसंपन्नसच्छिष्यप्रशिष्यपरंपरासमाच्छादितनिजावासभूमयः सन्ततसन्तन्यमाननानाशास्त्रग्रन्थप्रवचनफलभूताभिनवग्रन्थनिर्माणरञ्जितमनीषिजनाधिषणाः, श्रीमदखण्ड-महीमण्डलमण्डनायमानश्रीतञ्जनगरविराजमानश्रीचोलसिंहासनाधीशराजाधिराजश्रीरघुनाथनायकमहाराज-मणिमयदिव्यकिरीटकोटिविविधमणिगणकिरणनिकरनीराजितचरणराजीवाः, परंपराप्राप्तस्वशिष्यताधन्य-तमतन्महाराजसश्रद्धसमर्पितप्रथुतमद्रविणराशिसफलीकरणसिषंपादयिषा प्रवर्तित चोलदेशविराजमान सकल-विष्णवायतन मण्डपगोपुरप्राकारादि जीर्णोद्धारण नित्याराधनमहोत्सवादि सकलविधकैङ्कर्यसाम्राज्यधुरंधरता-प्रकटीकृतविष्णुभक्तिभूमानः, एवंविधसत्कैङ्कर्यप्रवर्तनवशीकृतहृदयसमस्तवैष्णवजनतासादरसंग्राहितचोल-देशविराजमानसकलदिव्यदेशविष्णवायतनाग्रपूजाबिरुदपरंपराविशेषप्रकाशमानभगवद्दास्यभूमानः, अनितर-साधारणदिव्यतेजोविशेषजाज्वल्यमानतत्तादृशस्वदिव्यमूर्तिनिरन्तरसन्दर्शनसञ्जातप्रेमभूमपरवशश्रीकोमला-म्बासमाज्ञापितस्वप्रतिमाविधानप्रस्तावसविनयप्रतिपन्नतत्प्रतिष्ठावैभवाः, वाङ्मनसागोचरमहिमानः पृथ्वी-मिमां समलंचक्रुरिति विश्वजनीनमेतत् ।

एतेषां तनूभवैः 'पितुश्शतगुणं पुत्रः' इत्याभाणकमन्वर्थयद्भिः श्रीपाट्टराचार्यापरनामधेयैः, श्रीवेङ्कटाचार्यैः प्रणीते, 'अय्या कुमारताताताददेशिकवैभवप्रकाशिका' समाख्यनिबंधे एतच्चरितं संक्षेपेण निरूपितमस्ति । तदवलंबनेन, सरस्वतीमहाल्ग्रंथालयस्थकतिपयमातृकानुसारेण च यथामति तदीयं दिव्य-चरितमुल्लिखामः ॥

एतन्नाटके प्रस्तावनायां, सूत्रधारनटीसंवादे नाटकप्रणेतारमधिकृत्य प्रश्नः, तस्योत्तरञ्च संक्षेपतो निरूप्येते । 'अस्ति खलु समस्तजनकर्णाटकेषु कर्णाटकेषु वेङ्कटगिरिर्नाम गिरिः' इति वाक्येन दक्षिणभारते कर्णाटकराज्ये 'तिरुप्पदी' इति सुप्रसिद्धे पुण्यक्षेत्रे विराजमानो वेङ्कटाचल एव निर्दिश्यते । 'तत्र खलु कल्याणगुणपरिपूर्णः **श्रीशैलपूर्णो** गुरुः' इति समनन्तरवाक्येन श्रीवेङ्कटाचलैकनिलयः सुप्रसिद्धः 'तिरुमलैनंबि' इति व्यपदिश्यमानः गुरुप्रवर एव निर्दिश्यते । तस्यैव महिमा समनन्तरश्लोकेन विशदीक्रियते :—

'येनाभूवञ्जगति यतयो भूषितोत्तंसभूषा-
स्सर्वे रामावरजमणिना सर्वतन्त्रस्वतन्त्राः ।
आचार्योऽभूदनघमहिमा तस्य चाप्युत्तमो य-
स्तातस्यापि त्रिभुवनगुरोस्ताततां यो जगाहे ॥

इत्यनेन श्लोकेन तस्य गुरुवरस्य महिमा प्रकारद्वयेनोपवर्ण्यते । श्रीभाष्यकारस्य श्रीरामानुजमुनेः आचार्योऽयमिति, श्रीवेङ्कटाचलपतिना श्रीनिवासेन 'ताता !' (पितामह!) इति संबोध्याहूतोऽयमिति च । सत्स्वपि प्रशंसनीयेषु बहुष्वंशेषु पूर्वोक्तद्विप्रकारशंसनेनैव अद्यावधि गुरुवरमेनं स्तुवन्ति सांप्रदायिकाः ।

[1] 'पितामहस्यापि पितामहाय प्राचेतसादेशफलप्रदाय ।
श्रीभाष्यकारोत्तमदेशिकाय श्रीशैलपूर्णाय नमो मम स्तात् ॥'

इति श्लोकोऽयं प्रतिदिनं सर्वैरनुसंधीयमानस्स्फुटयत्येतं वृत्तान्तम् ॥

'तदन्वयेऽभवदुभयवेदान्तराद्धान्तदेशिको देशिककुलचूडालङ्कारमणिः शठमर्षणगोत्रसंभूतिः, श्रीनिवासगुरुपुण्यपरिपाको लोकोत्तरसुकृतचर्यः शीलितकमलारमणकैङ्कर्यः श्रीवेङ्कटाचार्यः' इति एतन्नाटकप्रणेतुः कुमारताताचार्यस्य पितृचरणाः विश्वातिशायिमहिमाधानचणैस्सप्तभिर्विशेषणैर्विशेषिताः निर्दिश्यन्ते । अनन्तरञ्च :—

सूनुस्तस्य कुमारतातयगुरुः सूरीन्द्रचूडामणिः
प्रत्युद्यत्प्रतिवादिकुञ्जरघटापञ्चाननप्रक्रमः ।
व्याख्याता फणिराट्कणादकपिलश्रीभाष्यकारादिम-
ग्रन्थानां पुनरीदृशाञ्च करणे ख्यातः कृतीनामसौ ॥

अनारतसुवृत्तस्य चतुष्षष्टिकलानिधेः ।
रघुनाथविधोरस्य निष्कलङ्कस्य यो गुरुः ॥

इति श्लोकद्वयेन प्रबंधुरस्य पूर्वोक्तश्रीवेङ्कटाचार्यतनूभवत्वं, सर्वशास्त्रेषु कूलङ्कषं पाण्डित्यं, नानाप्रबंधनिर्मातृत्वं, तञ्जपुराधिनाथस्य श्रीरघुनाथनायकस्य गुरुत्वञ्च प्रतिपाद्यते । संक्षेपेण कवयितुः चरितमेवात्र

---

1. पितामहः = श्रीवेङ्कटाचलपतिः श्रीनिवासः, सर्वलोकजनकस्य चतुर्मुखस्यापि जनकत्वात् । तस्यापि पितामहोऽयम् 'ताता' इति तेनैवाहूतत्वात् ॥

OUR EXCHANGES

1. The Divine Life, Sivanandanagar, Rishikesh, U. P.
2. Mysore Information Bulletin, Govt. of Mysore.
3. Madras Information, Govt. of Madras.
4. The Journal of Oriental Research, Madras.
5. The Journal of University of Bombay.
6. Bulletin of the Govt. Oriental Manuscripts Library, Madras.
7. American Newsfile of the U. S. Information Service.
8. The Journal of the Travancore University Oriental Mss. Library, Trivandrum.
9. Agra University Journal of Research, Agra.
10. Tirumalai Tirupathi Devasthanam—Monthly Bulletln, Tirupathi.
11. Commonwealth Today.
12. The Adyar Library Bulletin, Adyar, Madras-20.
13. Fortnightly Review of News and Events of the British Information Service.
14. Journal of Sri Venkateswara University Oriental Institute, Tirupathi.
15. Journal of the Oriental Institute, Baroda.
16. Britain Today.
17. Annals of the B. O. R. Institute, Poona-4.
18. Sentamil (Tamil) Madurai Tamil Sangam, Madurai.
19. Gnanasambandam (Tamil) Dharmapuram-
20. Tamil Pozil (Tamil) Karanthai Tamil Sangam, Tanjore.
21. Vaidya Chandrika (Tamil) Teppakulam, Trichi.
22. Eeelakesari (Tamil) Ceylon.
23. American Reporter—Tamil Edition.
24. Vijayavani (Telugu) Buckinghampet P. O., Vijayawada-2.
25. Traimasik, Bharat Ithihasa Samshodhak Mandal, Poona.
26. Samshodhak, Rajwade Samshodhan Mandal, Dhulia.
27. Quarterly Journal of Mythic Society, Bangalore.
28. Jaina Siddhanta Bhaskar & Antiquary, Arrah, (Bihar)
29. Udyana Patrika, Tiruvaiyaru, Tanjore Dt.
30. UNESCO Bulletin for Libraries, 19, Avenue Klēber, Paris-16ᵉ, France.
31. Dharma Chakram, Sri Ramakrishna Tapovanam, Tiruparoiturai, Trichy Dt.
32. Sutantiran (Tamil weekly) Colombo.
33. Bulletin of the Ramakrishna Mission Institute of Culture, Calcutta.
34. The Indo-Asian Culture, Pataudi House, New Delhi-1.
35. Sri Ramakrishna Vijayam, Sri Ramakrishna Matam, Madras-4
36. News Bulletin, Embassy of the people's Republic of China, New Delhi.
37. News from Yugoslovia, Yugoslav Embassy 13, Sundarnagar, New Delhi.
38. SOCIĒTĒ ASATIQUE 1, Rue de Seine, Paris VIᵉ.

39. Devasthana Patrika, Srirangam.
40. Astrological Magazine, Bangalore.
41. Kurukshetra, The Publication Division, Old Secretariat, Delhi–8.
42. Sivaji, Teppakulam P. O., Tiruchirapalli.
43. Sārasvatī Sushamā, Benaras.
44. Kumaraguruparan, Srivaikuntam.
45. Sri Vaishnava Sudarsanam, 3, Puthur Agraharam, Tiruchirapalli.
46. Abhyudaya, Progressive Writer's Association, Vijayawada–2.
47. Sri Sajjanatoshini Patrika, 3-A/80. W. E. A. Karol Bagh, New Delhi.
48. Annals of Oriental Research, University of Madras, University Buildings, Madras-5.
49. Indian Philosophy and Culture, Vaishnava Research Institute, V. T. University, Vrindaban, U. P.